

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE
EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ:
D8 ÜLKELERİNE BİR UYGULAMA**

Leila HAJIBEİĞİ

**Doktora Tezi
İktisat Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR
2021
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

Leila HAJİBEİGİ

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERDE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ:
D8 ÜLKELERİNE BİR UYGULAMA**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR**

ERZURUM - 2021

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyümeye Etkisi: D8 Ülkelerine Bir Uygulama" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

14.01.2021

Aslı Islak İmzalıdır

Leila HAJIBEĞİ

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR danışmanlığında, Leila HAJIBEİĞİ tarafından hazırlanan bu çalışma 14 / 01 / 2021 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Kerem KARABULUT

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdullah TAKIM

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. İlkey NOYAN YALMAN

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR

Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
GRAFİKLER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TANIMI	3
1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEŞİTLERİ	6
1.2.1. Mülkiyet Durumuna Göre Yatırımlar	6
1.2.2. Yeni İşletme Yaratmasına Göre Yatırımlar	7
1.2.3. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Yatırımlar	7
1.2.4. Amacına Göre Yatırımlar	8
1.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Diğer Çeşitleri	9
1.2.5.1. Yeniden Yatırılan Kazançlar (Reinvested Earnings).....	9
1.2.5.2. Transfer Fiyatlandırması (Transfer Pricing).....	9
1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN KALKINMA İLE İLİŞKİSİ	9
1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÖNEMİ	10
1.4.1. Sermaye İhraç Eden Ülke ve Yatırımcı Açısından	11
1.4.2. Yatırıma Konu Olan Ülke Açısından	11
1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	14
1.5.1. Politik Denge	15
1.5.2. Özendirici Politikalar	15
1.5.3. Düşük Ücretler	15
1.6. BÜYÜME TEORİLERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR	16
1.6.1. Klasik Büyüme Teorisi.....	16

1.6.2. Neo-Klasik Büyüme Teorisi.....	16
1.6.3. İçsel Büyüme Teorileri.....	18
1.7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	20
1.7.1. Piyasa Büyüklüğü.....	21
1.7.2. Piyasa Büyüme Hızı	24
1.7.3. Dış Ticarete Açıklık	25
1.7.4. Ekonomik İstikrar.....	26
1.7.5. Döviz Kuru	27
1.7.6. Altyapı.....	27
1.7.7. Emek Maliyeti	28
1.7.8. Vergi Oranları	29
1.7.9. Politik İstikrar.....	30
1.7.10. Diğer Faktörler	31
1.8. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİLERİ.....	32
1.8.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Olumsuz Etkileri	33
1.8.1.1. Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Olumsuz Etkileri	33
1.8.1.2. Rekabet Üzerine Olumsuz Etkileri	34
1.8.1.3. Oligopol Etkisi.....	34
1.8.1.4. Çevresel Etkileri	35
1.8.1.5. Üretim Teknolojileri Üzerine Olumsuz Etkileri.....	35
1.8.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Olumlu Etkileri.....	35
1.8.2.1. Sermaye Birikimi Üzerine Etkisi.....	36
1.8.2.2. Milli Gelir Düzeyi ve İstihdam Üzerine Etkisi.....	36
1.8.2.3. Ödemeler Bilançosu Üzerine Etkileri.....	37
1.8.2.4. Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri	38
1.8.2.5. Teknoloji Üzerine Etkileri	39
1.8.2.6. Pazarlama ve Yönetim Becerisi Üzerine Etkileri	40
1.8.2.7. Rekabet Üzerine Etkileri	40

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI.....	41
2.2. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI.....	43
2.2.1. İşgücü ve Beşerî Sermaye	43
2.2.2. Sermaye	45
2.2.3. Verimlilik Artışı	46
2.2.4. Tasarruf	47
2.2.5. Teknolojik Gelişme ve Yenilikler	48
2.2.6. Büyümenin Diğer Belirleyicileri	49
2.3. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ.....	50
2.3.1. Klasik Büyüme Teorileri	51
2.3.2. Sosyalist Büyüme Teorileri	53
2.3.3. Schumpeteryen Büyüme Modeli	54
2.3.4. Keynesyen Büyüme Analizleri.....	55
2.3.5. Harrod-Domar Modeli.....	56
2.3.6. Neo-Klasik Büyüme Modeli	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DYY'LERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE EKONOMİK BÜYÜME

AÇISINDAN ETKİLERİ	63
3.1. İLGİLİ LİTERATÜR.....	68

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİLERİ: D8 ÜLKELERİ

4.1. MATERYAL – METOT	74
4.2. MODEL.....	75
4.3. DEĞİŞKENLER	76
SONUÇ.....	102
KAYNAKLAR	105
ÖZGEÇMİŞ.....	116

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN
ÜLKELERDE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: D8 ÜLKELERİNE BİR
UYGULAMA****Leila HAJIBEİĞİ****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR****2021, 116 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Ertuğrul DELİKTAŞ
Prof. Dr. Kerem KARABULUT
Prof. Dr. Abdullah TAKIM
Doç. Dr. İlkay NOYAN YALMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR**

Bir ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, döviz transferi, makine ve teçhizat gibi üretim araçları olarak ve teknik bilgi, lisans, know-how gibi haklardan oluşan değerler şeklinde tanınmaktadır. Bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren firmalar, ya ülke dışındaki herhangi bir ülkede yeni bir şirket açmakta ya da ülke dışında mevcut olan bir şirketi kısmen veya tamamen satın alarak geniş bir faaliyet alanına sahip olmaya çalışmakta ve böylece rekabet gücü kazanarak daha çok kâr elde etme çabasına girmektedirler.

Günümüzde doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisine olan etkileri teorik ve uygulamalı çalışmalarla ispatlanmıştır. Gelişmiş olan ülkeler, bu doğrudan yabancı yatırımların etkisiyle hedefledikleri ekonomik rakamlara ulaşmayı başarmışlardır. Bu çalışmada doğrudan yabancı sermayelerin, D8 ülkeleri ekonomisinde analize dâhil edilen veriler, 2000-2017 dönemini kapsamaktadır. Panel Veri Analizi Yöntemi ile veriler analize tabi tutulmuştur. Aynı zamanda on farklı yatırım değişkeni üzerinde durulmuştur. Değişkenlerin analizinden elde edilen verilere göre; dış ticaret açığı, tren yolu uzunluğu, nüfus, enflasyon, gayri safi sermaye oluşumu, gayri safi yurt içi hâsıla, kamu harcamaları, insan hakları ve siyasi özgürlük gibi değişkenlerin D8 ülkelerindeki doğrudan yabancı yatırımları etkilediği ve bu ülkelerin ekonomileri üzerinde etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Gelişmekte Olan Ülkeler, D8 Ülkeleri, Panel Veri Analizi

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE EFFECT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC
GROWTH IN DEVELOPING COUNTRIES: AN APPLICATION TO D8
COUNTRIES****Leila HAJIBEİĞİ****Advisor: Asst. Assoc. Dr. Ş. Mustafa ERSUNGUR****2021, 125 Page****Jury: Ertuğrul DELİKTAŞ****Prof. Dr. Kerem KARABULUT****Prof. Dr. Abdullah TAKIM****Ass. Prof. İlkey NOYAN YALMAN****Asst. Prof. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR**

Foreign direct investments in a country are recognized as means of production such as foreign exchange transfer, machinery, and equipment, and as values consisting of rights such as, technical knowledge, license, know-how. For this purpose, any firm either focuses on gain-oriented studies by establishing a new company in a country outside its headquarters or by expanding its field of activity by increasing the competitiveness by fully or partially acquiring an existing company abroad.

Today, the impact of foreign investment on economic growth from the oretical and empirical point of veiw has been proven. Developed countries have the experience of using foreign direct investment to achieve sustainable economic growth. This study, which aims to present the effects of foreign direct investment on the economic growth of developing countries in D8 countries, As the method of data analysis, panel data analysis is used. In this respect, the panel data included in the analysis is in panel data format for the years 2000- 2017. Ten explanatory variables were included in the study and the findings from the main variables were Foreign Trade Deficit, Railway Path Length, Population, Inflation, in addition, the results of the persent study are very useful the effects of foreign direct investment on the economic growth of developing countries in D8 countries,

Keywords: Foreign Direct Investment, Developing Countries, D8 Countries, Panel Data Analysis

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	: Araştırma- Geliştirme
BERİ	: İş Çevresi Risk Düzeyi
CEO	: Tepe Yönetici
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülke
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
Vb.	: Ve benzeri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Yabancı Yatırım Şekilleri	8
Tablo 1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilendiği Faktörler	21
Tablo 4.1. Değişkenler	75
Tablo 4.2. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH) Ortalama Sonuçları.....	76
Tablo 4.3. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Doğrudan Yabancı Yatırım (M\$) Ortalamaları.....	79
Tablo 4.4. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki GSYİH (Kişi Başı \$) Ortalamaları	81
Tablo 4.5. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Enflasyon (%) Ortalamaları.....	83
Tablo 4.7. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Nüfus Artış Oranı (%) Ortalamaları.....	84
Tablo 4.8. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Kamu Giderleri Oran (GSYİH %) Ortalamaları	86
Tablo 4.9. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Açığı Oran (GSYİH %) Ortalamaları	88
Tablo 4.10. Örneklemdeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Demir Yolu Uzunluğu (km) Ortalamaları	90
Tablo 4.11. Sivil Özgürlükler.....	92
Tablo 4.12. Siyasi Haklar	93
Tablo 4.13. Birimler Arası Korelasyon	94
Tablo 4.14. Değişkenlerin Levin, Lin, Chu Birim Kök Test Sonuçları	95
Tablo 4.15. Modelin Levin, Lin, Chu Birim Kök Test Sonuçları	96
Tablo 4.16. Dışlanmış Değişken Testi	97
Tablo 4.17. Model 1 Hausman Test Sonucu	97
Tablo 4.18. Model 2 Hausman Test Sonucu	97
Tablo 4.19. Mosdellerin Tahmin Katsayıları	99
Tablo 4.20. Wald Testi Sonuçları.....	100
Tablo 4.21. Wooldridge Otokorelasyon Test Sonuçları.....	101

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 4.1. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH).....	77
Grafik 4.2. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Doğrudan Yabancı Yatırım (M\$).....	80
Grafik 4.3. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki GSYİH (Kişi Başı \$)	82
Grafik 4.4. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Enflasyon (%) Oranları.....	84
Grafik 4.5. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Nüfus Artış Oranı (%).....	85
Grafik 4.6. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Kamu Giderleri Oranı (GSYİH %).....	87
Grafik 4.7. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Açığı Oran (GSYİH %) Ortalamaları.....	88
Grafik 4.8. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Demir Yolu Uzunluğu (km)	90

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma süresince tüm bilgilerini benimle paylaşmaktan kaçınmayan, her türlü konuda desteğini benden esirgemeyen ve tezimde büyük emeği olan, aynı zamanda kişilik olarak ta bana çok şey katan Atatürk Üniversitesi öğretim üyelerinden sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Eğitimimin başlangıcından itibaren kendisinden çok şey öğrendiğim, değerli bilgi ve görüşlerini sunmaktan sakınmayan kıymetli hocam, aynı zamanda tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ş. Mustafa ERSUNGUR'a gerek ders döneminde gerek çalışmamın ortaya çıkma sürecinde her zaman bana yardımcı olan ve jürimde yer alan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Kerem KARABULUT ve Prof. Dr. Abdullah TAKIM'a gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak eğitim öğretim hayatım boyunca beni hep destekleyen, karşılaştığım zorluklar karşısında bana maddi ve manevi destek olan annem babam ve kardeşlerime minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum – 2021

Leila HAJİ BEİGİ

GİRİŞ

Doğrudan yabancı yatırım (DYY), liberalleşen dünya düzeniyle birlikte ülkelerin ekonomileri ve kalkınmaları üzerinde oldukça etkili bir araç haline gelmiştir. DYY'ler sermaye oluşumu, teknoloji, insan kaynakları gelişimi ve yönetimi, ticaret ve rekabetçilik ile çevre kanalı yoluyla ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerini etkilemektedir. Küresel ekonomi, çok kutuplu bir büyüme perspektifi göstermektedir. Bu küresel eğilimde, gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) uyguladıkları politikalar oldukça önem taşımaktadır. Nitekim GOÜ'lerin çektikleri DYY'lerin büyüklüğü ve sektörel dağılımı, bu ülkelerin teknolojik gelişmelerine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasına önemli derecede katkı sağlamaktadır. Bu noktada, ülkelerin ulusal ve bölgesel düzeyde uygulayacakları stratejilerin hem küresel hem de ülke ekonomileri bağlamında önemli etkileri olmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) kendi içinde farklılıklar içerebilmektedir. Yapılan yatırımın mülkiyet durumu, yeni işletme yaratıp yaratmaması, üretim zincirindeki yeri, yatırımın amacı ve diğer birçok unsura göre farklılıklar olmaktadır.

Sebepler-sonuç ilişkisi açısından doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik kalkınma arasında bağlantı olduğu yapılan çalışmalarla da belirlenmiştir. DYY'leri kalkınma açısından önemli kılan, yatırımlar yoluyla tasarrufların artması ve böylece tasarrufların da tekrar yatırımlara dönüşmesiyle kalkınmanın tetiklenmesidir. Zaten tasarrufları artırmayan ve tasarrufların da yatırıma dönüşmediği bir ortamda “tasarruf paradoksu” ortaya çıkmaktadır. Kalkınmayı, artan tasarruflara bağlı olarak yatırımların artması sonucu reel üretim veya gelirdeki artışla birlikte sosyal-kültürel ve teknik açıdan da toplumun ilerlemesi ve kendini yenilemesi olarak tanımlamak mümkündür. İşte kalkınmanın gerçekleştirilmesi sürecinde DYY'lerin etkinliği önemli bir rol üstlenebilmektedir. Ancak, kalkınmayı sadece DYY'lere bağlamak da yanlış olur. DYY'ler kalkınma sürecinde önemli etkiye sahip değişkenlerden birisi olarak değerlendirilebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin (GOÜ) en temel problemlerinden birisi olan ekonomik kalkınma, sadece o ülkedeki üretimin artmasına ve gelirin yükselmesine bağlı değildir. Hayatın birebir içinde yer alan sosyal, kültürel, teknolojik ve idari alanlarda da gelişim sağlanmalıdır. Şüphesiz tüm bu öğelerin gelişimi toplumu oluşturan bireylerin elde

ettikleri gelirle doğrudan bağlantılıdır. Bir çıkmaz gibi gözüken bu denklemde GOÜ'lerin kendi çabalarının yanında yabancı yatırımları da ülkelerine çekerek dış destek almaları gerekmektedir. Gerçekleşecek DYY'ler diğer yatırımları da beraberinde getirecek ve zincirleme bir reaksiyonla toplumun her kesimi açısından ilerleme kaydedilecektir.

DYY'lerin yapıldığı ülkelere hem sermaye transferi hem de teknolojik yenilik aktarılabilir. Yapılan yatırımlar aynı zamanda GOÜ'lerin en önemli sorunu olan işsizlik probleminin hafifletilerek istihdamın artmasına da sebep olmaktadır. Özellikle işsizlik problemi olan ülkeler, yabancı sermaye olarak DYY'leri teşvik edebilmektedirler. DYY'ler ise gittikleri ülkelerde yüksek kâr, nüfus elde etmek ve kaynakları kontrol etmek gibi amaçlar güdebilmektedir. Günümüzde çok uluslu şirketler (ÇUŞ), DYY'lerin GOÜ'lere gitmesindeki en önemli aktörlerdir. Bilimsel çalışmaların büyük çoğunluğu DYY'ler ile ekonomik büyüme ve kalkınma değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır.

Üstte değinilen anlayış doğrultusunda ele alınan ve DYY'lerin gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerine olan etkisini D8 ülkeleri üzerinde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde doğrudan yabancı yatırımlar, ikinci bölümünde ekonomik büyüme kavramı ve olgusu ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde doğrudan yabancı yatırımların (DYY) gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeye etkileri anlatılmış ve konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise uygulama kısmı yer almaktadır. Uygulama bölümünde 2000-2017 dönemi için panel veri analizi yardımıyla değişkenler analiz edilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN TANIMI

Doğrudan yabancı yatırımlar çok çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımları özellikle çok uluslu şirketler tarafından ülke dışındaki bir ülkede yeni bir yatırım yapılması, eskiden kurulmuş bir firmanın satın alınması veya yeni ortaklıklar kurularak gidilen ülkeye sermaye aktarılması olarak tanımlamak mümkündür (Seyidoğlu, 2001: 397). Yapılan bu yatırımlar çoğu zaman bir tüzel kişilik olan şirketler tarafından yapılırken, bazen de gerçek kişiler tarafından da yapılabilmektedir. Ancak yatırımın DYY olarak değerlendirilmesi için gittiği ülkenin fiziki üretim araçları üzerinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. DYY'lerin fiziki üretim araçlarına yapılması; bu yatırımları sermaye piyasası araçları olan tahvil, hisse senedi gibi menkul kıymetlere yapılan yatırımlardan ayırmaktadır.

DYY'ler gittikleri ülke şirketlerinin sermaye yapısı, teknolojisi ve yönetim teknikleri gibi yönlerden dünya standartlarına uyum sağlamalarına katkıda bulunarak küresel süreçte rekabet avantajı oluşturmalarına yardımcı olan bir unsur olarak da değerlendirilebilir.

5 Haziran 2003' te Türkiye'de kabul edilmiş olan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, DYY' yi aşağıdaki şekilde ifade etmektedir (T. C. Resmî Gazete, Sayı:25141):

Yabancı yatırımcı açısından ele alındığında,

a. Ülke dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından alınan ve satılan konvertibl para olarak bulundurulanan nakit sermaye,
- Şirketlerin devlet tahvilleri dışındaki menkul kıymetleri,
- Makine-teçhizat,
- Hem sınaî hem fikri mülkiyet hakları,

b. Yurt içindeki yatırımcı açısından ele alındığında;

- Kar, hâsıla, para alacakları gibi yeni yatırımlarda kullanılan haklar ya da

mali değere sahip olan yatırımlarla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakları aramaya ve çıkarmaya yönelik haklar gibi iktisadi kıymetler vasıtasıyla;
- Yeni şirket kurulmasını ya da farklı şubelerin açılmasını,
- Menkul kıymet borsaları haricindeki hisse alımlarını, menkul kıymet borsalarında ise minimum %10 hisse payı veya eşit oy kullanma hakkı veren edinimler vasıtasıyla varolan bir şirketin ortağı olmak olarak tanımlamaktadır.

DPT yayınları DYY'yi (T.C. Başbakanlık DPT, 2000: 1);

Bir ya da birden fazla uluslararası yatırımcının tümünün elinde bulundurduğu ya da yerel şirket veya şirketlerle ortaklık yaparak gerçekleştirdikleri portföy yatırımları dışındaki yatırımlar şeklinde tanımlamaktadır.

DYY, çeşitli OECD kaynaklarında ise şu şekilde ifade edilmektedir (T.C. Hazine Müsteşarlığı, 2001: 11);

- Yerli olmayan yatırımcıların hem şirketlerde dağıtılmayan hem de tekrar yatırım yapmak amacıyla elde edilen kazançlardaki payı,
- Yerli olmayan yatırımcıların ana şirketten nakit ya da aynı sermaye karşılığında hisse seneti ve borç seneti (kısa, orta ve uzun vadeli borç senetleri) alımları,
- Yerli olmayan yatırımcıların şirketlere sunduğu krediler,
- Yerli olmayan yatırımcıların şirketlerden üretim hakkı almaları ve nakit dışı makine alımları,
- Yerli olmayan yatırımcıların sunduğu ticari ve diğer krediler olarak tanımlamaktadır.

DYY, AB Direktiflerinde ise farklı dört şekilde açıklanmaktadır:

- Bir kişinin yönetiminde olan ve bütünüyle sermaye teşkil eden şubelerin açılması, büyütülmesi ve firmaların tamamının alınması,
- Güçlü ve devamlı ekonomik bağlar kurmak amacıyla mevcut ya da yeni bir firmanın ortağı olmak,
- Ekonomik ilişkileri güçlendirmek amacıyla özellikle beş yıldan daha uzun vadeli krediler sunmak,

- Ayrıca bankaları da içine alan mali kurumların sundukları kredi imkânları da bu sınıflandırma içerisine girmektedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmekte olan ülkelerde yapılan doğrudan yabancı yatırımların hem bütçe açıklarını finanse edici yönü hem de endüstriyel yapılanmalardaki iyileştirici etkisi hızla artmıştır. Dünya' da özellikle 1980 yılı itibariyle yaşanan küreselleşmeyle beraber çeşitli sebeplerden yabancı yatırımlar yapılmaktadır (Bay vd., 2007: 256).

2000 yılından bu yana 1,5 trilyon dolarlık bir değere karşılık gelen ve büyüyen dünya ticaret hacmini gerisinde bırakan doğrudan yabancı yatırımların neden yapıldığının araştırılması, hem fayda beklentisi olanlar hem de araştırmacılar için oldukça önemlidir. Şirketler, kendi ülkelerinde ürettikleri mal ve hizmetleri diğer ülkelere satmak ya da çeşitli yönetim ve lisans sözleşmelerini hayata geçirmek için o ülkelere giderler. Bu süreçlerde artış gösteren bir alternatif olarak karşımıza çıkan doğrudan yabancı yatırımlar aşağıdaki sebeplerden yapılmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 665-668).

- Farklı coğrafyalarda bulunan hammadde ve diğer üretim faktör fiyatlarının ucuz olması; ayrıca bunların devamlı ve ihtiyacı karşılayacak ölçüde temin edilebilmesi,
- Üretim aşamalarının değişik ülkelerde yapılmasından kaynaklanan maliyet avantajından faydalanma düşüncesi,
- Üretici firmaların mal ve hizmet üretiminde ellerinde bulundurdıkları özel bilgi ve yöntemlerini diğer üreticilerle paylaşmak istememesi nedeniyle lisans anlaşması yapmak yerine doğrudan üretim yoluna girmesi,
- Üretici firmaların tasarlamış oldukları yeni markaları korumak için üretim konusunda katı tavırlar sergilemesi (yalnızca ben üretmeliyim arzusu),
- Firmaların tasarladıkları yeni ürünlerin markalaşmasıyla elde ettiği güven duygusunu dış pazarlara açılarak artırma ve müşteri portföyünü genişletme arzusu,
- İç pazarlarda görülen talep yetersizliklerinden kaynaklanan rekabetsizliğe karşılık dış pazarlarda talep fazlalığından kaynaklanan yüksek rekabet

seviyesinden faydalanma ve karlılığı sürdürme arzusu,

- İthalat yapan ülkenin tabii olduğu gümrük mevzuatında yer alan kısıtlama ve vergi yükümlülüklerinden uzaklaşmak istenmesi,
- Kendi ülkelerinde kısıtlamalara tabii olan firmaların daha liberal pazarlarda faaliyette bulunmak istemesi,
- Gelişmiş yabancı yenilik ve teknolojilerden haberdar olma ve kullanma düşüncesi.

1.2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM ÇEŞİTLERİ

Doğrudan yabancı yatırımlar kendi içinde farklılık göstermektedir. DYY' ler, yapılan yatırımların mülkiyetine, yeni işletme kurulmasına, üretim zincirinde aldığı yere, amaçlarına ve farklı diğer değişkenlere göre çeşitlilik göstermektedir.

1.2.1. Mülkiyet Durumuna Göre Yatırımlar

Ortak girişim (joint ventures); ülke dışından gelen bir ya da daha fazla sayıdaki yatırımcının ev sahibi ülkede faaliyette bulunan yerli yatırımcılarla bir ittifak gerçekleştirip işletme kurmasıdır. Ülke dışından gelen bir ya da daha fazla sayıdaki yabancı yatırımcının ev sahibi ülkede kendi başına bir işletme kurması ise tam mülkiyete dayalı bağlı şirket kurma kavramını karşılamaktadır. İki kavram arasındaki temel fark, mülkiyete sahip olan yerli bir yatırımcının var olup olmadığıdır. Yabancı yatırımcının tercihinin hangisi olacağı noktasında da ev sahibi ülkedeki piyasa koşulları, ülkenin gelenek ve görenek yapısı, dini alışkanlıklar, tüketim alışkanlıkları, iş bağlantıları, yabancılara bakış açıları, üretimde kullandıkları teknoloji; ayrıca patent, lisans ve mülkiyet hakları gibi faktörler önem taşımaktadır (Seyidoğlu, 2017: 670).

Doğrudan yatırımlarda bulunan kişiler, özellikle Ar-Ge faaliyetlerine kaynak ayırma gerekliliğini azaltması ve ölçek ekonomilerinden sağlanan faydanın daha fazla olması nedeniyle yabancı bir pazara girerken şirketlerarası birleşme ya da satınalma yoluna giderler. Bu faydalarına karşılık birleşme ya da satınalma faaliyetleri; din, yaşam tarzı, milliyet, gelenek ve görenek farklılıklarından, çeşitli siyasi engellerden, istihdam, ücret ve sözleşmelerde yabancı yatırımcılar aleyhine yapılan değişikliklerden olumsuz

bir şekilde etkilenebilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların geniş bir uygulama alanı bulduğu bir diğer yatırım şekli, stratejik birleşmelerdir. Stratejik birleşmelerde Ar-Ge faaliyetlerine dair giderler paylaşılır, piyasaya doğru bir zamanda giriş yapılır ve ortak hizmet ve pazarlama imkânlarından fayda elde edilir (Seyidoğlu, 2017: 671-672).

1.2.2. Yeni İşletme Yaratmasına Göre Yatırımlar

Ev sahibi ülkelerde yeni istihdam alanları yaratan yatırımlara, yeşil alan yatırımları denilmektedir (UNCTAD, 1995: 145). Özellikle gelişmekte olan ülkelerin niş pazarlarında yoğun olarak mevcuttur. Bu yatırım türünde yabancı yatırımcı kendi üretim tekniğini, teknolojisini ve yönetim anlayışını kullanarak yeni bir işletme kurmayı amaçlamaktadır. Bu yolla kâr maksimizasyonu hedeflenmektedir. Bu yatırım türünde ev sahibi ülke pazarlarına girişlerin yavaş olması, yatırımın dezavantajlarındandır.

Yeşil alan yatırımları ve satınalmalar arasında meydana gelen karma yatırım şekli ise kahverengi alan yatırımları adını almaktadır. Bu yatırım türünde bir satınalma faaliyeti gerçekleşir. Ayrıca kurulan işletmenin şekil alma sürecinde, ev sahibi ülkede bulunan üretim faktörlerinden çok yabancı yatırımcı tarafından ülkeye sokulan üretim faktörleri etkilidir (Meyer ve Estrin, 1998a: 3-4).

Yukarıda ifade edildiği gibi kahverengi alan yatırımlarında, yabancı bir ya da daha fazla yatırımcı ev sahibi ülkede işletme satın almaktadır. İşletmelerde düzenleme ya da genişleme faaliyetlerinde bulunmayan yabancı yatırımcılar, yeni iş yaratma etkisinde bulunamazlar.

1.2.3. Üretim Zincirindeki Yerine Göre Yatırımlar

Taşıma ücretlerinin yüksek olması ve uluslararası ticari engellerin olması durumlarında kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde kendi ülkesinde üretim yapan yabancı yatırımcılar, ev sahibi ülkeye ya ihracat gerçekleştiriyor ya da ihracat gerçekleştirilmesine rağmen rekabet gücü elde edemiyorsa ev sahibi ülke pazarlarında hâkimiyet sağlamak için ev sahibi ülkede yatırım yaparlar. Böylece yabancı yatırımcılar ev sahibi ülke pazarlarında da satış yapabilirler (Hanson, 2001: 10). Bu yatırım türünde yabancı yatırımcılar aynı üretim tekniğini farklı ülkelerde uygulamaktadır.

1.2.4. Amacına Göre Yatırımlar

Dünyada haberleşme ve ulaştırma faaliyetlerinde gerçekleştirilen yenilik ve ilerlemelere, bütün liberalleşme hareketlerine rağmen ülkeler arasında faktör donanımları ve faktör fiyatları konularında hala farklılıklar vardır. Üretimlerin çeşitli faktörlere dayandırılması üretimi de aşamalandırır ve aşamalar kullanılan faktörlerin ucuz olduğu ülkelerde gerçekleştirilir. Sermaye yoğun üretim aşamaları sermayenin ucuz, emek yoğun üretim aşamaları ise emeğin ucuz olduğu yerlerde gerçekleştirilerek, üretim maliyetleri azaltılmaya çalışılır (Hanson, 2001: 10).

Tablo 1.1. Yabancı Yatırım Şekilleri

Yabancı Yatırımda Amaç	Ev Sahibi Ülkede Olması Beklenen Özellikler
<i>Piyasaya Yönelik Yapılan Yatırımlar</i> (Yatay Yatırım)	Piyasa büyüklüğü, Piyasadaki büyüme oranı bölgesel ve küresel piyasalara erişim, Ükelere özgü tüketici tercihleri, Piyasaların yapıları, Yerel iş hayatının gücü
<i>Verimliliğe Yönelik Yapılan Yatırımlar</i> (Dikey Yatırım)	Emekteki üretkenliğe göre ayarlanan kaynak ve varlık maliyetleri Ara mallar gibi girdi maliyetleri ve ulaştırma maliyetleri, Ölçek ekonomileri için bölgesel bir birliğe üyelik
<i>Kaynağa Yönelik Yapılan Yatırımlar</i>	Hammaddeler Düşük maliyet ve niteliksiz emek
<i>Varlığa Yönelik Yapılan Yatırımlar</i>	Nitelikli emeğin varlığı Kaliteli üniversite ve araştırma kuruluşlarının varlığı, Mezun işçi arzının büyüklüğü Yenilikçi kapasite, teknolojik uyum, pazarlama ağları, teknik beceriler, iş ve kültürel tutumlar ve kümelenmeleri içeren oluşturulmuş varlıklar Ar-Ge ve DYY küme ve eşik büyüklüğü

Kaynak: Loewendahl ve Ertugal Loewendahl, 2000.

Bu tür çeşitleme için ayrıca literatürde “Yatırım Güdülleri” terimi de kullanılır.

Piyasaya yönelik yapılan yatırımlar için yatay yatırımlar kavramı da kullanılmaktadır. Bunun sebebi piyasaya yapılan yatırımların nedenleri ile yatay

yatırımların nedenlerinin aynı olmasıdır. Benzer şekilde, verimliliğe yönelik yapılan yatırımlar da dikey yatırım olarak adlandırılabilir.

1.2.5. Doğrudan Yabancı Yatırımların Diğer Çeşitleri

1.2.5.1. Yeniden Yatırılan Kazançlar (Reinvested Earnings)

Bu yatırım türünde, önceden gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlardan sağlanan kazançların kâr payı şeklinde dağıtılmayan bölümü yeniden yatırım için kullanılmaktadır. Kazançların ev sahibi ülke dışına transferinin kısıtlandırılması, kullanılan ölçeği büyütme ve yeni istihdam alanlarına yatırımda bulunma arzusundan dolayı ortaya çıkabilmektedir (Seyidoğlu, 2017: 672-673).

1.2.5.2. Transfer Fiyatlandırması (Transfer Pricing)

Birden fazla ülkede şubesi bulunan firmalar kârlarını en üst seviyeye çıkarmak için şubeleri arasında hammadde, yarı mamul-mal, hizmet ve teknoloji transferi yapabilmekte ayrıca bu işlem sırasında fiyatları arzu ettikleri şekilde belirleyebilmektedirler. Bu durum firmalara; fonlarını istedikleri ülkelerde bulundurma, gelir vergilerinin az olduğu ülkelerde ödeme yapma, gümrük tarifelerinden ve kotalardan minimum olarak etkilenme ve spekülatif kur değişimlerinden faydalanma gibi avantajlar sunmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 673-674).

1.3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN KALKINMA İLE İLİŞKİSİ

Küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olan doğrudan yabancı yatırımlar dünya ekonomisine yön veren başlıca faktörlerden birisidir. Yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomisi ve uluslararası rekabet gücüne katkılarını benimsemiş ülkelerde, son 10 yılda ciddi bir rekabet olduğu görülmektedir. Birçok ülke farklı program ve reform çalışmalarıyla yatırım ortamını iyileştirmek için çabalamaktadır. Bu çabalar şu şekilde sıralanabilir;

- Doğrudan yabancı yatırımların düzenlendiği yasal çerçeve geliştirilebilir,
- Daha iyi yatırım ortamları oluşturulabilir,
- Ekonomik değişkenler düzeltiler.

Söz edilen birçok ülke yukarıda sayılan maddeleri daha erken uygulamış ve hazırladıkları kalkınma programlarında yabancı sermaye yatırımlarına oldukça önem vermiştir. Ayrıca günümüzde yabancı sermayeyi üretimin, ihracatın ve büyümenin itici gücü konumuna getiren Çekoslovakya, İrlanda, Tayland gibi ülkeler de vardır.

Yabancı sermaye yatırımları ülkelere sadece üretim ve istihdam artışı sağlamaz. Kalkınma yolunda yabancı sermayeyi etkili bir şekilde kullanan uluslararası rekabet gücü yüksek olan birçok ülke vardır. Bu ülkelerde yabancı sermaye yatırımlarıyla birlikte; teknoloji transferi, yönetim anlayışı, verimlilik artışı, kalite standartları, uluslararası üretim ve pazarlama ağlarına ulaşım, Ar-Ge çalışmaları gibi çeşitli unsurlar iç pazarlarda standartları artırır ve bu da rekabette yükselişe sebep olur. Ayrıca yan sanayilerde iyileşmeler görülür ve neticesinde güçlü bir tedarik yapısı meydana gelir. Katma değeri yüksek olan ürünler de üretilerek ülkelerin ihracatına katkı sağlanır.

Bugün devamlı ve istikrarlı kalkınma elde etmek isteyen ülkeler, yabancı sermaye yatırımlarıyla ekonomik kalkınma ve büyüme faktörlerini bir arada değerlendirmeli ve bu yönde politika geliştirmelilerdir. Bu konuda başarı elde eden ülkelerin programlarını kısa vadede değil uzun vadede yaptıkları görülmektedir. Ayrıca kalkınma yalnızca dış faktörlere dayandırılmamalı, yabancı yatırımcılara öncelik sağlamak adına yerli yatırımcılar ihmal edilmemeli ve gereken özen yerli yatırımcıya da gösterilmelidir (Bağcı, 2009).

1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÖNEMİ

Ülkelerde ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ülke kaynaklarından kazanılan tasarruflar kullanılmalı veya yabancı tasarrufların ülkeye girişi için çalışılmalıdır. Bu amaç doğrultusunda ülkeye yabancı sermaye çekilebilir ya da dış borçlanma yoluna gidilebilir. Gelişmekte olan ülkelerde, yabancı sermaye yatırımları ilk olarak tasarruf açığını ardından da sermaye açığını kapatıcı bir etkide bulunmaktadır. (İşeri ve Aktaş, 2005: 378).

Farklı ekonomik kavramların birbirleriyle olan ilişkileri ele alındığında yabancı sermaye yatırımlarının ülkeler için ne kadar önemli olduğu daha açık bir şekilde görülmektedir (Tandircioğlu ve Özen, 2003: 105);

- Dış ticaret, ülkelerin gelişimi ve büyümesini pozitif yönde etkilemekte ve ülkelere ait ekonomi politikalarına yön vermektedir. Üretilen mal ve hizmetin dış pazarlara transferini sağlayan yabancı sermaye yatırımları da dünya ticaretinin gidişatını, kompozisyonunu ve büyüklüğünü ortaya koyan uluslararası üretimi düzenlemektedir.
- Yabancı sermaye yatırım politikaları, bu sermaye hareketlerinin büyüme ve kalkınma üzerinde bıraktığı pozitif etkileri de bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca hem ticaret hem de uygulanan ticari politikalar yabancı sermaye yatırımlarının gidişatına, kompozisyonuna ve büyüklüğüne etki etmektedir.

1.4.1. Sermaye İhraç Eden Ülke ve Yatırımcı Açısından

Yabancı sermaye yatırımlarına, küreselleşme öncesi dönemde yeterince önem verilmemiştir. Daha sonrasında ise kalkınma üzerindeki pozitif etkisinin keşfedilmesiyle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere hak ettiği ilgiyi görmeye başlamıştır. Küreselleşme, ülke ekonomilerinin ve ticaretin serbestleşmesine, böylece tüketici zevk ve tercihlerindeki benzerliklerin ortaya konulmasına ve sermayenin serbest dolaşımının artmasına neden olmuştur. Ayrıca belirli bölgelerde yoğunluk gösteren sanayi faaliyetleri diğer ülkelere yayılmaya başlamış, hem firma hem sektör düzeyinde gelişimler, işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artış göstermiştir (Oksay,1998).

Ortaya çıkan bu gelişmelerle beraber; yerel pazar sınırları neredeyse bütünüyle ortadan kalkmış, dünya büyük bir küresel pazar haline gelmiştir. Üreticiler ise pazar paylarını artırmak amacıyla sıkı bir rekabete girmiş ve maliyeti düşük kaliteli ürün üretebilmek amacıyla daha fazla çalışmaya başlamıştır. Rekabet gücünü artırmak için gerekli işgücü ve hammaddeyi daha ucuz, yasaları ve vergi sistemini daha uygun hale getirmek isteyen gelişmiş ülkeler, sermaye ve teknoloji yatırımlarına yoğunlaşmaktadır (Ekinci, 2005).

1.4.2. Yatırıma Konu Olan Ülke Açısından

Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere refahın ve kalkınmanın belirleyicilerinden biri şeklinde görülen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülke ekonomilerine katkıları her geçen daha çok fark edilmekte ve bu yüzden ülkeler bu

yatırımları çekmek için büyük çaba göstermektedir. Geçmişte doğrudan yabancı sermaye yatırımları; sermaye açıklarını gidermek, üretim hacmini artırmak, işsizliği azaltmak, maliyetleri kısmak, ucuz hammadde kullanabilmek ve ülkede döviz rezervini artırmak şeklinde sıralanabilir. Şimdi ise bu nedenlere ek olarak farklı sebepler sunulabilir. Bunlar; sağlıklı bir rekabet yapısı oluşturmak, farklı teknolojiler kullanılabilmek, know-how yeteneğini geliştirebilmek, sermaye ihraç eden gelişmiş ülkelerin ekonomik ve politik olarak desteğini alabilmek, promosyon dışı açılabilir, daha iyi bir çevre ve gelişmiş bir insan kaynaklarına sahip olabilmek olarak sıralanabilir (Ekinci, 2005).

Hem uluslararası ticaretteki hem de doğrudan yabancı yatırımlardaki hızlı artış çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Fakat bu hızlı artış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılıklı talep ve çıkarlar doğrultusunda meydana gelmektedir. Ev sahibi ülke, bu ilişkiden bazı faydalar görür. Bu faydalar (Oksay, 1998: 18; Ekinci, 2005: 15):

- Portföy yatırımları kadar esnek olmayan doğrudan yabancı yatırımların, bir kriz durumunda ev sahibi ülkeden çıkması portföy yatırımlarına kıyaslandığında çok daha zor ve yavaştır. Bu durum yatırımların hem uzun soluklu hem de krizlerle başa çıkabilecek bir yapıda olmalarını gerektirir.
- Kalkınmanın devamlılığını sağlamak için çabalayan ev sahibi ülke, borçlanmadan tasarruflar üzerinden yatırım yapabilir (Çilesiz, 1988: 3).
- Tasarrufları üzerinde yatırım yapabilen ev sahibi ülkede üretim hacmi artar.
- Gerçekleştirilen yatırımlar ev sahibi ülkelerde yeni iş alanları oluşturur ve ihtiyaç duyulan emek miktarını da artırır. UNCTAD'a göre, çokuluslu şirketler gelişmekte olan ülkelerde toplam işgücünün içinde %2' lik bir paya sahiptir.
- Ev sahibi ülkede yatırım yapan yabancı yatırımcılar, kullandıkları teknolojiyi ülkeye getirdiği için ülkedeki teknoloji kullanım düzeyine katkı sağlamış olur. Yatırım yapılan ülke, taşınan bu teknolojiyi içselleştirmek ve geliştirmek amacıyla girişimlerde bulunup; bu süreci de Ar-Ge faaliyetleri ile destekleyebilirse zaman içinde transfer edilen bu teknoloji ülkede üretilebilme imkânına kavuşur.

- Yatırımlarla ÷lkeye giren yeni teknoloji, bu teknolojiyi kullanabilecek bir emeğin varlığını gerekli kılar. Bu sebeple ÷lkeler hem çalışma öncesinde hem de çalışma boyunca istihdam edilen kişilere çeşitli kurs ve eğitimlerle gerekli donanımı kazandırır. Nitelikli işgücündeki artış da ücretlerin artmasına yol açar. Böylece ev sahibi ÷lke halkının refah düzeyi artar ve gelir dağılımında iyileşmeler görülür.
- Teknoloji ve yabancı sermayeyi farklı ÷lkelere taşıyan yabancı yatırımcılar, bunlara ek olarak üretim bilgilerini (know-how) ve optimum üretim sağlayan modern yönetim bilgi-becerilerini diğer ÷lkelere taşırlar. Bu, ev sahibi ÷lkede hem üretim hem de yönetim konularında yeni bilgilere erişimin maliyetini düşürür ve niteliği gelişen ve farklılaşan işgücünü modern kurallarla yönetebilecek bir yönetici kadrosunun oluşumuna imkân verir.
- Yabancı yatırımlarla sanayi sektöründeki üretim ve ürünlerde gör÷len iyileşmelere paralel olarak, tarım sektörü üretiminde de iyileşmeler görülür. ÷lkede, nüfus hareketliliği ve kentleşme oranları yükselir; hizmet faaliyetlerinde çeşitlenmeler olur ve sosyo-kültürel yapıda ciddi değişimler meydana gelir.
- Üretim yapılan sektörle ilişkili yan sanayi dalları, ÷lkede tutunarak zaman içinde üretimin gerekliliklerine yanıt verecek bir niteliğe ulaşır. Bu durum yeni yatırımları teşvik eder ve istihdam imkânı sunar.
- ÷lkeye gelen yabancı yatırımcılardan elde edilen kazanımlarla dış pazarlara erişim konusunda fayda sağlanır. Mevcut birikimi ve kabul görmüş ürün kalitesi ile yabancı yatırımcı, bağlantıları aracılığıyla ev sahibi ÷lkeye ait ihracat hacminin artmasına, ithalat ve farklı ihtiyaçları için gerekli olan döviz rezerv ve gelirlerinin yükselmesine katkıda bulunur ve ödemeler dengesinde gör÷len bozukluklara düzeltici bir etki yapar. Doğrudan yabancı yatırımların ödemeler dengesine etkisi ise ödemeler bilançosundan kaynaklanır. İhracat, ithalat, işçi ve turizm gelirlerinden kaynaklanan sermaye giriş ve çıkışlarını içine alan bu hesaplamada doğrudan yabancı yatırımların etkisiyle gelirlerin artış göstermesi ödemeler dengesinde düzeltici etki yapar.
- Doğrudan yabancı yatırımlar, giriş yaptıkları piyasalarda ciddi farklılıkları

tetiklemektedir. Yeni piyasa düzeni diyince akla gelen ilk kavramlardan olan rekabet, bu farklılığın doğal bir sonucudur. Rekabet düzeyinde görülen artışla beraber, fiyatlarda düşüş gerçekleşir bu da ülkede refah düzeyini artırır; ürün çeşitlenmesine yol açar ve farklı ürünlerin piyasaya sunulması için fırsat yaratır; ürün kalitesi ve garantisi gibi çeşitli edinilmiş haklarda yükselişe ve tatmin düzeyi yüksek bir tüketici kitlesinin oluşmasına olanak sağlar. Ayrıca yabancı yatırımlar rekabet gücünü elinde bulunduran firma sayısında ve dış pazarlardan elde edilen payda artışa neden olur.

- Yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkede sadece ekonomik yapıyı değiştirmez. Birey-devlet ilişkileri ve tüketici alışkanlıkları gibi farklı konular üzerinde de etkide bulunur. Refah düzeyindeki artış, hizmetler sektörünün büyümesine katkı sağlar, bu süreç boyunca da dışa açıklık gittikçe artar ve iktisadi olmayan sosyo-kültürel bütünleşme boyutu da hızlı bir şekilde gelişir, kurumsallaşma da artar. Modern beklenti ve değerler gündelik hayatta daha fazla yer edinir; insan hakları, temel hak ve özgürlükler, demokrasi bilinci gelişir.

1.5. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM KARARLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Genelde gelişmekte olan ülkelerin iç pazarlarında gerçekleştirilen DYY' ler, farklı birçok faktörden etkilenmektedir. Bu faktörler: ülkede kişi başına düşen gelir, altyapının niteliği, politik denge, gelir vergisi muafiyeti, kazanç transfer kısıtlamaları ve döviz kurlarıdır. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptığı ihracata yönelik yatırımlar (serbest ticaret bölgeleri dâhil) ele alındığında ise benzer faktörlerin etkileri söz konusudur. Bu faktörler: politik denge, altyapının niteliği, ücret düzeyi, vergi muafiyetleri, dışa açıklık ve kazanç transfer kısıtlamalarıdır. Söz konusu DYY' lerin serbest ticaret bölgelerine erişiminde de önemli faktör etkileri vardır. Bu kısımda; politik denge, özendirici politikalar ve ucuz işgücü faktörleri açıklanacaktır (Woodward, 1993: 127; Asiedu, 2003: 110; Öztürk, 1998: 34-41).

1.5.1. Politik Denge

Bir ülkede görülen politik istikrarsızlıklar, o ülkeye yapılması planlanan yabancı sermaye yatırımları üzerinde olumsuz bir etki bırakabilir. Literatür çalışmaları ortak bir sonuca ulaşmamış olsa da gerçekleştirilen birçok çalışma ülkelerdeki politik istikrarsızlıklarla yatırımlar arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ve bu ilişkinin de yatırımların orijinine ya da yer aldığı sektöre göre farklılık gösterdiği ortaya koymuştur (Asiedu, 2003: 10). Yatırımcıların farklı yerlerden olması ve ülkelerde istikrarsızlığın görülmesi serbest ticari bölgelerin çeşitlenmesine neden olduğundan bu konuda ortak bir yargıya ulaşmak oldukça zordur. Fakat ülkelerin mevcut şartları serbest ticari bölgelerdeki yatırım kararlarını etkileyebilmektedir.

1.5.2. Özendirici Politikalar

Ülkeye yabancı sermaye yatırımlarını çekmek için hazırlanan özendirici politikalar, bu yatırım türünde artışa neden olabilir. Fakat Y.Aharoni, E.R. Barlow ve I.T. Wender gibi bazı ekonomistlere göre çoğu firma DYY kararını aldığı ilk aşamada özendirici politikaları (özellikle gelir vergisi muafiyeti) gözardı etmektedir. Buna rağmen, gelişmekte olan ülkeler yaptıkları özendirici politikalarla doğrudan yabancı yatırımların ülkelere göre dağılımını belirli bir ölçüde etkileyebilir. Örneğin, Avrupa Birliği üyelik sürecinde serbest ticari bölgelere uyguladığı vergi muafiyetlerini düşürme ya da tamamen kaldırma yoluna giden Polonya, ülkeye yatırım yapma niyetinde olan ya da yapan birçok yatırımcının farklı pazarlara yönelmesine sebep olmuştur (Agarwal, 1980: 761; Szymanska, 2002: 11; Riedel, 1974: 505).

1.5.3. Düşük Ücretler

Gelişmekte olan ülkeler ellerinde yoğun emek bulundurur ve bu durum, emek yoğun malların dış ticaretinde bu ülkelere karşılaştırmalı bir üstünlük sağlamaktadır. Ayrıca, yapılan DYY'leri emek yoğun malların üretimi noktasında etkileyebilmektedir. Örneğin, emeğin fiyatının diğer ülkelere göre daha düşük olduğu Tayvan' da bu durum ihracata yönelik yapılan yatırımların temel bir belirleyicisi konumundadır. Bu sebeple, DYY' ler, çok uluslu şirketlerin hem yere dayanan (location-specific) hem de nispi sahipliğe dayanan (ownership-specific) üstünlüklerinin daha çok bulunduğu yerlerde,

ürünler ile üretim konularına odaklanabilir. Böylelikle ucuz emek bu yatırımların gerçekleştirilmesinde önemli bir faktör haline gelir (Ietto-Gillies, 1992: 136).

1.6. BÜYÜME TEORİLERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR

1.6.1. Klasik Büyüme Teorisi

Modelin kuruluşunda en önemli pay David Ricardo'ya ait olduğu için klasik büyüme modelini D. Ricardo'nun Büyüme Modeli olarak adlandırabiliriz. Ricardo'nun büyüme modelinde, bir ülke temel olarak tam istihdam şartları altında belli bir gelişme sürecinin ardından “durgun ekonomi” safhasına girecektir. Ekonominin gelişme sürecini iki safhada inceleyebiliriz:

1. Gelişme Safhası (Progressive State)
2. Durgun Ekonomi Safhası (Stationary State)

Ekonomi gelişme safhasındayken kârlar ve buna bağlı olarak sermaye birikimi yüksektir. Ancak kıt kaynakların yarattığı azalan verimler kanunu gereği ekonomide zamanla kârlar ve dolayısıyla yatırımlar sıfırlanacak, durgunluk safhasına geçilecektir.

Ricardo ve Adam Smith'in büyüme görüşleri birbirinden ayrılmaktadır. Ricardo'nun modelinde emek ve sermaye için azalan verimler kanunu hâkimken; A. Smith'de ise sermaye için azalan, emek için artan verim kanunu geçerlidir. A. Smith'e göre büyümeyi oluşturan faktörler zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır ve birbirini besler. Piyasada görünmez el yani tam rekabet koşulları altında gerçekleşen sermaye birikimi, nüfus ve gelirin artışıyla hızlanır. Oluşan kârlar elbette sıfıra düşecektir fakat durgunluk safhası Ricardo'nun modeli kadar karamsar değildir (Parasız, 2003: 169).

1.6.2. Neo-Klasik Büyüme Teorisi

Solow modeline göre, faktör oranlarındaki sabitlik şartı dışındaki Harrod-Domar büyüme modeline ait tüm varsayımlar geçerlidir. Solow'a ait büyüme modelinde büyüme, tasarruf ve sermaye birikimi faktörleriyle olan ilişki ele alınırken hem sermayenin çıktıya etkileri hem de çıktının sermaye birikimine etkileri incelenir ve değerlendirilir. Buradan hareketle Solow modelinin çıkış noktası, hükümetin yer

almadığı kapalı bir ekonomik sistemde çıktının yatırım ve tüketim amacıyla kullanılmasıdır.

Solow modeli bazı ülkelerin neden daha zengin, bazı ülkelerin de neden daha fakir oldukları sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Başlangıçta sermaye stoğu denge durumundakinden küçük olan ekonomilerde sermaye ve üretim, işgücünden daha hızlı şekilde dengeye ulaşınca kadar artar. Denge durumundakinden küçük sermaye oranına sahip bir ekonomide sermaye ve üretim işgücünden daha yavaş şekilde artacaktır. Solow'a göre, uzun dönem durağan olan sermaye-teknoloji oranına nazaran daha düşük bir orana sahip ekonomiler; sermaye ve teknoloji oranı kendi durağan durum seviyesine gelinceye kadar hızlı bir şekilde büyüyecektir. Bu durum Japonya ve Almanya gibi dünya savaşlarından çıkmış ve savaşta sermayesi yok olmuş ekonomilerin yaklaşık elli yıl içinde ABD ekonomisine oranla nasıl daha hızlı büyüdüklerini göstermektedir (Jones vd, 1993: 25-26 ve 41; Solow, 1956: 66-71).

Standart neoklasik model, gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen DYY'leri açıklayamamaktadır. Bu durum neoklasik üretim modeli incelenerek anlaşılabilir. Üretim fonksiyonu neoklasik görüş varsayımları altında ölçeğe göre sabit getiri, emek ve sermayenin azalan verimler kanununa tabi olması şeklinde biçimlendirilmiştir.

Solow modelinde tasarruf oranı ve nüfus büyüme hızı modelin dışında belirlenen eksojen değişkenlerdir. Ülkelerin ekonomik yönden büyümeleri, tasarruf oranları ve nüfuslarının büyüme hızına bağlıdır. Bununla beraber Solow modeli DYY akımlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Neoklasik büyüme fonksiyonu çerçevesinde oluşmuş olan Solow modeline göre sermaye azalan verimler kanununa tabidir. Bu durumda düşük tasarruf oranlarına ve dolayısıyla düşük sermaye stoğuna sahip ülkelerde sermayenin marjinal üretkenliği (MPK) yüksek olacaktır. Bir örnekle açıklamak istersek, düşük tasarruf oranı ve yetersiz sermaye stoğuna sahip yükselen ekonomilerde faiz oranları yüksektir ve küresel portföy yatırımları bu ekonomileri seçmektedir. Solow modeline göre doğrudan yabancı yatırımlar, MPK'nın yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere gidecektir. Oysa günümüzde dünyadaki DYY akımlarına baktığımız zaman en fazla DYY alan ülkeler sıralamasında ilk sıralarda gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Sonuç olarak solow modeli gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen DYY akımlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır (Mankiw, 1992: 1; Yardımcı, 2006: 99).

1.6.3. İçsel Büyüme Teorileri

İçsel büyüme teorileri, neo-klasik büyüme modelinin üretim fonksiyonu ele alınarak, standart varsayımlarda değişiklik yapılmış ve teknolojik yeniliği içeren formel modellerdir. İçsel büyüme teorisindeki içsel terimi; dikey ürün farklılaştırması sonucu kaliteyi artıran, uzun dönem büyümeyi gerçekleştiren yenilikler anlamına gelmektedir. İçsel büyüme modelini ilk olarak ortaya atan Romer (1986) öğrenme fikrinden yola çıkmıştır. Bazı sektörlerde zamanla maliyetlerin düşmesi, üretim arttıkça işin daha iyi öğrenilmesine bağlanmıştır. Elde edilen bu teknik bilgi yeni üretim ve yatırım sürecinde girdi olarak kullanılır ve daha yüksek kaliteli, düşük maliyetli çıktı elde edilir (Ersungur, 2019: 77; Yülek, 1997: 97).

Son yıllarda ülkeler arası farklı büyüme rakamlarını açıklamada sermaye birikimi koşulu yetersiz kalmıştır. Büyümenin önemli kaynaklarından bir diğeri de emeğin etkinliğidir. Emeğin etkinliğini artıran önemli bir etken bilgidir. Bilgi üretim fonksiyonunda girdi olarak yer alırken, çıktı olarak da üretilmesi gerekir. Büyüme faktörü üzerine kurulan yeni modeller iki değişkene dayandırılmaktadır. Birinci değişken bilgi birikimi, ikinci değişken ise beşerî sermayedir. İçsel büyüme modelinde büyümenin kaynakları üzerinde durulmaktadır. Büyümenin belli başlı kaynakları dört madde halinde sıralanabilir (Parasız, 2003: 175 ve 201).

- Bilgi birikimi
- Kamusal alt yapılar
- Beşerî sermaye
- AR-GE (Araştırma- Geliştirme) Harcamaları

Yeni büyüme modelinin (New Growth Model) başlıca mimarlarından olan Paul Romer büyümenin sermayenin emek faktörüne ilave edilmesinden ziyade, teknolojik gelişmeler altında yeni fikirler üreten ekonomilerin büyüdüğünü savunmaktadır. Romer'e göre az gelişmiş ülkelerin ısrarlı biçimde gelişmemelerinin nedeni geleneksel görüşün savunduğu gibi sermaye ve doğal kaynak eksikliği değildir. Sonuç olarak ekonomilerin büyümesi için doğal kaynaklardan ziyade yenilikçi bilgilerin keşfine ihtiyaç vardır. Bu durumda fakir ülkeler eğitime ve yeni fikirlerin buluşuna yatırım yapmalıdırlar (Ersungur, 2019: 77-78). Hindistan'da yazılım mühendislerinin dünyanın pek çok ülkesinde istihdam edilmesi ve hayat standartlarının iyileşmesi yenilikçi

bilginin önemine güzel bir örnektir. Sınırlı miktarda doğal kaynak ile yüksek nüfus yoğunluğuna sahip Tayvan ekonomisi de diğer bir örnektir. Yabancı sermayenin endüstri ve hizmetler sektörüne yaptığı önemli yatırımlar sonucunda Tayvan 1952-2001 yılları arasında % 8,2 oranında ortalama büyüme hızı ile dünya ekonomileri arasında az rastlanır bir büyüme performansı göstermiştir.

Yeni büyüme teorisinin kazandırdığı yaratıcı fikirler iktisadına göre; yaratıcı fikirler bir kez keşfedildiğinde hiçbir ek maliyet olmadan binlerce kişi tarafından kullanılabilir. 1980'lerin ortalarında Romer, yaratıcı fikirler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi şu şekilde formüle etmiştir.

Yaratıcı —» Rekabetçi—» Artan —» Aksak

Örneğin Toyota'nın zamanında üretim stok (just in time) yöntemini kullanması General Motors firmasının aynı yöntemi kullanmasına engel değildir. Bu durum yaratıcı fikirlerin rekabetçi olmamasına örnektir. Yaratıcı fikirler gibi rekabetçi olmayan malların bir defa üretilmeleri yeterlidir. Ürünün geliştirildiği ilk zamanlarda katlanılan sabit maliyet dışında bir maliyete katlanılmamakta ve marjinal maliyeti sıfır olmaktadır. Örneğin Windows yazılımının ilk üretim maliyeti çok yüksektir. Ancak sonraki programlar ilk ürünün kopyalanması sonucu üretildiğinden marjinal maliyeti sıfıra yaklaşacaktır. Azalan marjinal maliyetler sonucunda yaratıcı fikirler artan getiriye sahiptir (Jones vd, 1993: 74, 88).

Büyüme modellerinde DYY'ler ekonomik büyümeyi doğrudan ve dolaylı yollardan etkileyebilirler. DYY'lerin büyümeye olan doğrudan etkisi ev sahibi ülkenin fiziksel sermaye stoğuna olan katkısı iken, dolaylı etkisi beşeri sermayede görülen iyileşmelerin ve teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesi şeklindedir. İçsel büyüme teorilerine göre uzun dönemde ekonominin tamamına azalan verimler hâkim olduğu durumda DYY'lerin ekonomik büyümeye katkısı geçici olacaktır. Fakat ekonomide sabit getiri varsayımı altında DYY'lerin ekonomik büyümeye katkısının kalıcı olacağı kabul edilmektedir (Luiz, 1999: 135).

Tayvan ekonomisine ait 1959-1995 yılları arasındaki verilere dayanılarak kurulan modelde beşeri sermaye, fiziksel sermaye stoğu, teknoloji transferi ve altyapı politikaları içsel değişkenler olarak alınmıştır. Para ve maliye politikalarını içeren ekonomi yönetimi ve liberalizasyon gibi dışsal faktörler ile büyüme arasındaki ilişki

test edilmiştir. Beşeri sermayenin büyümeyi dolaylı yünden etkilediği, teknolojik gelişmenin ticari açıklık ve istihdam gibi değişkenler vasıtasıyla ekonomik büyümeyi etkilediği ayrıca altyapı politikalarındaki iyileşmeler ile ülkenin liberalizasyon derecesindeki artışın DDY'lerin ekonomik büyüme üzerinde çarpan etkisi yaratarak olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Barro ve Sala-i Martin, 2001: 455).

1965-1985 yılları arasında Latin Amerika, Afrika ve Doğu Asya ülkelerinde yapılan ekonometrik analizin ampirik bulgularına göre; kişi başına gelir ve beşeri sermaye oranları altında ekonomik büyüme, ekonomideki kamu büyüklüğü ve kamu harcamalarının GSYİH içinde oranının büyüklüğü, politik istikrarsızlık gibi faktörlerden olumsuz etkilenmektedir. Bununla beraber ülkede hukuk kurallarının düzgün işlemesi neoklasik teoriye uygun olarak ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

1.7. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Doğrudan yabancı yatırımlar çeşitli sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin etkisinde kalmaktadır. Faktörlerin çoğu üzerine ampirik çalışmalar yapılmakla beraber bir kısmı üzerine yalnızca yorum yapılmıştır (Shatz ve Venables, 2000). Piyasaların büyüklükleri, büyüme hızları, emeğin maliyeti gibi değişkenler kolaylıkla rakamsal değerlerle ifade edilse de politik denge ve kültürel yakınlıklar gibi değişkenler rakamsal değerlerle ifade edilemez ve çalışmalara kolaylıkla eklenemez. Soyut nitelikte olan bu değişkenler de endeksleme metodu kullanılarak rakamsal değerli bir yapıya dönüştürülmeye çalışılır. Doğrudan yabancı yatırımları, etkileme potansiyeli olduğuna inanılan değişkenleri rakamsal değerler haline getirebilmek için vekil değişkenler (Proxy) kullanılabilir. Ayrıca farklı değişkenlere ek olarak çalışmalarda ele alınan zaman dilimleri, ülke ve metod farklılıkları değişik sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden DYY'yi etkileyen faktörler üzerine literatür çok net bir tablo ortaya koymamaktadır. Buna rağmen konuyla ilgili çalışmalar oldukça önemlidir ve zaman içinde belirli bir standarta ve olgunluğa erişecektir.

Tablo 1.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Etkilendiği Faktörler

Ekonomik Durum	• Piyasalar	Ölçek, gelir seviyesi, kentleşme, istikrar ve büyüme beklentisi, bölgesel piyasalara erişim, talep ve dağıtım durumu
	• Kaynaklar	Doğal kaynaklar, yerleşim
	• Rekabet	Emek varlığı, maliyet, yetenek, eğitilebilirlik, yönetim alanındaki teknik yetenek, girdilere erişim, fiziksel altyapı, üretici tabanı, teknolojik destek
Ev Sahibi Ülkede Uygulanan Politikalar	• Makro Politikalar	Kritik makro değişkenlerin yönetimi, havale kolaylığı, döviz erişim
	• Özel Sektör	Özel mülkiyetin teşvik edilmesi, net ve istikrarlı politikalar, kolay giriş/çıkış politikaları, etkin finansal piyasalar, diğer destek çeşitleri
	• Ticaret ve Sanayi	Ticaret stratejisi, bölgesel entegrasyon, piyasalarına erişim, mülkiyet kontrolleri, rekabet politikaları, KOBİ'lere destek
	• DYY Politikaları	Giriş kolaylığı, mülkiyet, teşvikler, girdilere erişim, saydam ve istikrarlı politikalar
Firma Stratejileri	• Risk Algısı	Ülke riski algısı, politik faktörlere dayalı makro yönetim, emek piyasaları, politika istikrarı
	• Yerleşim, Uluslararası Transfer, Firmalar Arası Arz	Lokasyon için firma stratejisi, ürün/girdi için firmalar arası arz, ortaklıkların uyumu, stratejik işbirliği, eğitim, teknoloji

Kaynak: CHO, J. W, Foreign Direct Investment: Determinants Trends in Flows and Promotion Policies: http://www.unescap.org/tid/publication/chap5_indpub2259.pdf,(07.08.2006),s.100

DYY yatırımları daha önce de ifade edildiği gibi çeşitli sosyal, ekonomik ve politik unsurların etkisinde kalmaktadır. Yatırımları etkileyen faktörler; geleneksel-geleneksel olmayan, politik-politik olmayan ve firmaya/ülkeye ait olanlar şeklinde de sınıflandırılabilir (Kravis ve Lipsey, 1980: 6, 16; Loree ve Guisinger, 1995: 285-288).

1.7.1. Piyasa Büyüklüğü

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen ve yapılan çalışmaların neredeyse tamamında en etkili faktör olarak kabul edilen değişken, piyasa büyüklüğüdür. Bu faktör, piyasa arayan türdeki DYY' ler için en önemli değişkendir. DYY ile piyasa büyüklüğü arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmalarda ikili arasında genel olarak pozitif bir ilişkinin bulunması yönünde bir beklenti vardır. Bu beklentinin sebebi bilhassa piyasa arayan DYY' lerin satış ve kârı artırmak amacıyla büyük piyasalara

girme isteğinde olmalarıdır.

DYY ve piyasa büyüklüğü arasındaki ilişkiyi ele alan birçok çalışma mevcuttur. İkili arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan bazıları şunlardır:

Yılmaz ve Barbaros' un 1980-2001 yılları için Türkiye üzerinde yaptıkları çalışmada, DYY' leri belirleyen faktörler araştırılmış ve piyasa büyüklüğü ülkede kişi başına düşen reel GSYİH kullanılarak değerlendirmeye katılmıştır. Çalışmada, DYY ve piyasa büyüklüğü arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Yılmaz ve Barbaros, 2006).

Erdal ve Tatoğlu' nun 1980-1998 yılları için Türkiye üzerinde yaptıkları çalışmada, kointegrasyon analizi kullanılarak piyasa büyüklüğü ve DYY arasındaki ilişki incelenmiştir. Piyasa büyüklüğü için ülkedeki reel GSYİH verisi kullanılmıştır. Değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Erdal ve Tatoğlu, 2002).

Bevan ve Estrin' in 1994-2000 yılları için 18 piyasa ve 11 geçiş ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmada, panel veri analizi kullanılarak normal ve gecikmeli iki model kurulmuş ve DYY ile piyasa büyüklüğü arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Bevan ve Estrin, 2004).

Aristotelous ve Fountas ise 1980-1992 yılları için ABD üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada; DYY ve reel GSYİH değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Aristotelous ve Fountas, 1996).

Chakrabarti' nin 1994 yılı için 135 ülke üzerine yaptığı çalışmada; Extreme Bound Analysis yöntemi kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Kullanılan GSYİH, kişi başına düşen GSYİH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Chakrabarti, 2001).

Obwona' nın 1981-1995 yılları için Uganda üzerine yaptığı çalışmada, hem DYY' yi belirleyen faktörler hem de DYY' nin büyüme etkisi bir araya getirilerek iki aşamalı en küçük kareler (2SLS) içsel modeli kurulmuş ve analiz gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre DYY ile piyasa büyüklüğü arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Obwona, 2001).

Singh ve Jun 1970-1993 yılları için 31 ülkeyi ele aldıkları ve Extreme Bound

Analysis yöntemini kullandıkları çalışmada; kişi başına düşen GSYİH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Singh ve Jun, 1995).

Fung vd. nin 1991-1997 yılları için Çin üzerine yaptıkları çalışmada, Japon ve Amerika yatırımları ele alınmıştır. Nominal GSYİH ve bir dönem gecikmeli GSYİH değerleri piyasa büyüklüğü değişkeni verileri olarak analize dahil edilmiş ve değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Fung vd., 2000).

Coughlin vd. nin 1981-1983 yılları için ABD’ de bulunan 50 eyalet üzerine yapılan çalışmada, Conditional Logit Model yöntemi kullanılarak değişkenler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Kişi başına düşen gelir ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Coughlin vd., 1991).

Cheng ve Kwan’ ın 1985-1995 yılları için Çin’ de bulunan 29 bölge üzerine gerçekleştirilen çalışmada Partial Adjustment Model yöntemi kullanılmış, kişi başına düşen gelir ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Cheng ve Kwan, 2000).

Scaperlanda ve Mauer’ un 1952-1966 yılları için ABD’ nin Avrupa Birliği’nde gerçekleştirdiği yatırımların ele alındığı çalışmada, GSMH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Scaperlanda ve Mauer, 1969).

Deichmann vd. nin gerçekleştirdiği çalışmada Türkiye’ deki iller ayrı bölgeler olarak kabul edilmiş ve analize dâhil edilmiştir. Conditional Logit Model yönteminin kullanıldığı çalışmada 1987 fiyatlarıyla kişi başına düşen GSYİH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Deichmann vd., 2003).

Root ve Ahmed’ in belirledikleri 44 değişkenle 41 gelişmekte olan ülke üzerine gerçekleştirilen çalışmada, Multiple Discriminant Analiz yöntemi kullanılmış ve kişi başına düşen GSYİH ile DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Root ve Ahmed, 1978).

Dees’ in 1983-1995 yılları için seçilmiş 11 ülke üzerine yaptıkları çalışmada, GSYİH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Dees, 1998).

Loree ve Guisinger’ ın 1977-1982 dönemi için seçilmiş 48 ülkede yapılan ABD

yatırımları inceledikleri çalışmada, piyasa büyüklüğü verisi olarak kişi başına düşen GSYİH alınmıştır. Değişkenler arasında pozitif ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir (Loree ve Guisinger, 1995).

Kravis ve Lipsey' in belirledikleri 49 ülke üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada, reel GSYH ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Kravis ve Lipsey, 1980).

Janicki ve Wunnava' nın belirledikleri 8 AB üye ülkesi üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmada piyasa büyüklüğü ve DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Janicki ve Wunnava, 2004).

Velde ve Bezemer' in 1980-2001 yılları için yaptıkları çalışmada, İngiltere' nin seçilmiş 68 ve ABD' nin de seçilmiş 97 GOÜ' ye gerçekleştirdikleri yatırımlar incelenmiştir. Piyasa büyüklüğü için nominal GSYİH verisi alınmıştır. Değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Te Velde ve Bezemer, 2004).

DYY ile piyasa büyüklüğü (GSMH) arasındaki ilişkiyi ele alan bir başka çalışmada, Birleşmiş Milletler tarafından 1991 yılında yapılan çalışmadır. 1977-1987 yılları için bu değişkenler arasındaki ilişkiyi araştıran çalışma, değişkenlerin birbirleri ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir (UNCTC, 1991).

Doğrudan yabancı yatırımların piyasa büyüklüğüyle olan ilişkisini inceleyen bu 17 çalışmanın 1' i hariç hepsi, iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Literatür çalışması, DYY' yi etkileyen faktörlerin en güçlü ve sağlam kısmının yukarıda görüldüğü üzere piyasa büyüklüğü olduğunu göstermektedir.

DYY, piyasa büyüklüğü dışında çeşitli faktörlerden de etkilenmektedir. Ancak piyasa büyüklüğü literatürünün sunduğu kesin ya da bütünsel genel yargı, diğer değişkenler için söz konusu değildir. Yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmekte ve bu da çelişkilere yol açmaktadır.

1.7.2. Piyasa Büyüme Hızı

DYY'leri etkileyen bir diğer faktör, piyasaların büyüme hızlarıdır. Piyasa büyüme hızı üzerine de çeşitli çalışmalar yapılmış olup sonuçlar piyasa büyüklüğü ile

paralellik göstermektedir.

Büyüme potansiyeli taşıyan yerler, yatırımlara çekici bir etkide bulunmaktadır. Teoride beklenti, DYY ile piyasa büyüme hızı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olması yönündedir. Literatürde yer alan çeşitli çalışmalar da bu beklentinin doğruluğunu destekler nitelikte sonuçlar sunmaktadır.

Yılmaz ve Barbaros' un piyasa büyüme hızı ve DYY değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, büyüme hızı için reel GSYİH verisi kullanılmış ve değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Erdal ve Tatoğlu çalışmalarında değişkenler ve kullanılan veri aynı olup aynı sonuca ulaşılmıştır. Lensink ve White çalışmalarında aynı değişkenler vekil olarak kullanılmış ve aynı sonuca ulaşılmıştır.

Onyeiwu ve Shrestha' nın 1975-1999 yılları için 29 Afrika ülkesi üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, ekonomik büyüme ile DYY değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Aristotelous ve Fountas' ın ABD ye ait DYY yatırımları ve büyüme hızı arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, pozitif ve anlamsız bir ilişki bulunmuştur.

Scaperlanda, DYY ve büyüme hızı ilişkisini incelediği çalışmasında genel sonuçlardan farklı olarak değişkenler arasında negatif ve anlamsız bir ilişki tespit etmiştir. Bu durum göstermiştir ki iki değişken arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olduğu kabulü sonuçlarla desteklenebilmektedir.

1.7.3. Dış Ticarete Açıklık

DYY ile ilişkili bir diğer önemli faktör, ev sahibi ülkenin dışa açıklık oranıdır. Teoriye göre, DYY ile dışa açıklık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, dışa açık bir ekonomide piyasanın büyümesine neden olmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalar da iki faktör arasındaki pozitif ilişkiyi doğrular nitelikte sonuçlar sunmaktadır.

Yılmaz&Barbaros ve Erdal&Tatoğlu vekil değişken olarak ihracat/ithalat değerlerini, Bevan&Estrin AB üyesi ülkelere ait ithalat/ev sahibi ülke GSYİH değerlerini, Chakrabarti (ihracat+ithalat)/GSYİH değerlerini, Singh ihracat/GSYİH

değerlerini ve Dees de kaynak ülkenin ev sahibi ülkeye gerçekleştirdiği ihracat/Çin'in GSYİH değerlerini analize dâhil ederek DYY ve dış açıklık arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir.

1.7.4. Ekonomik İstikrar

DYY, ev sahibi ülke ekonomisinin istikrarlı olup olmamasıyla da yakından ilişkilidir. Teoriye göre, DYY' ler ile ekonomik istikrarsızlık arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bunun sebebi genel olarak yatırım arzusu içinde olan yatırımcının, ev sahibi ülkedeki kriz ve kötü beklentiler sebebiyle yatırım kararlarını ertelemesi veya iptal etmesidir. Çalışmalar da ikili arasındaki negatif ilişkiyi destekler niteliktedir.

Yılmaz ve Barbaros' un yaptığı çalışmada; borç yükü/GSYİH ve ticari mevduatın reel faiz oranı, istikrarsızlık verisi olarak analize dâhil edilmiş ve DYY ile ekonomik istikrarsızlık değişkenleri arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Erdal ve Tatoğlu' nun yaptığı çalışmada, ticari mevduattaki reel faiz oranı istikrarsızlık verisi olarak kullanılmış ve değişkenler arasında negatif yönlü ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir.

Bevan ve Estrin' in yaptığı çalışmada, (kaynak ülke yılsonu faiz oranı-ev sahibi ülke yılsonu faiz oranı) değeri istikrarsızlık verisi olarak alınmış ve değişkenler arasında anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir.

Singh ve Jun tarafından yapılan çalışmada, "Business Environment Risk Intelligence" (BERI) isimli bir risk ölçüm firmasının belirlediği İşlem Risk Endeksi (Operation Risk Index) değerleri ekonomik istikrarsızlık verisi olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Endeks, 0-100 arası değerlerden oluşmakta ve 100 çok başarılı bir iş iklimini ifade etmektedir. Çalışma DYY ve endeks arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Yani ekonomik istikrarsızlık durumunda DYY' ler de azalma görülmektedir.

Root ve Ahmed'in yaptığı çalışmada da yönetici transfer sıklığı istikrarsızlık verisi olarak kullanılmış ve değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

1.7.5. D v z Kuru

DYY' ler üzerinde etkisi bulunan bir diğ r faktör de d v z kurudur. Teori, ev sahibi ülke parasının fazla değerli olmasının DYY' leri azaltacağını söyler. Bunun sebebi, ülkeye gelen yatırımların alım gücünü düşürmesidir. Ayrıca d v z kurunda görülen istikrarsızlıklar da yapılacak yatırımları olumsuz etkiler. Yani, hem d v z kuru hem d v z kuru istikrarsızlığıyla DYY' ler arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı beklenir. Yapılan çalışmalarda genel olarak bu beklentiyi destekler niteliktedir.

Erdal ve Tatoğlu' nun yaptığı çalışmada, çeşitli para birimlerinden oluşan ve ticaret hacimlerindeki ağırlıklarına göre meydana getirilen sepetin yüzdelik değişimi, d v z kurunda istikrarsızlık verisi olarak kullanılmıştır. DYY'lerin d v z kurundaki istikrarsızlıklardan negatif etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Chakrabarti'nin yaptığı çalışmada, reel d v z kuru ve DYY arasındaki ilişkiyi incelemek için bir modelleme yapılmıştır. Sonuçta iki değişken arasında hem negatif hem pozitif bir ilişki tespit edilmiş olup negatif ilişki ihtimalinin daha baskın olduğu ifade edilmiştir.

Halicioğlu' nun yaptığı çalışmada d v z kuru ve Türkiye' ye yapılan DYY ilişkisi incelenmiş ve anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Halicioğlu, 2001).

Reel d v z kuru ile DYY ilişkisini ele alan diğ r çalışmalarda da negatif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

1.7.6. Altyapı

DYY' leri etkileyen bir diğ r faktör, ev sahibi ülke altyapısıdır. Altyapısı iyi olan ev sahibi  lke, DYY'leri kendisine  eker. İyi durumda olan bir altyapı; ulaşım, haberleşme ve enerji ihtiyaçlarını giderme konusunda hem kolaylık hem de maliyet avantajı sağlar. Yapılan çalışmalarda bu durumu destekler niteliktedir.

Erdal ve Tatoğlu' nun yaptıkları çalışmada; ulaştırma, enerji ve haberleşme harcamalarının GSY H içindeki payı altyapı verisi olarak ele alınmıştır. DYY ve altyapı değişkenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Fung vd. lerin yaptığı çalışmada, km²'ye düşen otoyol ve demiryolu altyapı verisi olarak ele alınmıştır. Değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit

edilmiştir.

Coughlin vd. ile Tu ve Schive' in yaptığı çalışmalarda, DYY ve altyapı değişkenleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Cheng ve Kwan' in yaptıkları çalışmada, altyapı verisi olarak km^2 'ye düşen yol uzunluğunu alınmıştır. DYY ve altyapı arasında pozitif ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir.

Deichmann vd. nin gerçekleştirdikleri çalışmada, denize kıyısı olma durumlarına göre oluşturulmuş verilerle asfaltlanmış yolun şehir yüzölçümüne oranı verileri altyapı değişkeni olarak kullanılmıştır. Kullanılan iki değişkeninde DYY' ler ile pozitif yönlü, anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Root ve Ahmed' in çalışmasında, altyapı değişkeni olarak hem şehirleşme oranı hem de ticaret, ulaştırma ve haberleşme alanlarında yapılan harcama toplamının GSYİH'ya oranı alınmıştır. Değişkenler ile DYY'ler arasında pozitif bir ilişki ortaya koyulmuştur.

Loree ve Guisinger' in yaptığı çalışmada, haberleşme ve ulaştırma harcamaları kullanılmış, DYY' ler ile arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Te Velde ve Bezemer' in yaptığı çalışmada, yol uzunluğu ve 1000 kişiye düşen telefon hattı sayısı kullanılarak; DYY' ler ve altyapı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

1.7.7. Emek Maliyeti

DYY'ler üzerinde etkisi bulunan bir diğer faktör birim emek maliyetidir. Teoriye göre bu iki değişken arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Fakat yapılan çalışmalar, farklı sonuçlar sunmaktadır. Verilerdeki eksiklikler, değişken için yanlış vekil atamasının yapılması, bazı zamanlarda birim emek maliyetinin emeğin kalitesi ya da beşerî sermaye göstergesi olarak kabul edilmesi sonuçlarda farklılıklara neden olmaktadır. Bu sebeple farklılıkların olması normal karşılanabilir. Faktör üzerinde gerçekleştirilen ampirik çalışmalara ait bulgular aşağıda verilmiştir.

Bevan ve Estrin, Coughlin vd., Cheng ve Kwan, Dees yaptıkları çalışmalarda birim emek maliyeti ve ücret değişkenleri ile DYY arasında negatif yönlü bir ilişki

tespit etmişlerdir.

Chakrabarti' nin çalışmasında, imalat sanayisine ait cari ücretler veri olarak kullanılmış ve DYY' ler ile arasında pozitif ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat negatif ilişkinin baskın olduğu ifade edilmiştir.

Singh ve Jun tarafından gerçekleştirilen çalışmada, reel kazanç endeksi değerleri veri olarak kullanılmış; DYY' ler ile arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Loree&Guisinger ve Kravis&Lipsey yaptıkları çalışmalarda, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki ortaya koyamamışlardır.

Fung vd. lerin yaptığı çalışmada, ele alınan bölgedeki ortalama ücret ve bölgeye ait ortalama ücret değerinin ülkeye ait ortalama ücret değerine bölünmesiyle elde edilen oran değerleri kullanılmıştır. İlk değişkenle negatif ve anlamsız bir ilişki ikinci değişkenle pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur.

Tu ve Schive'in gerçekleştirdiği çalışmada, düşük ücret ve DYY' ler arasında negatif bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur. Bu sonuç beşeri sermaye ile bekleyen DYY' lerin varlığını işaret eden en iyi göstergedir.

1.7.8. Vergi Oranları

Çalışmaların çoğunda üzerinde durulan bir diğer değişken de ev sahibi ülkede uygulanan vergi oranlarıdır. Teoriye göre, yabancı yatırımların karlılığının düşmesine neden olan yüksek vergi oranları (gümrük vergisi hariç) yapılması planlanan DYY'lerin ertelenmesine veya iptal edilmesine yol açar. Gerçekleştirilen çalışmalarda teoriyi desteklemektedir.

Hines tarafından gerçekleştirilen çalışmada, ABD' de alınan eyalet vergilerinin DYY'lerin dağılımında nasıl bir etkiye sahip olduğu araştırılmıştır. Sonuçta anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Root ve Ahmed tarafından gerçekleştirilen çalışmada, kurumlar vergisinin kara oranı kullanılmış ve değişkenler arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Loree ve Guisinger tarafından gerçekleştirilen çalışmada, etkin vergi oranları kullanılmış ve değişkenler arasında negatif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Coughlin vd. nin yaptığı çalışmada, ikili arasında negatif ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir.

Chakrabarti' nin yaptığı çalışmada; gelir, kâr ve sermaye vergilerinin toplamı alınarak cari gelirlere oranlanmıştır ve değerler vergi oranı değişkeni olarak analize dâhil edilmiştir. Sonuçta DYY'ler ile vergi oranları arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmalar, DYY ile vergi oranı arasındaki ilişkinin kesin bir yönünün olmadığını ortaya koymaktadır.

Gümrük ve ithalat vergileri de vergiler içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Singh ve Jun tarafından yapılan çalışmada, bu vergiler toplam vergi geliriyle normalleştirilerek analize dâhil edilmiş ve modelleme sonuçlarına göre negatif ve anlamsız bir ilişki ile pozitif yönlü, anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Sonuçtaki anlamlılık sebebiyle ilişkiler pozitif olarak yorumlanabilmektedir. Buna ek olarak Chakrabarti tarafından gerçekleştirilen çalışmada, DYY'ler ile gümrük vergileri arasında hem negatif hem pozitif yönlü ilişkiler bulunmuştur. Ancak negatif yönlü bir ilişkinin varlığının daha olası görüldüğü ifade edilmiştir.

1.7.9. Politik İstikrar

Literatür incelendiğinde önemli bir yere sahip olduğu görülen bir diğer faktör, politik istikrardır. Teoriye göre DYY' ler politik istikrardan pozitif olarak etkilenmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalarda çoğunlukla teoriyi destekler niteliktedir.

Feils ve Şabac tarafından yapılan çalışmada, kamulaştırma riskiyle politik değişikliklerin nakit akımı üzerinde bıraktığı etkiler ve bu durumun yatırım kararları üzerine etkileri sermaye bütçeleme analiz tekniği kullanılarak incelenmiştir. Kamulaştırma riskinin büyümesiyle nakit akımlarının küçüldüğü ve yatırım getirilerinin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yani, DYY' ler ile politik istikrar arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir (Feils ve Şabac, 2000).

Politik istikrarı ölçmek için çeşitli endeksler kullanılır. PRS Gurubu'nun analizleri, kullanılan bu endekslerden biridir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde bu yöntemi kullanan birçok çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir.

Yılmaz ve Barbaros tarafından yapılan çalışmada bu yöntem kullanılmış olup DYY ve politik istikrar faktörleri arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Loree ve Guisinger tarafından yapılan çalışmada da aynı endeks kullanılmış ve değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Politik istikrarı ölçmek için kullanılan endekslerden bir diğeri, BERI tarafından oluşturulmuş endekstir. Endeksi kullanan bazı çalışmalar şunlardır:

Singh ve Jun tarafından yapılan çalışmada endeks yalnızca diğer faktör etkilerini incelerken bağımsız değişken şeklinde kullanılmıştır. Bu yüzden politik istikrarın DYY' ler üzerinde bıraktığı bağımsız etkiler çalışma sonuçlarında gözlemlenememektedir.

Loree ve Guisinger tarafından yapılan çalışmada da bu endeks kullanılmış, değişkenler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Tu ve Schive tarafından Çin' in Tayvan Bölgesi üzerine yapılan çalışmada da bu endeks kullanılmış, değişkenler arasında pozitif ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca politik istikrarın artık çok etkili bir faktör olmadığı ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından yapılan çalışmada, Frost ve Sullivan firmasından alınmış politik sıralama değişkeni analize dâhil edilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için değişik sonuçlar bulunmuştur. Gelişmiş ülkelerde politik istikrarın DYY'lere etkisinin negatif; gelişmekte olan ülkelerde ise bu etkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.7.10. Diğer Faktörler

Yapılan çalışmalarda DYY' yi daha net ve iyi bir şekilde açıklamak adına birçok farklı değişken modellere ilave edilmektedir. Çalışmalara ilave edilen değişkenler ve ulaşılan sonuçlar şöyledir:

DYY'leri etkileyen bir faktör olarak kabul edilen ve çalışmalarda yer verilen beşerî sermaye, DYY' ler üzerinde genellikle pozitif bir etkiye sahiptir.

Cheng ve Kwan tarafından yapılan çalışmada emeğin niteliği eğitim ile ölçülmüş ve değişkenler arasında pozitif ve anlamsız bir ilişki tespit edilmiştir.

Deichmann vd. ile Loree ve Guisinger tarafından yapılan çalışmalarda da sırasıyla öğrenci sayısının öğretmen sayısına oranı ve Ar-Ge çalışanlarının niteliği vekil olarak atanmıştır. Her iki çalışmada da değişkenler arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Fung vd. nin yaptığı çalışmada, yapılan DYY' lere göre ilişkilerin farklılık göstereceği üzerinde durulmuştur. Emek yoğun üretimlerde değişkenler arasında negatif ve anlamsız; sermaye yoğun üretimlerde ise değişkenler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde geçmişte yapılan DYY' lerin de bugün yapılan ya da yapılacak olan DYY' leri olumlu bir şekilde etkilediği görülmektedir. Singh ve Jun, Cheng ve Kwan, Deichmann vd. ile Tu ve Schive tarafından yapılan çalışmalarda eski DYY' ler ile yeni DYY' ler arasında pozitif yönlü, anlamlı bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

1.8. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİLERİ

Günümüzde ÇUŞ'lerin ekonomik gücünün boyutları bazı ülke ekonomileriyle yarışacak boyuta ulaşmıştır. Uluslararası sermaye hareketliliğinin en önemli kaynağı olan DYY'ler kuşkusuz gerçekleştikleri ülkelerin ekonomileri üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadırlar. Bunun en önemli sebebi ise daha fazla kazanç elde etme düşüncesiyle yurtdışı yatırımlarına yön veren ÇUŞ'lerin bu yatırımlara büyük ölçüde önem vermesi ve önemli miktarlarda yatırım gerçekleştirmeleridir. Büyük çaptaki DYY'lerin geliştirmekte olan ülkeleri birçok açıdan etkilemesi bu doğrultuda oldukça doğaldır.

Gerçekleşen DYY'ler üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu yatırımların olumsuz etkilerinin olduğunu savunanlar olmasına rağmen, çoğunluk olumlu etkilerinin olduğunu savunmaktadır. Bir sonraki bölümde de inceleyeceğimiz gibi DYY'lerin GOÜ'ler üzerinde oldukça fazla olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu olumlu etkiler ortaya çıkan bazı olumsuz etkileri telafi edebilecek büyüklükte ve değerdedir.

Geçtiğimiz 20 yıl içerisinde DYY çekme yarışına giren ve ekonomik gelişmelerinin büyük bir kısmını DYY'lere borçlu olan GOÜ'leri örnekleriyle beraber incelediğimizde konuyu daha iyi anlayabiliriz. Belirtilen bölüme geçmeden önce, daha

objektif olmak adına bazı taraflarca savunulan DYY'lerin GOÜ'ler üstündeki negatif etkilerine de konuşalım.

1.8.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Olumsuz Etkileri

Bazı kesimler tarafından DYY'lerin GOÜ'ler üzerinde yarattığı düşünülen etkilerini; Ödemeler Bilançosu, Rekabet, Oligopol, Çevresel ve Üretim Teknolojileri alanında inceleyebiliriz.

1.8.1.1. Ödemeler Bilançosu Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Daha fazla kar oranları yakalayabilmek ve var olan sermayeyi genişletmek isteyen ÇUŞ'ler bu doğrultuda GOÜ'lerde yatırım yapma yoluna giderler. Bu şekilde yatırım yapılan ülkenin ödemeler dengesine olumlu ve döviz kazandırıcı bir etkisi olur. Ödemeler bilançosu, bir ülkedeki yerleşik bireylerin belirli bir süreç boyunca yabancı bir ülkenin yerleşik bireyleriyle gerçekleştirdikleri bütün ekonomik işlemlerini gösteren sistematik bir kayıt şeklinde ifade edilebilir. Firmalar ve kuruluşların yerleşik olma durumunun yurttaşlıkla herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır (Seyidoğlu, 2017: 397).

Esas amaçları kar elde etmek olan ÇUŞ'ler, bir süre sonra yatırdıkları sermayenin bir kısmını kar transferi olarak ana ülkeye geri çekmektedirler. Bunun gerçekleşmesi oldukça doğal olmasına karşın, yatırımın gerçekleştiği ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Eğer ÇUŞ yatırımını durdurma ve ana ülkeye geri dönme kararı alırsa, bu durumda başlangıçta yatırılan tüm sermaye ev sahibi ülkeden çıkacak ve ödemeler dengesi üzerinde olumsuz bir etki meydana gelecektir.

DYY'lerin bir diğer olumsuz etkisi ise ülkede marjinal tüketim eğilimini arttırarak ithalatı tetikleyebileceği şeklinde düşünülebilir.

Sonuçta ev sahibi ülke, getirilen sermayenin kendi ülkesinde kalmasını arzularken, ÇUŞ'ler de kar transferlerini gerçekleştirmeyi arzulayacaklardır. Yukarıda bahsedilen varsayımların gerçekleşmesi ve dengesiz kar transferleri durumunda ise ev sahibi ülkenin ödemeler bilançosu negatif bir şekilde etkilenecektir.

1.8.1.2. Rekabet Üzerine Olumsuz Etkileri

DYY'ler rekabet üzerine çoğunlukla olumlu etki yaratsa da bu etki GOÜ'ler üzerinde bazen değişkenlik gösterebilir ve olumsuz etkiler görülebilir. Olumsuz etkiler genellikle tekerci anlayışın yer aldığı piyasalarda görülmektedir. Bu anlayışı engelleyecek yasal düzenlemeler de yeterli değilse tekerci anlayışa müsait ve rekabete uzak bir anlayış ortaya çıkacaktır. ÇUŞ'lerin çoğunlukla güçlü yatırımcılar oldukları düşünüldüğünde ev sahibi GOÜ'deki işletmelerin bu durumla başa çıkabilmesi mümkün olmayabilir. Az önce de değindiğimiz gibi tekerciliği yasal boşluklar kadar oluşturulan teşvikler de destekleyebilir. Bu konuda ülkenin tutumu ve yasal uygulamalar ayrı bir önem kazanmaktadır.

Aşağıda verilen durumlarda rekabet üzerinde bazı olumsuzluklar meydana gelebilir (Batmaz ve Tunca, 2005: 36);

- Ev sahibi ülke piyasasında lider konumda olan bir işletmenin yabancı bir işletme tarafından satın alınması,
- Aynı ülkede faaliyette bulunan iki yabancı işletmenin birleşmesi,
- Yabancı bir işletmenin geçmişte ihracatta bulunduğu ülkede bir işletmeyi kendi bünyesine alması,
- Potansiyel olarak rakip olan işletmelerin birleşmesi.

1.8.1.3. Oligopol Etkisi

Çok uluslu şirketlerin yerli üretim miktarını zamanla aza indirerek sınırlamaları belki de en çok eleştirilen olumsuz etkiler arasındadır. Kar transfer oranlarına, ihracat rakamlarına ve kullanılan teknolojiye ana merkezlerin karar vermesi ev sahibi ülke açısından olumsuz bir hava yaratabilmektedir.

Ayrıca çok uluslu şirketler, yatırımlarını gerçekleştirdikleri ülkelerde çok yüksek olmayan ücreti ve gelişmemiş teknolojiyi barındıran üretim modelleri kullanırlar. Ar-Ge çalışmalarını da kendi ülkelerinde yaparlar. Çok uluslu şirketlerin bu tercihleri, ev sahibi ülke ekonomisini kötü şekillerde etkiler (Batmaz ve Tunca, 2005: 38).

1.8.1.4. Çevresel Etkileri

ÇUŞ'lerin yatırım yaptıkları GOÜ'lerde neden oldukları çevre sorunları tamamen hangi sektörde çalışıldığına, işlenen malzemeye ve kullanılan teknolojiye bağlıdır. Bilhassa kimyasal ürünler, petrol, doğal gaz ve maden ürünleri üstünde çalışan firmaların yeterli özen ve hassasiyeti göstermemesi durumunda doğal kaynaklar tehlikeli şekilde kullanılabilir ve zarar görebilir. Ancak düzenli denetimlerin gerçekleştirilmesi, rafinelerin açılması ve çevre dostu ürünlerin kullanılması ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri engelleyebilir. Özellikle gerekli denetim ve otoritenin olmadığı ülkelerde bu durumun kötü amaçlı kullanılması olasılığı çok daha fazladır.

Ülkemizde özellikle Kuzey İç Ege Bölgesinde yapılan altın aramaları sonrası siyanür ile çevreye verilen zararın kamuoyu tarafından yapılan tüm uyarılara rağmen engellenememesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

1.8.1.5. Üretim Teknolojileri Üzerine Olumsuz Etkileri

DYY'lerin GOÜ'lerin üretim teknolojileri üzerinde olumsuz etki yarattığını belirten bazı varsayımlar bulunmaktadır. Bu varsayımın en büyük gerekçesi ise ÇUŞ'lerin genellikle ucuz iş gücünden dolayı emek yoğun alanlara üretim yatırımlarını yönlendirmesi olarak düşünülebilir. Bu durumda yatırım yapılan ev sahibi ülkede teknolojinin gelişmesi beklenemez. Üretim teknolojilerini kendi düzeylerinde seyretmeye devam edecek ve gerçekleşen DYY'nin hiçbir katkısı bulunmayacaktır.

Teknolojinin yanında DYY'lerin gerçekleşmesi durumunda ÇUŞ'lerin ev sahibi ülke ile herhangi bir bilgi alışverişi içerisine girme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu durum da yine ev sahibi ülkenin üretim teknolojileri gelişimini olumsuz etkilemektedir.

1.8.2. Doğrudan Yabancı Yatırımların Olumlu Etkileri

Gerçekleştirilen DYY'lerin ekonomilerde yer edinmesinin büyüme, vergi gelirleri, teknoloji, sermaye birikimi, ülke içi rekabet, istihdam, ihracat ve finansman gibi farklı alanlara nitelik ve nicelik yönünden katkı sağlayacağını belirtmek yanlış olmayacaktır (Spero ve Hart, 1997: 134).

GOÜ'lerde gerçekleşen DYY'ler sonrasında kalkınma süreci boyunca sektörlere ait GSMH' ye yaptıkları katkılarda farklılıklar görülür. Kalkınma ile birlikte tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaktadır (Sabır, 2002: 77). Sanayileşme sürecini en önde tamamlayan ülkelerin bugün önde gelen ekonomileri oluşturdıkları düşünülürse, sanayinin gelişmesi bir ülkenin ekonomik kalkınmasının göstergesidir diyebiliriz.

Bu kısımda DYY'lerin GOÜ'lerin ekonomileri üzerinde oluşturduğu olumlu etkileri maddeler halinde inceliyoruz.

1.8.2.1. Sermaye Birikimi Üzerine Etkisi

Sermaye birikimi olmaksızın herhangi bir üretim faaliyetinden bahsedilemeyeceğinden yabancı yatırımların GOÜ'lerin ekonomisine ilk ve en önemli katkısı kuşkusuz en büyük eksiklik olan ve en çok ihtiyaç duyulan sermaye artışıdır. Ülke kaynaklarının bu derece yetersiz olduğu GOÜ'lerde dış borç ile yatırım yapmak oldukça riskli ve maliyetlidir (Nazan, 1992).

ÇUŞ'ler yaptıkları yatırımla önemli tutarlarda sermayeyi GOÜ'lere aktarmaktadır. Devam eden dönemlerde yatırımlardan elde edilen kar ile birlikte kurulan yeni işletmeler ve gerçekleşen yeni yatırımlar ise sermaye artışının sürekliliğini sağlamakta ve GOÜ'lerin gelişimine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içinde bulundukları fakirlik kısır döngüsü dışına çıkabilmek amacıyla yatırım seviyesini yukarıya çekecek ve gelir seviyesini artıracak bir sermaye birikimine ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden gelişmiş ülkeler tarafından ev sahibi ülkelere getirilen DYY' ler, ülkelere sermaye birikimi açısından avantaj sağlar (Nazan, 1992: 15).

Başlangıçta sermayenin, üretimin, buna bağlı olarak ihracatın artmasıyla birbirine bağlı olarak daha birçok olumlu gelişme zincirleme olarak devam etmektedir.

1.8.2.2. Milli Gelir Düzeyi ve İstihdam Üzerine Etkisi

DYY'lerle birlikte sermaye birikiminin oluşması, yatırımların ve üretimin artması sonucunda milli gelir artacak, yeni iş sahaları oluşacak ve bunlara bağlı olarak istihdam da artacaktır. Ancak istihdamın artış oranı yapılan yatırımların emek ya da sermayesi yoğun sektörlerle girmesine göre çeşitlilik göstermektedir. Emek yoğun

alanlarda yapılan yatırımlar istihdamı çok daha fazla arttırırken, sermaye yoğun yatırımlar da teknolojik gelişimleri beraberinde getirmekte ve işgücünün kalitesini arttırmaktadır. Teknik bilgi ve yönetim becerisi kazanan çalışanlar daha sonra kendi işlerini kurabilmek adına gerekli altyapıyı da DYY'ler sayesinde almaktadırlar.

Yatırımlar sonrası oluşacak yan sanayiler de dolaylı yoldan yine istihdama etki edecektir. Gelir düzeyi artan ülkelerde, üretim hacmi de artacak; bu da istihdamda bir artışa yol açacaktır (Berber, 2006: 322).

DYY' ler geliştirmekte olan ülkelerde genel olarak %5 ile %10 arasında istihdam yaratır. Özellikle sanayi düzeyi yüksek olan ülkelerde istihdamdaki artış daha yüksek oranlarda gerçekleşebilir. Örneğin; Arjantin, Brezilya ve Kolombiya gibi ülkelerde bu oranlar %25'lere, Singapur'da ise %50'lere kadar ulaşabilmektedir. Bu rakamlar DYY'lerin, GOÜ'lerin istihdamı üzerinde yaptığı olumlu etkilerin rakamsal olarak kanıtı durumundadır (Goldberg, 2004: 7).

En önemli noktalardan birisi ise istihdam gelişimini sürekli kılmaktır. Bu da ülkeye gelen DYY'lerin yerel firmalarla uyum içerisinde çalışmasını ve yeni iş alanları oluşturmasını destekleyerek gerçekleştirilebilir. Unutulmamalıdır ki yeni iş sahası oluşturabilecek birikime sahip olmayan GOÜ'lerin istihdam anlamında DYY'lerle uyum içerisinde çalışması gerekmektedir. Çok uluslu şirketlerin dünya üzerinde yaklaşık 100 milyon kişiye iş imkânı sunduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının %50'ye yakın bir bölümü yani neredeyse yarısı ise GOÜ'lerde istihdam edilmektedir (Asiedu, 2003: 5).

1.8.2.3. Ödemeler Bilançosu Üzerine Etkileri

DYY'ler, geliştirmekte olan ülkelerin ödemeler dengesinde de ciddi etkilere sahiptir. Kuruluş aşamasında getirilen yabancı sermaye ve döviz girdisi ülkenin ödemeler dengesine ciddi bir katkı sağlamaktadır.

Yapılan yatırım üretime başladıktan sonra gerek ihracat gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler dengesinde olumlu ve döviz kazandırıcı etkiler oluşturmaya devam etmektedir (Gündoğan, 2002: 74).

Eğer ev sahibi ülkede iç pazar çok çekici değil, ülke yabancı yatırım yönünden avantajlara sahip, ekonomik yönden kurumların işbirliği üst seviyede ve de ekonomi dış piyasalarda iyi uyum sağlamış ise ihracat için gerekli ortam sağlanmış olacak ve ödemeler dengesi korunacaktır. Dış ticarete kapalı ülke ekonomilerinde dengenin sürekli olarak korunması söz konusu değildir (Aktan ve Vural, 2006: 63).

DYY'ler yerel firmaları rekabete zorlayarak iç pazarda hayatta kalmalarını güçleştirebilir ve onların da ihracat yapmalarına neden olabilir, bu durum dolaylı olarak ihracatı ve ödemeler dengesini etkileyecektir.

1.8.2.4. Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

Bir ülkenin gelişmişliği o ülkede kişi başına düşen milli gelir ile ölçülür. Ülkede kişi başına düşen milli gelir yükseldikçe ülkenin gelişmişlik düzeyinin de arttığı düşünülmektedir. DYY'ler, ev sahibi ülke vatandaşlarının ülkenin sınırlı olanakları sebebiyle üretilemeyen veya ülkeye getirilmeyen ürünleri üreterek kişi başına düşen milli geliri, dolayısıyla ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini arttırmaktadır (Uras, 1979: 31).

DYY'lerin dolaylı yoldan gerçekleştirdiği bir diğer katkı ise kendi yatırımlarının yanında ülke genelindeki diğer yatırımların da verimliliğini arttırarak milli gelire katkıda bulunması olarak düşünülebilir. DYY yatırımları ve ülkeye kazandırdığı teknik ve organizasyon ile ilgili bilgiler zamanla ülkedeki diğer yatırımcılar tarafından da benimsenecek ve bu da verimliliği arttıracaktır.

Yatırımcının elde ettiği gelir girişimciliğin gelişmesi ve yeni yatırımlar için kullanıldığı takdirde ev sahibi ülkenin ekonomisinde daha hızlı bir büyüme gerçekleşecektir. Ayrıca DYY'ler yoluyla ev sahibi ülkede bulunmayan kaynakların da sağlandığı düşünüldüğünde, ülke gelişimi oldukça farklı şekilde olumlu yönde gelişecektir (Seyidoğlu, 2001: 68).

Gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşecek DYY'ler hem ihracatı hem de rekabet seviyesini büyük ölçüde arttıracak, gerçekleştirdikleri üretim ile beraber piyasalardaki verimlilik artacak ve ekonomik büyüme hızlanacaktır. Özellikle son yıllarda dışa dönük ekonomik stratejiler geliştiren ve kabuğundan çıkan uzak doğulu Çin, Singapur ve Güney Kore gibi ülkeler çektikleri DYY'ler sayesinde çok hızlı bir ekonomik büyüme

içerisine girerken, dış ticarete uyguladıkları ambargolar sonucu Latin ülkeleri halen borçlar ve bütçe açıklarıyla mücadele etmektedirler (Batmaz ve Tunca, 2005: 54). Bu örnek DYY'lerin ekonomik büyümeler üzerinde yarattığı somut bir örnek olarak gösterilebilir.

1.8.2.5. Teknoloji Üzerine Etkileri

Teknoloji, yepyeni bir ürünün yaratılması ya da eldeki ürünlerin daha az maliyetle ve daha yüksek kalitede üretimine imkân tanıyan her çeşit bilgi, beceri ve süreçler şeklinde tanımlanabilir. Teknoloji yalnızca ürün üretiminde değil pazarlama, yönetim gibi hizmetlerin üretiminde ve iyileştirilmesinde de kullanılmaktadır. Teknolojik yenilikler ve iyileşmeler yeterli bilimsel bilgiye sahip olmayla ve iyi bir araştırma yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir (Seyidoğlu, 2017: 781).

Bu bilgiden yola çıkarak yeni ürünler üretmede ya da mevcut ürünlerden daha çok kar etmede teknolojinin çok önemli bir unsur olduğu aşikârdır. GOÜ'lerde ise yeterli sermayenin dahi olmadığını düşünürsek, gerekli teknolojinin ve yeterli teknik bilginin bu ülkelerde bulunmadığını tahmin edebiliriz. Karlarını en üst düzeyde tutmayı amaçlayan DYY'ler Ar-Ge çalışmalarına çok fazla önem vermektedir ve teknolojilerin geliştirilmesine büyük bütçeler ayırmaktadırlar. Dolayısıyla her zaman en gelişmiş teknolojiyi kullanmaktadırlar. Teknolojik açılımlar için gerekli altyapıyı bulundurmayan GOÜ'lere, DYY'ler sayesinde dolaylı yoldan teknolojik gelişimler aktarılmış olur.

Yabancı firmaların yetenek ve ileri teknolojileri "bakarak öğrenme yoluyla" daha küçük yerel firmalara transfer edilmektedir. Bu öğrenme tekniğiyle aynı zamanda işgücü deneyiminin aktarılması, teknik destek sağlanması ve kabiliyet kazandırılması söz konusu olmaktadır (Kosma vd., 2004: 2).

Ev sahibi ülkeye teknoloji transferinin en yaygın yollarından birisi de yerel işgücünün ÇUŞ'lerde çalışması ve daha sonra yerel firmalara, kaynak teknolojiyi taşımasıdır. Bu durum işgücü yoluyla transfer olarak adlandırılır ve bu teknoloji transferinin en ucuz yoludur.

Teknolojik gelişimin en çok sağlandığı yatırım türü şüphesiz sermaye yoğun sanayilerde gerçekleşecektir. Emek yoğun sektörlerde ise özellikle teknik yönetim

bilgisi ve pazarlama stratejileri aktarımı olumlu bir etki olarak karşımıza çıkmaktadır. Sayılan yollar aracılığıyla DYY' ler; ev sahibi ülkede yeni ve gelişmiş teknolojiyle verimliliğin artmasında, iç piyasalarda rekabeti artırarak tekelci yapıların engellenmesinde, iç piyasada üretim hacminin genişlemesinde ve fiyat düzeyinin inmesinde etkili olmaktadır (Berber, 2006: 75).

1.8.2.6. Pazarlama ve Yönetim Becerisi Üzerine Etkileri

Bir önceki bölümde de belirttiğimiz gibi özellikle emek yoğun sektörlerde gerçekleşen yatırımlarda DYY'ler teknolojik yatırımdansa yönetim ve pazarlama bilgileri üzerine yerel yöneticileri yetiştirmeyi ve onların yerel piyasaya olan hâkimiyetlerinden faydalanmak isterler.

Gün geçtikçe daha fazla ÇUŞ yabancı ülkelerdeki yatırımlarında yerel yöneticilere güvenmekte bu da GOÜ'lerin genel anlamda yönetim bilgisini geliştirmektedir. Sadece yönetici olarak değil, diğer ara pozisyonlarda çalışan ev sahibi ülke çalışanları kendilerini teorik ve stratejik anlamda önemli derecede geliştirme fırsatı yakalamaktadırlar. Bugün yerel yöneticiler dünyanın en büyük ÇUŞ'lerinde en üst düzey yöneticiliğe kadar yükselebilmektedir. Dünyanın en büyük ÇUŞ'lerinden biri olan Coca-Cola'nın CEO'su Muhtar Kent bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir (Berber, 2006).

1.8.2.7. Rekabet Üzerine Etkileri

DYY'ler çoğunlukla rekabetin yüksek olmadığı yeni pazarlara giriş yaptıklarında, piyasadaki mevcut firmalar pazardaki yerlerini koruyabilmek adına rekabete katılma zorunluluğu hissedecektir. Rekabetin artması ekonomi üzerinde oldukça olumlu etki yaratacaktır. GOÜ'lerde bulunan yerel firmalar pazardan aldıkları payı korumak adına fiyat düşürme ve ürünlerini iyileştirmek adına Ar-Ge çalışmalarına zorlanacaklardır, bu da verimliliğin önemli ölçüde artmasına neden olacaktır. Tekelleşme üzerinde olumsuz etkiler yapan DYY'ler; adil kaynak kullanımına, rekabetin sağlanmasına ve verimliliğin artmasına yol açacaktır (Lebe ve Ersungur, 2011: 323; Yapraklı, 2010: 51).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME

2.1. EKONOMİK BÜYÜMENİN TANIMI

Modern ekonomi, ortaya çıktığından beri ekonomik büyüme, gerçekleştirilen araştırma ve tartışmaların odak noktasında yer almaktadır. Adam Smith'e göre ekonomik büyümenin temel faktörleri iş bölümü ve sermaye birikimidir. Smith'e göre iş bölümü aynı zamanda sermaye birikiminin de temel kaynağıdır. İşgücündeki uzmanlaşmayla beraber sermaye stoğundaki büyüme verimlilik artışına neden olacak ve böylece milli gelir artacaktır. Milli gelir artışı sonucunda tüketim artacak, ülkenin refah düzeyi yükselecektir (Smith, 2006: 9; Taban, 2008: 26).

GSMH, GSYİH ve milli gelir faktörlerini hesaba katarak bir ülkenin belirli bir dönemde ne ölçüde büyüdüğünü gösteren büyüme oranı, pozitif ise söz konusu ülke ekonomisinin büyüdüğü; büyüme oranı negatif ise söz konusu ülke ekonomisinin küçüldüğü söylenir. Ülkede iki dönem art arda küçülmenin görülmesi, resesyon (durgunluk); aşırı düzeylerde küçülmenin görülmesi ise ekonomik kriz şeklinde ifade edilir. Ülkeler GSYİH' leri artırmaya çabalamalıdır. Bu ülkelerin refahının artırılması için oldukça gereklidir (Bayraktutan, 2003: 92).

Büyüme, hayat standartlarını iyileştirirken çeşitli değişimler de yaratır. Toplumun bir kesimi büyümenin temel bir gereklilik olduğunu savunurken; diğer bir kesimi geleneksel değerleri yıprattığını, istismara, çevre problemlerine, yolsuzluğa neden olduğunu savunmaktadır (Parasız, 1997: 164).

Ekonomik bir kavram olan büyüme, ülkedeki üretim hacmini artırarak daha fazla ve çeşitli mal-hizmet üretmeyi amaçlar ve nicelik yönünden değişmelerle ilgilenir. üretim hacminin artırılması ve yatırımların ekonomiye etkisi uzun bir vadede gerçekleşir.

Büyüme, üretim olanakları eğrisinin dışa hareket etmesidir. Ulusal üretim seviyesi ve hayat standartlarındaki artışlar bununla ilişkilidir. Ülkeler üretim olanakları eğrisinin dışa kayması için çeşitli müdahalelerde bulunurlar. Kaynak kullanımlarında görülen artış ve yeni teknolojilerin transferine bağlı olan büyüme faaliyeti için, ülkeler

bu kaynak ve teknolojiyi kazanma sürecini hızlandırırlar. Üretim olanakları eğrisinde gerçekleşen kayma genelde asimetriktir. Bunun nedeni iki mallı bir modelde, büyümenin mallardan biri üzerinde yoğun olarak gerçekleşmesidir. Büyüme ya teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı malın üretiminde ya da faktör arzı kaynaklı bir büyüme söz konusuysa arzında artış görülen faktörün kullanıldığı sektörde görülmektedir (Seyidoğlu, 2017: 367).

Büyüme ya üretim faktörlerinin miktarlarında gerçekleşen ya da teknolojik gelişmelerle şekillenen toplam faktör verimliliğinden elde edilen bir artış neticesinde oluşur. Teknolojik gelişmeler, üretimde kullanılan faktörlerdeki verimliliği artırdığından büyüme üzerinde oldukça etkilidir. Büyümede aynı zamanda, ekonomik faaliyetlerde kullanılan ölçeğin ve ekonomik faaliyetlerin toplam ölçeğindeki artışın toplam nüfustaki artıştan daha yüksek olması kişi başına düşen hasılanın da artış göstermesine işaret eder. Bu durumda mevcut kaynaklar arasındaki ilişkilerde farklılaşmalar görülebilir. Bu değişimler; içerisindeki toplumun kültürü, bilgi birikimi, örgüt yapılanması, kullandığı teknoloji, toplam mal-hizmet ürün bileşimi ve benzeri özelliklerin de söz konusu olduğu farklılıklarla ilgilidir. Ülkelerdeki farklı insan faaliyetleri ve mevcut ilişkileri, kurum ve kuruluşlar, beşeri ve maddi kaynak varlıklarının birbirlerine göre konumları, bu ülkelerin yarattığı gerçeklik alanını oluştururken; tüm bunların yapıları da bir analiz kısmını meydana getirir. Bu yüzden basit ölçek genişlemesini aşan ekonomik bir büyüme, çeşitli yapısal değişimleri içinde barındaran bir süreçtir (Tezel, 1995: 2).

Hem ülke tecrübeleri hem de literatürdeki çalışmalar, gelişmiş ülkelerde büyümenin çoğunlukla toplam faktör verimliliğine dayandığını söyler. Gelişmekte olan ülkelerde ise verimlilik çok daha fazla önem taşır. Bu durum, ülkelerin arz ve talep yönünden fakir kısır döngü içinde yer almasının bir sonucu olarak görülür. Arz açısından değerlendirildiğinde gelişmekte olan ülkelerde reel gelir düzeyi düşük seviyelerdedir. Reel geliri düşük ülkelerde, tasarruflar da düşük olmakta ve bu durum yapılması planlanan yatırımları da negatif yönde etkilemektedir. Yatırımların da arzu edilen miktarda olmayışı verimliliğin düşük seviyelerde kalmasına neden olmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Ülkelerde büyümeyi gerçekleştirebilmek için ilk olarak yatırım miktarlarında artış sağlanmalıdır. Yatırımlardaki artış ise tasarruflarda meydana gelecek artışla

doğrudan ilişkilidir. Diğer koşullar sabitken; tasarruf miktarlarındaki pozitif yönlü değişimler yatırım miktarlarında da pozitif bir etkide bulunacağından, büyüme hızı da bu durumdan pozitif etkilenecek ve artış gösterecektir.

Büyüme, yalnızca bir birikim sürecini ifade etmez. Ayrıca ekonomik yapının etkileneceğiyle sektörel değişikliklerin ortaya çıkması durumunu da yansıtır. Açık bir ifadeyle zamanla ekonomiler tarımdan sanayiye, sonrasında ise sanayiden hizmetler sektörüne geçiş yapmaktadır. Fakat büyümenin etki alanı çok daha geniştir. Büyüme hem üretim hem de tüketim mal gruplarını devamlı etkiler ve değiştirir. Bu yüzden farklı sektörlerin oluşmasına neden olur. Sermaye stokları, nüfus, işgücü ve doğal kaynaklar bazı zamanlarda dengeli bazı zamanlarda ise dengesiz bir dağılım göstererek artar. Üretim için gerekli olan bu faktörlerde uyumlu gelişmelerin oluşturulabilmesi ve birbirleri üzerinde kısıtlayıcı etkilerin bırakılmaması amaçlanmakta ve kişi başına düşen gelir düzeyleri en üst seviyelere çıkarılmak için çalışılmaktadır. Yani, büyüme ve gelişim meydana getiren dinamiklerin belirlenmesi, gözlemlenmesi ve denetlenmesi büyük önem arz etmektedir (Dornbusch, Fischer, Startz,2007: 12).

2.2. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Büyüme arz ya da talep kaynaklı olabilir. Büyüme, toplumun çok daha fazla kaynak elde etmesi veya elindeki kaynakları etkin olarak kullanması halinde ortaya çıkar. Reel büyümede ise hayat standartlarının iyileşmesi ve büyümenin nüfus artış oranından daha yüksek olması şarttır. Hem üretim faktörleri üzerindeki nitel ve nicel artışlar hem de teknolojik gelişmeler büyümenin temel belirleyicileridir. Söz konusu artışlar, uzun dönemde gerçekleştirilebileceğinden arz yönlü bakış açısıyla ele alınır (Şiriner ve Doğru, 2008: 25-26).

2.2.1. İşgücü ve Beşerî Sermaye

Uzun bir süredir nüfus artışı ile işgücü artışı birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Nüfusta herhangi bir değişim olmasa dahi işgücüne katılım oranında bir artış görülürse kısa dönemde işgücünde de bir artış yaratılabilir. Solow' un dışsal bir değişken olarak kabul ettiği işgücü, nüfus artış hızından etkilenecek ve büyümeyi de etkilemektedir. Kullanılan emeğin artması elde edilen çıktıyı da artırmaktadır. Ancak

artan maliyetler yaklaşımına göre emek üzerinde gerçekleştirilen her ilave birim daha az miktarlarda artışa neden olacaktır. Bunun sonucu olarak yalnızca emeğin marjinal üretiminde değil ortalama üretimde de azalma görülecektir. Ulaşılan bu nokta sonrasında büyüme devam eder, toplam üretim artış gösterir; fakat hayat standartları ve kişi başına düşen milli gelir miktarlarında düşüşler meydana gelir. Ayrıca talep açısından ele alındığında nüfusta meydana gelen artışlar pazarlarda büyümelere neden olur (Taban, 2008: 18).

Artan küreselleşmeyle beraber faktör hareketlilikleri artmakta ve emek piyasalarında bir bütünleşme görülmektedir. Devamlı ve geçici nitelik taşıyan serbest dolaşıma bağlı olarak toplumlar çeşitli avantajlar elde ederler. Bu duruma göre, göç veren ülkelerde işsizlik problemi yoğunluğunu kaybeder, işçi dövizleri sağlanır, sigorta maliyetleri azalır, işgücü geliştirilir ve yatırımlar özendirilebilir. Göç alan ülkelerde ise hiçbir maliyete katlanmadan kalifiye işgücü sağlanabilir ve artan işgücüyle beraber düşen ücretler, maliyetleri de aşağıya çekebilir (Bayraktutan, 2003: 69).

Beşerî sermaye ile büyüme arasındaki ilişki, literatürde yer alan önemli konuların başında gelmektedir. Bu durum, beşerî sermayenin tıpkı fiziki sermaye gibi arzu edilen çıktının üretiminde ve ekonomik büyümenin sağlanmasında oldukça önemli ve gerekli bir girdi olarak kabul edilmesinin bir sonucudur. Mevcut işgücü kaynaklarının etkili bir biçimde üretimde kullanılması gelişme yönünden önem taşıyan bir göstergedir. Ayrıca, uluslararası pazarlardaki yüksek rekabetin bilgi teknolojilerini gerekli kılması da beşerî sermayenin önemini gittikçe artırmaktadır. Genel bir tanımla beşerî sermaye; birey veya toplumun elinde bulundurduğu güç, bilgi ve beceri seviyesini ifade etmektedir (Varsak ve Bakırtaş: 2009: 49). Geleneksel büyüme teorilerine göre, yapılan tasarruflar, fiziki sermaye ve nüfus artışı büyümenin temel unsurlarıdır. İçsel büyüme teorisine göre ise, geleneksel büyüme teorisinin dışsal olduğunu varsaydığı teknoloji büyümenin temel unsurlardan biri olarak kabul edilir. İşgücü niteliklerini iyileştirmek amacıyla yapılan beşerî sermaye yatırımları hem yeni ürünlerin hem de farklı teknolojilerin kabul görüp uygulanmasını sağlayarak büyümeyi etkiler. Beşerî sermaye kalitesi ve miktarı doğrultusunda üretime katkı yapar. Bu durum, fiziki sermaye ile benzerliğinin bir sonucudur. Arzu edilen miktarda kalifiye işgücüne ulaşılamaması halinde hem zaman kayıpları yaşanır ve maliyet artar hem de

yeni teknolojiler tercih edilmez. Sonuç olarak, yapılan yatırımlar istenen düzeyde olmaz ve hedeflenen büyümeye ulaşamaz (Karagül, 2002: 29).

Keesing tarafından geliştirilen Nitelikli İşgücü Teorisi, nitelikli işgücünün yoğun olduğu ülkelerde nitelik gerektiren malların üretimine; niteliksiz işgücünün yoğun olduğu ülkelerde ise nitelik gerektirmeyen malların üretimine yoğunlaşılması gerektiğini söyler. Bu sayede her ülke yoğun olarak sahip olduğu işgücü üzerinden üretimde bulunur, uzmanlaşma yoluna gider ve ihracatını gerçekleştirir. Nitelikli işgücü, dış ticaret ve büyümeyi etkilediği için ayrıca bir üretim faktörü olarak kabul edilmelidir şeklinde bir öneri getirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

2.2.2. Sermaye

Fiziksel araç-gereçleri içine alan ve diğer üretim faktörlerinden daha erken üretilmesiyle yönüyle ayrılan sermaye faktörünün büyüme sürecindeki rolüne ilişkin düşünceler klasiklere kadar gitmektedir. İşgücündeki verimliliğin yükseltilmesi ve iş bölümünün sağlanması; makine-teçhizat benzeri fiziksel ve bilgi birikimi, sağlık benzeri fiziksel olmayan sermaye birikimi ile mümkün olmaktadır. Ekonomik büyümede, bilhassa sanayi sektörünün büyümesinde üstlendiği görev itibarıyla sermaye stoku, üretim araçlarının birikimini ifade eder ve zaman içinde yıpranır. Arzu edilen büyümeyi gerçekleştirmek için sermaye stoğundaki yıpranma ölçüsünde ilave yapılır ve birikim belirli bir seviyede tutulur.

Hem üretim hem de büyüme üzerinde etkili olan sermaye faktörünün birikimi için bazı koşulların varlığına ihtiyaç duyulur. Sermayenin temel kaynağı olarak ifade edilen tasarruf eğiliminin yüksek olması bu koşullardan birisidir. Bir diğer koşul, gerçekleştirilen tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesidir. Burada mali kurumlar önem taşımaktadır. Ülkelerde sıklıkla görülen panikler ve bankalara duyulan güvensizlik yapılan tasarrufların yatırımlara dönüşmesine engel olmaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen yatırımlar rasyonel olmalıdır. Yapılması planlanan yatırımlar önceliği olan alanlarda yoğunlaşmalıdır. Altyapısı oluşturulan yatırımların verimliliği yüksek olması beklenen sektörlerde yapılması yerinde olacaktır. Sanayileşmede ise ya ithal ikameci ya da ihracata yönelik sanayileşme yoluna girilerek dış ticaretin sunduğu avantajlardan faydalanılabilir. Ancak çıktı miktarındaki artışlar sadece sermaye birikimi ile

açıklanamamaktadır. Bu durum fiziksel sermayede azalan getirinin söz konusu olmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomi, tasarruf oranlarından etkilenmektedir. Yapılan tasarruflar her zaman büyüme meydana getirmesede çıktı seviyesi için gerekli görülmektedir (Howitt, 2007: 2).

Dışsal teknolojiye herhangi bir gelişimin söz konusu olmadığı zamanlarda, sermaye birikimde artış görülürken; azalan getiriler artık söz konusu olmayabilir. İstihdam yaratan ve teknolojik gelişimlerin olmasına imkân veren fiziksel sermaye yatırımlarının meydana getirdiği pozitif dışsallıklar, artan getiri koşullarının oluşmasına neden olmaktadır. Gerçekleştirilen sermaye yatırımları hem ölçek ekonomilerinin hem de sosyal sermayenin oluşumuna yol açar; uygulayarak öğrenme imkânı verir ve verimli çalışma alanları oluşturur. Sermaye birikimi ile teknolojik ilerlemeler arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Etkin kuramsal yönetim şekillerini ve bilgi dışsallıklarını yaratan yatırımlar, yenilik faaliyetleri için gerekli fiziksel şartları sağlar ve teknolojiyi etkiler. Öte yandan yeni metotların ortaya çıkması yatırımları gerekli kılar. Bu yüzden beşerî ve fiziksel yatırımlar, büyümenin uzun dönemdeki belirleyicileri olarak kabul edilir (Karagül, 2003: 85-86).

2.2.3. Verimlilik Artışı

Rekabetin her geçen gün daha önemli bir hal almasıyla uzun dönemde büyümenin gerçekleşebilmesi için üretim faktörleri etkin kullanılarak verimlilik artırılmaya çalışılmaktadır. İşgücü verimliliğinin ölçümünün kolay oluşu ve yeni teknolojik ilerlemeler ve sermaye yatırımları gibi çeşitli faktörlerden etkilenmesi bu verimlilik türünün kullanım alanını genişletse de bütün üretim faktörlerinin hesaba katıldığı toplam faktör verimliliği çok daha açıklayıcıdır.

Tasarruf, yeni sermaye yatırımları, beşerî sermaye yatırımları ve yeni teknolojiler; dinamik bir nitelik taşıyan ve üretim faktörlerinin en etkili biçimde kullanıldığı verimlilik kavramının temel kaynaklarıdır. Verimlilik esaslı sermaye yatırımları; devamlı büyümeyi sağlamada, ülkelerin gelişimine ve refahına katkıda bulunmada oldukça önemlidir. Ülkede refahın devamlılığını sağlayabilmek için transfer edilen teknoloji millileştirilmeli, borç almak yerine tasarruflarla borçlanma yoluna gidilmeli ve büyük miktardaki döviz açıklarından kaçınılmalıdır. Mevcut üretim

faktörlerinin artırılmasına ve verimliliğin yükselmesine bağlı olarak etkinlik artmaktadır. Sonuç olarak azalan maliyetler neticesinde arz yönlü enflasyonist baskılar hafiflemekte, rekabet seviyesi artmakta, kaynak dağılımı iyileşmekte ve ekonomik istikrar sağlanmaktadır (Parasız, 2003: 11).

Serbest piyasanın hâkim olmasıyla beraber ihracatta görülen pozitif dışsallıklar, yatırım mallarının ithalatı verimliliğin yükselmesine yol açmaktadır. Fakat teknolojinin dışardan transfer edilmesi, ülke içindeki bilgi ve becerilerin ilerlemesine imkân vermediğinden uzun dönemde büyümede negatif bir etki yapar. Piyasalardaki serbestleşmeyle beraber ithalatın hız kazanması ve teknolojiye uyumun zaman alması, yurt içindeki üreticilerin rekabet gücünü düşürür (Todaro ve Smith, 2012: 594).

Beşerî sermayeleri ele alan bazı teorilerde, yüksek eğitim almış işçilerin “yaparak öğrenme” aşamasını hızlı bir biçimde sürdürmesinin ve alınan teknolojilerin etkili bir biçimde kullanılmasının ülkedeki yeni teknolojilerin daha iyi bir hale getirilmesinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Yani işçilerin eğitim düzeyleri, emeğin niteliğini artırdığından verimliliği doğrudan, yeni teknik bilgileri sağladığından fiziksel sermaye verimliliğini ise dolaylı olarak etkiler ve toplam faktör verimliliğinde artışa neden olur (Todaro ve Smith, 2012: 594).

2.2.4. Tasarruf

Kullanılabilir kaynak olan yurtiçi tasarruflar, büyüme için gerekli olan yatırımların en temel finansmanlarından birisidir. Ülkelerde sermaye stoğu üzerinde gerçekleştirilen yatırımlar ve büyük miktardaki tasarruflar hem verimliliği artırır hem de büyümeye katkıda bulunur. Mevcut tasarruflar, üretimi henüz gerçekleştirilmemiş mal-hizmet kapasitesine pozitif etki yapar. Bu durum gelecek neslin hayat standartlarının yükselmesine yardımcı olur. Yüksek gelir düzeyi, yüksek tasarruflar demek değildir. Tasarrufların kaynağı gelirden ziyade tutumluluktur (Han ve Kaya, 2008: 98).

Yatırımlarda kullanılan tasarruflar büyümede belirleyici bir görev alır. Dışa açık olmayan ülkelerde sermaye hareketsiz olduğundan tasarruflarla yatırımlar birbirine eşit olmaktadır. Gerçekleştirilen yatırımlar karlılığına ve riskine göre belirlendiği için dışa açık ekonomilerde mevcut tasarruflar ülke dışında kullanılabilir ve bu da büyümeye pozitif etki yapmaz. Farklı bir yaklaşım ise tasarruflarla yatırımlar arasındaki ilişkinin

sermaye hareketliliğine dayanmadığını, çeşitli politik ve dış etkilere dayandığını ileri sürmektedir. Sermaye kapasitesinin belirleyicilerinden biri olan yurtiçi tasarrufların yeterli olmadığı zamanlarda yabancı sermaye tercih edilmektedir. Yabancı sermayenin tercih edilmesi, ülkede cari dengenin bozularak açık vermesine ve dışsal şoklardan etkilenme seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Fakat ülkedeki tasarrufların yüksek düzeyde olması, büyümede tek başına olumlu bir etki bırakmayabilir. Kurum ve kuruluşlarda yeni teknolojilerin kullanılması ve emeğin nitelikli olması tasarruflar açısından oldukça önemlidir (Oktayer ve Susam, 2007: 24).

Ekonomik büyüme ve tasarruf ilişkisini ele alan birçok çalışmada, nedenselliğin yönüyle ilgili çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Yapılan tasarrufların büyümeyi belirlediği hallerde büyüme politikalarının uygulanmasındaki amaç, insanları tasarruf yapmaya teşvik etmek ve tasarruf miktarını artırmak olmalıdır. Nedenselliğin yönünün büyümeden tasarrufa ve dolaylı biçimde yatırımlara doğru olduğu hallerde ise mevcut beşerî sermaye genişletilmeli ve çeşitli dış ticaret politikaları yardımıyla büyüme sağlanmalıdır.

2.2.5. Teknolojik Gelişme ve Yenilikler

Üretim sürecinde kullanılan bilgi, yetenek ve teknik metotların tümünü içeren teknoloji; bir rekabet göstergesi olarak uzun dönemde büyümeye ve diğer üretim faktörlerinin üretimde eskisinde daha az kullanılmasına neden olur. Buradan hareketle emek yoğun, sermaye yoğun ve yansız büyüme (üretim imkânları eğrisinin paralel şekilde kayması neticesinde) şeklinde sınıflandırma yapılabilir. Sonuç itibariyle üretimde aynı miktarda girdiden daha fazla çıktı üretilmekte, yeni üretim metotları ortaya çıkmakta ve kaynaklar etkili bir biçimde ayrılmaktadır. Artan toplam faktör verimliliği, çeşitli kuramsal ve yönetsel yetenekleri geliştirmekte ve ürünler tüketicilerin istekleri doğrultusunda üretilmektedir.

Yenilik, teknolojik sürecin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bir yeniliğin ekonomik hayatın içine sokulması, bu yeniliğin farklı endüstrilerde de görülmesine ve kümelenmesine neden olur. Bu durum ekonomide otonom yatırım miktarını büyük ölçüde artırır. Üretim faktörlerinin değişik şekillerde kullanıldığı ve kredi gibi çeşitli imkânlarla finansal olarak desteklendiği yatırımlar, iktisadi yapının değişikliğe

uğramasına yol açan yaratıcı yıkım sürecinde büyümesine neden olur. Geliştirilen ya da tamamen yeni bir formda meydana getirilen teknolojiler, üretim ve istihdam talebinde artış yaratarak katma değer meydana getirir ve etkinliği yükseltir (Albeni ve Karaöz, 2003:28).

Yapılan yeniliklerin ekonomik etkisi yayılma ile bağlantılıdır. Ticari avantajların elde edildiği bu dönemde yenilikler, farklı ülkelerde ve kullanıcılar arasında yaygınlaşır ve farklı pazarlara giriş fırsatı sunar. Fakat yeniliklerin bir parçası olan patent, yeni teknolojilerin yayılma hızını düşürür. Ülkelerde teknoloji alanında yeniliklerin yapılabilmesi, bu alanda sunulan eğitim ve Ar-Ge imkânlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Sağlanan destek ve yapılan yatırımlar, pozitif dışsallık meydana getirerek ölçeğe göre artan getiri koşullarının oluşmasına neden olur. Sabit maliyetler altında yapılan Ar-Ge çalışmaları neticesinde elde edilen bilgi, yöntem ve yenilikler ilave bir maliyet doğurmamaktadır (Todaro ve Smith, 2012: 528).

Dış açıklık oranını artıran ve sermaye hareketliliğine izin veren ülkeler, yüksek bir düzeyde rekabetle karşı karşıya kalır. Bu yüzden ülke maliyetleri düşürmek, kaliteyi artırmak ve ürün çeşitliliği sağlamak zorundadır. Küresel dünya pazarında bilgi odaklı çalışmanın her geçen gün daha önemli olması büyümenin devamlı olabilmesi için yeniliklerin yapılmasını gerekli kılar.

2.2.6. Büyümenin Diğer Belirleyicileri

Dışa açıklık, büyümenin arz ve talep taraflarıyla bağlantılıdır. Kavram hem statik hem dinamik faydalar sunarak ölçek ekonomileri, rekabet yapısı, teknolojik yapı ve bilgi transferleri aracılığıyla arz tarafını dolaylı; dış ticaret gelirleri ve net ihracat aracılığıyla da talep tarafını doğrudan etkilemektedir. Ticaret ve finansal yönden açıklık düzeyini ifade eden dışa açıklık, farklı yollarla büyüme oranını artırmaktadır. Küresel piyasalara uyum sağlayan ekonomilerde dışardan borç alma imkânı artmakta, dış ticarete konu olan mal ve hizmetlerin üretimde görülen uzmanlaşma sonucunda sermaye birikimi hızlandırılmakta ve döviz gelirleri yükselmektedir. Ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinin artmasıyla genişleyen doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla farklı teknolojilerle tanışma imkânı ortaya çıkmakta, üretimde ve büyümede artış görülmektedir. Entegrasyon ve serbestleşme süreciyle dış pazarlarda rekabet seviyesi

artar, yurtiçi üretimi daha etkin bir hal alır ve ölçek ekonomilerinin sunduğu fırsatlardan faydalanılır (Kılavuz ve Topcu, 2012: 202).

Büyüme hem kamudaki hem de özel sektördeki tüketim ve yatırım harcamaları, stok farklılıkları, dış ticaret, dış gelirler benzeri talep faktörlerindeki farklılıklar göz önüne alınarak da incelenebilir. Yatırımların gerçekleştirilmesi noktasında mülkiyet haklarının korunması oldukça önemlidir. Bu yüzden kurumsal yapı büyümede aktif rol oynamaktadır. Kurumlardaki etkinlik, gelecekle ilgili belirsizlikleri yok eder ve mevcut kaynakların arzu edilen alanlara güvenli bir biçimde tahsis edilmesine imkân verir. Böyle olmadığı durumlarda büyüme amacıyla uygulamaya konulan politikalar amacına ulaşamayabilir. Örneğin, sosyalist bir yapıdan serbest piyasa ekonomisine geçen Rusya’da gerekli kurumsal altyapı sağlanmadan gerçekleştirilen özelleştirme ve fiyat düzenlemeleri gibi birtakım yenilikler arzu edilen sonucu doğurmamış ve ülke bu alanda başarısızlığa uğramıştır (Seyidoğlu, 2006: 828-829; Dincer, 2007: 826).

Doğal kaynaklar yönünden zengin olan ve iyi iklim şartlarının olduğu ülkelerde büyümede artış sağlayabilmek için çeşitli fırsatlar söz konusudur. Hem tarım sektörü hem de insan sağlığı üzerinden pozitif etkileri olan bu ülke şartları dış yatırımları da ülkeye çekmektedir. Fakat doğal kaynaklar her zaman tek başına yeterli bir faktör değildir. Doğal kaynak yönünden fakir olan bazı ülkelerde büyüme oranlarının yüksek oluşu bu durumun bir göstergesidir (Ağayev, 2010: 31). Geliştirilmiş bir finansal altyapının varlığı, kaynakların etkin dağılımına fırsat vererek verimliği yükseltir ve hanehalkı tasarruflarının işletmeler tarafından kullanılmasıyla üretimi artırır (Todaro ve Smith, 2012: 704).

2.3. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ

Cari dönem ve ekonomik koşullar dikkate alınarak çeşitli ekonomik büyüme modelleri oluşturulmuştur. Emek zengini ve tarıma dayalı ülke ekonomilerinde çoğunlukla bu kavramlar ele alınırken; gelişmiş sermaye zengini olan, bilim ve teknolojiye, araştırma ve geliştirmeye, inovasyona önem veren ülke ekonomilerinde farklı ekonomik büyüme modelleri uygulamaya konulur (Todaro ve Smith, 2012: 516).

2.3.1. Klasik Büyüme Teorileri

18. yy. nin sonları ve 19.yy. nin başlarında Adam Smith, Robert Malthus ve David Ricardo tarafından ileri sürülen teori, nüfusta meydana gelen artışın kişi başına düşen gelir seviyesi tarafından belirlendiğini söyler. Bu iktisatçılar, büyümeyi sınıfsal bölünmenin görüldüğü kapitalist düzen içinde açıklamaya çalışırlar. Ekonomik büyüme modellerini sistemdeki işçi, kapitalist ve topraktan gelir sağlayan arazi sahibi sınıflamasına ve ekonomide üstlendiği rollere göre belirlerler (Üzümcü, 2012: 96-97; Berber, 2006: 61-63).

Smith, büyümede etkisi olan değişkenleri ve daha hızlı bir kalkınma sağlayacak politika tedbirleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda bireysel çıkar, iş bölümü ve üretim fonksiyonunu incelemiştir. Öte yandan Ricardo, tam rekabetin geçerli olduğu bir uluslararası ticaret sisteminde ülkelerin iş bölümüne ve uzmanlaşmaya odaklandığını savunmuştur. Ayrıca uluslararası ticareti mutlak üstünlüklerle açıklayan Smith' in görüşlerine ilaveler yaparak karşılaştırmalı üstünlük teorisini ileri sürmüştür. Teoriye göre ülkeler yalnızca mutlak üstünlüğe sahip olduğu mallarda değil, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu malların üretiminde de uzmanlaşabilir (Üzümcü, 2012: 98).

Klasikler, üretim faktörlerinden toprağın sabit olduğunu varsaymış ve sermaye ile işgücünü içeren klasik üretim fonksiyonunu kullanmışlardır. Nüfustaki büyüme, sermaye birikimi, kişi başına milli gelir, rekabet koşulları, genel denge dinamikleri, emeğin uzmanlaşması, yeni üretim yöntemlerinin bulunmasında teknolojinin görevi hem azalan verimler kanunu hem de fiziki sermayeye katkısıyla genel ekonomik dengede büyümenin gerçekleşeceğini savunmuşlardır (Taban, 2011: 33; Güvel, 2011: 27).

Klasik görüşte büyüme; sermaye birikimi, üretimde makineleşme ve iş bölümü faktörleri yönünden ele alınmıştır. Buna göre üretim hacminde artışa neden olan teknolojik yenilikler büyüme yaratır. Yapılan tasarruflar, tasarruflar neticesinde doğan yatırımlar ve sermaye birikimleri büyümenin kaynakları arasında gösterilir. Klasik bakış açısına göre büyüme teorisi temel olarak sermaye birikimine dayanır. Burada temel belirleyici faktör ise elde edilen kar oranıdır. Tasarruflarından kar sağlayan kişiler, yeni yatırım araçları talep ederek üretime pozitif etki yapar ve üretimdeki artışta büyümeye yol açar (Şen, 2007: 20).

Klasikler, büyük hacimli tasarrufların büyük hacimli yatırımlar ve büyük hacimli yatırımların da büyük ölçüde bir büyüme yaratacağını söyler. Teoride yer alan yatırım tasarruf eşitliğine göre, tasarruflarda meydana gelen bir düşüş hem yatırımlarda hem de büyüme hızında bir düşüş yaratırken; tasarruflardaki bir artış hem yatırımlarda hem de büyüme hızında bir artış yaratmaktadır. İlişki farklı bir değişken ilave edilerek Malthus'un Nüfus Kuramı çerçevesinde de ele alınmıştır. Buna göre nüfus artış hızının fazla olduğu yerlerde kişi başına düşen milli gelir azalacağı için yapılması planlanan yatırımlarda da azalma olacak ve bu da büyümeyi olumsuz etkileyecektir (Taban, 2011: 43-44).

Klasiklere göre büyümeye neden olan temel faktör topraktır. İşlenmeye hazır toprak miktarında artış oldukça büyümede de artış görülecektir. Klasik iktisatçılar sermaye ve teknoloji faktörlerinin büyümeyi etkilemediğini söyler. Fakat toprağı işleyecek ve daha kıymetli bir hale getirecek işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden emek de üretim yönünden oldukça önemli bir faktördür. Emek seviyesinde meydana gelen artış ücretleri düşürür ve bu düşüş hanehalkının ihtiyaçlarını giderebileceği minimum düzeye kadar devam eder. Bu düzeydeki ücret, asgari ücret olarak tanımlanır. Ödenen ücretlerin asgari ücret düzeyinden daha az olmasına izin yoktur. Malthus, emeğin asgari ücretten yüksek bir ücret düzeyine sahip olmasının evlilikleri artıracığını, sağlık sistemini daha iyi bir hale getireceğini, ölüm oranlarında azalmalara neden olacağını ve bunun da nüfusun artmasına yol açacağını söyler. Nüfusun artmasıyla ücret düzeyi aşağıya inmeye başlayacaktır. Ücret düzeyinin asgari sınırın altına inmesi halinde de anlatılan döngü tersten işleyecektir (Filiz, 2010: 9).

Klasikler, toplum ve kültürel çevre, siyasi yönetim, teknik yeniliklerin gerçekleştirilmesinde elverişli koşullar, piyasanın uygun büyüklüğü gibi faktörlerin de büyüme oranlarının ülkeden ülkeye değişiklik gösterme sebepleri arasında yer aldığını söyler. Ayrıca piyasa ekonomilerinde büyümenin olacağını ve devlet müdahalesinin gerekli olmadığını vurgulamışlardır (Kazgan, 1991: 100).

Klasik görüşün azalan verimler kanununun geçerliliği, teknik gelişme hızının düşük olması ve Malthus'un Nüfus Kanunu'na dayanan varsayımları bugünün gelişmiş ekonomilerinin 19.yy. deki gelişme süreçlerinde fiilen gerçekleşmemiştir. Bu gelişmiş

ekonomilerde, kişi başına ve toplam hâsıla değerleriyle nüfusta eř zamanlı yükselmeler meydana gelir (Berber, 2006: 68).

2.3.2. Sosyalist Büyüme Teorileri

Marksistlere göre, büyümenin asıl kaynağı kâr, yani artı-değerdir. Kapitalist, elindeki tüm artı-değeri kullanmaz. Tamamını kullansaydı üretimde ve toplumda kısır bir döngü görülür ve ilerleme gerçekleşmezdi. Kapitalist, bu kısır döngüye girmek istemediğı için artı-değerin bir bölümünü ilave işgücüne ve üretim araçlarına yatırır. Bu şekilde toplam üretim hacminde artış görülür. Marx bu artış durumunu “genişleyen yeniden üretim” olarak adlandırır. Fakat üretim hacmindeki bu artış periyodik krizlerle kesintiye uğradığından devamlılık göstermez. Ekonomide sıkıntılı her dönem, kendisinden önceki sermaye birikimi çelişkilerinin bir sonucudur ve bu çelişkilerin ortaya çıkması için gereken zemini hazırlar (Gürak, 2006: 79).

Marx büyümenin temelinde artı-değer ve emek kavramlarının yer aldığını söyler. Kapitalist bir ülke hem sermaye birikim düzeyinin artırılmasına hem de üretim yöntemlerinde gelişim ve yenilenmenin olmasına izin verir. Üretim yöntemlerindeki değişimler de “işgücü tasarruf edici” nitelik taşır. Kapitalist ayrıca az miktardaki emeğin verimliliğini artırarak kârını yükseltecektir. Kârdaki artış bir süre sonra yavaşlamaya başlayacaktır. Bu süreçte işsizliğin artmasıyla beraber tüketim azalacaktır. Bu yönüyle ele alındığında kapitalist düzende işçilerin hem sermaye hem kendi sefaletlerinin yaratımına katkısı olmaktadır. İşçilerin sefalet seviyesindeki artış, işi olan ve olmayan kişilerin şehirlerde bir araya gelerek ihtilal yapmaları neticesinde kapitalist düzeni sarsma çabalarının oluşmasına yol açmaktadır. Kapitalist düzen yerine sosyalist bir düzenin kurulmasıyla; büyümenin sürekliliğı, üretim araçlarının mülkiyetinin devlette bulunması, devlet eliyle artı değerin işçi sınıfı adına büyümeyi meydana getirmesi sağlanmış olacaktır (Kazgan, 1991: 387; Acar, 2002: 69-70).

Model, artı değer söz konusu olduğunda emek faktörünün diğerlerinden daha ucuza çalıştırıldığını ve sömürüldüğünü ifade etmektedir. Yani sermaye birikimi yapıldıkça, üretimde kullanılan sermaye miktarında artış görülecek ve üretim; beşeri sermaye düzeyi yüksek olan emeğin kullanılmasıyla gerçekleşecektir. Verimliliğı artan emek, piyasada emeğe duyulan ihtiyacı azaltacak ve işverenlerin kârını da artıracaktır.

Bunun sonucunda ülkede işsizlik artacaktır. İşsizlikteki bu artış, istihdam edilen kişilerin kârını artıracığından sermaye birikiminde bulunan kişi sayısında azalma görülecek ve bu durum uzun dönemde çeşitli sosyal-ekonomik problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Berber, 2006: 93-97).

2.3.3. Schumpeteryen Büyüme Modeli

Bu büyüme modeline göre üretim faktörleri, emek ve topraktır. Büyüme hızı ülkelerin nüfusuna ve teknolojilerine göre farklılık gösterir.

Schumpeter'e göre ekonomideki dinamik gelişim süreci hem üretim faktörlerinin sayısındaki ve kullanılan teknolojiye göre değişimler hem de sosyal değişimler yönüyle açıklanabilir (Ünsal, 2007: 71-73).

Modelde, kapitalizm sonu gelmeyen “yaratıcı yıkım süreci” şeklinde ifade edilmiştir. Kapital düzenin bir parçası olan her işletme; tasarımda, ürünlerde, girdilerde, üretim tekniklerinde yenilik arayışına girerek ve maliyetlerini düşürmeye çalışarak piyasadan aldığı payı büyütme ve daha etkili bir konuma gelmeye çabalar. İşletmelerin aktif olarak çalıştığı bu süreç, yaratıcı bir süreçtir ve öncesinde piyasada söz sahibi olan tek gücü yıkıcı bir etkisi bulunmaktadır. Kapitalizm bu açıdan ele alındığında, sistemin devamlı tekelliliğin bulunduğu bir teknolojik dinamizm üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Sistemdeki teknolojik ilerleme 1800' lü yıllar sonrasında ortaya çıkan büyüme ve refahtaki yükselmenin temel nedenidir. Schumpeter, bu sürecin tam rekabet koşullarının geçerli olduğu bir piyasada incelenemeyeceğini; araştırma-geliştirme çalışmalarına yoğun bir şekilde yer veren ve tekel güçleri sebebiyle meydana gelen rantlardan kaynaklanan eksik bir piyasada analizlerin daha doğru olduğunu söyler. Bu piyasalarda tekelci gücün elinde bulundurduğu yüksek karlılık, diğer işletmeler arasında rekabetin artmasına neden olur. Böylece teknolojik ilerlemeler ve büyüme gerçekleşecektir (Acar, 2002: 35).

Schumpeter, kapitalist düzenin iyi bir şekilde işleyeceğini ve sistem dâhilindeki üretim hacmi yükselmelerinin işçi ücretlerini ve aynı zamanda refah seviyesini artıracığını ifade etmiştir. Ülkedeki refah artışı büyümeyi sağlayacaktır. Ekonomik dalgalanmaların açıklanması ve ülkelerin gelişimi konularında girişimcinin önemli bir

yeri vardır. Girişimciler ve yenilikler, piyasada gelişme görülmesi de dalgalanmalara yol açacaktır (Kaynak, 2009: 137; Gürak, 2006: 89-90).

Schumpeter' e göre beş çeşit yenilik söz konusudur (Aghion ve Howitt, 1998: 53; Ünsal, 2007: 71):

1. Pazara tamamen yenilenmiş bir ürünün ya da niteliklerinde ve kalitesinde farklılıklar görülen yeni bir ürünün sunulması,
2. Ürünlerin yeni yöntemler kullanılarak üretilmesi,
3. Yeni bir pazarın oluşturulması,
4. Kullanılandan farklı bir hammadde veya yarı mamul kaynaklarının bulunması,
5. Tröstlerin kurulması, tekelleşmelerin yok edilmesi gibi yollarla sanayi yapısının değiştirilmesi.

Ekonominin hareketli, kâr ve faiz oranlarının ise yüksek olmadığı durumda girişimci ya ürünlerde ya da üretim tekniklerinde yenilikler ortaya koyarak piyasayı hareketlendirir. Böylece firma ve sermayedar sayısında artış görülür. Mülkiyet tabana doğru hareket etmeye başlar.

2.3.4. Keynesyen Büyüme Analizleri

1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran sonrasında ekonomide durgunluk yaşanmıştır. Keynes, ekonomideki bu durgunluğu ortadan kaldırmak ve büyüebilmek için hem para hem de maliye politikalarının uygulanması gerektiği ifade etmiştir.

Keynes' e göre iktisat politikasında temel amaç, büyüme değildir. Uygulamaya konulan politikayla ekonomi hareketlendirilerek işsizlik azaltılmaya çalışılır. İşsizliği azaltmak için kamu yatırımlarına odaklanılması gerektiğini söyleyen Keynes, kamu yatırımlarının çarpan mekanizması etkisiyle daha yüksek bir gelir meydana getireceğini ve böylece ülkedeki istihdam kapasitesinin artacağını ileri sürer (Eğilmez ve Kumcu, 2005: 33; Han, 2006: 45).

Keynes' e göre ekonomik bunalımın sebebi talepteki yetersizliklerdir. Devlet piyasaya müdahalede bulunmalı, otonom yatırımları kullanarak talebi hareketlendirmelidir. Devlet eliyle otonom yatırımların gerçekleştirilmesi çarpan

mekanizmasını devreye sokacak; bu durumda gelir düzeyi yükselecek, talep artacak, artan talep yatırım seviyesini yukarıya çekecek ve ekonomide hareketliliğe yol açarak tam istihdam düzeyine doğru bir eğilimin görülmesine sebep olacaktır (Acar, 2002: 81).

Klasiklerin iddia ettiğinin aksine tam istihdam düzeyinde talebi azaltmak için yapılan politikalar, nominal ücretlerin aşağı yönde katı olması sebebiyle ekonomide daralmaya neden olur ve ekonominin yine eksik istihdam seviyesine düşmesine yol açabilir. Ekonomide eksik istihdam varken talebi artırmak için yapılan politikalar, toplam arz esnek olduğu için tam istihdam sağlanıncaya kadar belli bir enflasyon oranıyla milli gelirde aşırı miktarda artışa sebep olabilmektedir. Fakat ekonominin tam istihdam düzeyine ulaşmasıyla beraber talebi artırmak için yapılmış politikalar yalnızca fiyatlar genel düzeyinde artışlara yol açmakta ve büyümeye fırsat vermemektedir (Gürak, 2006: 85-86).

Keynesyen görüş, eksik istihdam düzeyinde gerçekleşen enflasyon ile büyüme arasında aynı yönlü bir ilişkinin olduğunu ifade etmiştir. İlişki, Philips Eğrisi kullanılarak açıklanmıştır. Buna göre, ekonomilerdeki yüksek enflasyon oranları işsizlik oranlarını düşürür ve büyümeye yol açar. Keynesyen görüşü benimseyen iktisatçılar, enflasyonist finansmanın; mevcut kaynakları finans sektöründen reel sektöre kaydıracağını ve bunun da büyüme üzerinde etkili olacağını ifade ederler (Kazgan, 1991: 285).

Keynes' in makro ekonomik dengeyi ele alan modeli statik bir yapıya sahiptir. Bu yüzden, Keynesyen modelle uzun dönemli problemleri analiz etmek oldukça güçtür. Modelde daha çok dönemin en temel ve devamlı problemi olan işsizlikle mücadele yolları üzerinde durulmuş; yatırım harcamalarının hem gelir hem de talep artırıcı yönleri vurgulanmıştır.

2.3.5. Harrod-Domar Modeli

Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) tarafından geliştirilen model, iki çalışma üzerine kurulmuştur. Modelde çalışmacıların benzerliklerinden çok farklılıkları ele alındığından, model her iki çalışmacının ismi kullanılarak anılmaktadır. Modelde tek mallı ve iki faktörlü bir piyasa ekonomisi söz konusudur. Tüketim ve yatırım amacıyla kullanılabilecek tek bir ürün vardır. Para sistemin bir parçası olarak

kabul edilmediğinden parasal fiyatlar yoktur. Devlet de ekonomik faaliyetlerin bir parçası değildir. Ekonomik kararlar konusundaki otorite özel karar birimleridir. Ekonomi dışı açık değildir. Yani ticari ve finansal bir serbestlik söz konusu değildir (Berber, 2006: 136-137).

Model, Keynes tarafından açıklanan gelir teorisinin dinamik bir şeklidir. Keynes, gerçekleştirilen yatırımların ekonomide kapasite yükseltici etkisini incelememiştir. Oysa Harrod ve Domar yatırımların gelire ve talebe etkisini incelemiş ve dengeli bir büyüme için ihtiyaç duyulan koşulları belirlemişlerdir. Modeldeki başlıca varsayımlar şunlardır (Kaynak, 2009: 71-72, 84):

- Modelde reel sektör ele alınmış ve parasal konularda görülen değişimler dikkate alınmamıştır.
- Emek arzı ücret esnekliği sonsuzdur.
- Üretimden sağlanan hasılanın belirli bir kısmı tasarrufa ayrılır.
- Sermaye/Emek oranı sabittir.
- Teknolojik yenilikler söz konusu değildir. Ölçeğe göre sabit getiri koşulları geçerlidir.

Domar, çalışmasıyla büyüme hızının hangi düzeyde olması gerektiğini, Harrod' da büyümede meydana gelen sapmaların ne tür sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

İki araştırmacının modelinde de yatırım, büyüme sürecinde rol oynayan bir faktör olarak ele alınmış olmasına rağmen çalışmacıların bakış açıları farklılık göstermektedir. Domar' a göre cari dönemde gerçekleştirilen yatırımlar ilerleyen dönemlerde üretim hacminde artışa neden olmaktadır. Harrod ise çalışmalarını daha çok geçmişe yönelik olarak gerçekleştirmiştir. Dengeli bir büyümenin, geçmiş dönem geliri üzerinden yapılması planlanan yatırımlarla cari dönemdeki tasarrufların birbirine eşit olması durumunda gerçekleşeceğini vurgulamaktadır.

Modelde özellikle üzerinde durulan prensip, net yatırımların ikili etkisidir. Net yatırımlar hem üretim için bir talep yaratır hem de çıktı üretebilmek adına ekonomi hacmini genişletir. Yani yatırımların üretim ve tüketim etkisi olmak üzere iki etkisi vardır. Üretim etkisi, üretim hacminde artışa neden olduğundan büyümede

devamlılığının sağlanmasına katkı yapar ve tüketim etkisine tercih edilir (Berber, 2006: 109).

Özellikle uyarılmış yatırımlar ile gelişmiş ülke ekonomilerine odaklanan modelin işleyişi şu şekildedir (Kaynak, 2009: 66-88):

Model, tek bir istikrarlı dengenin olduğunu ve piyasanın dengeye gelebilmesinin girişimcilerin yapacakları yatırımlara bağlı olduğunu vurgular. Bu yüzden model, bıçak sırtı denge modeli olarak adlandırılır. Yapılan yatırımların istenen düzeyde olmaması ya da yatırımlarda sapmaların oluşması durumunda denge bozulmaktadır.

Büyüme oranları, sermayedeki verimlilik ya da tasarruf oranları yükseltilerek artırılır (Yülek, 1997: 4).

Yalnızca gelişmiş ülkelerde istikrarlı büyümenin nasıl sağlanacağını araştıran model, bıçak sırtı dengeleri ve az gelişmiş ülke problemlerini çözemediğinden ya da gözardı ettiğinden ilerleyen yıllarda büyük eleştirilere maruz kalmıştır.

2.3.6. Neo-Klasik Büyüme Modeli

Teori, Swan (1956) ve Solow (1956) tarafından yapılan çalışmalara dayandırılmıştır. Teoride; sermaye birikimi, tasarruflar ve ekonomik büyüme faktörleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Teknoloji dışsal ve büyümeyi etkileyen bir faktör olarak kabul edilmiştir. Emek ve sermaye faktörlerinin de belirleyici gücü ele alınmıştır.

Tek sektörün bulunduğu (kapalı) bir ekonomi olması, tam rekabet şartlarının geçerli olması, bireylerin rasyonel hareket ettikleri kabulü, ölçeğe göre sabit getirilerin olması, sermayenin marjinal verimliliğinin düşmesi, teknolojinin dışsal kabul edilmesi, faktörlerin ikame edilebilir olması ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun olmayışı Neo-klasik büyüme modelinin başlıca varsayımlarıdır (Solow, 1956: 68).

Ölçeğe göre sabit getiri koşulları altında, girdilerde meydana gelen artış kadar (iki kat) çıktılarda artış (iki kat) görülür. Tam rekabet varsayımı altında; piyasadaki üretici ve tüketiciler fiyat kabul edici bir konumda bulunurlar, fiyat arz ve talebinde eşitlik olur, piyasalar devamlı temizlenir. Dışsallığın bulunmadığı varsayımı altında; bir üreticinin başka bir üreticinin faydasına yaptığı fiyatlandırılmayan iş veya yüklediği

sorumluktan kaynaklanan fiyatlandırılmayan bir maliyet söz konusu değildir (Kaynak: 2009: 114-115).

Model, ekonomide devlet müdahalesini gerekli görmez ve emeği içselleştiren dengeli bir büyüme sağlamayı amaçlar. Dengeli büyümede sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik yenilikler arasındaki ilişkiler ele alınır. Yani nüfusta meydana gelen bir artış büyümeyi etkilerken; büyümede meydana gelen bir artış nüfusun artmasına neden olmaz. Teknolojik yenilikler büyümeyi etkilerken; büyümedeki değişim teknolojiyi etkilememektedir. Büyümenin nüfus artışı ve teknolojik yeniliklerle tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Bunun nedeni, nüfus artışının ve teknolojik yeniliklerin dışsal kabul edilmesidir.

Model temel olarak, sermayenin sabit getirilerine odaklanır ve işçiliğin değişmemesi ihtimaline dayanır. $Y=F(K)$ eşitliğiyle toplam üretim, sermayenin bir fonksiyonu olarak gösterilebilir. Eşitlikte toplam sermaye stoğunu ifade eden K değişkeniyle belirli bilgi seviyesinde ve eldeki teknolojiler kullanılarak ne düzeyde çıktıya sahip olunacağı gösterilir. İşgücüyle alakalı konular ve nüfus artış hızı modele eklenmemiştir. Ayrıca sermaye ve işgücü faktörlerinin tam kapasitede, verimli bir biçimde kullanıldığı kabul edilir. Modele nüfus artışı ve teknolojik yenilikler eklenmediğinden sermaye birikimi büyüme üzerinde etkisi bulunan tek faktördür (Yülek, 1997: 89-105). Sermaye birikiminin az olması halinde milli gelirin sermayeye oranı fazla olur ve kişiler tasarruf yapmaya yönelirler. Tasarruflardaki artış, sermaye birikiminde (K) ve sonrasında milli gelirde ($F(K)$) artışa neden olacaktır. Ancak azalan verimler kanunu gereği milli gelirde sermaye birikiminde gerçekleşen artış kadar yüksek bir artış olmayacak ve tasarruflar, amortismanlar gibi hızlı bir büyüme sergilemeyecektir. Böylece sermaye birikimindeki artış duracak ve teknolojik yeniliklerin bulunmadığı bu şartlar altında meydana gelen büyüme, azalan verimler kanunu tarafından sıfırlanacaktır. Sermaye birikimi sabit hale gelince milli gelirde gerçekleşen büyüme de sıfırlanacaktır. Yaklaşım, büyümeyi sağlamak için kişilerin tasarruflara yönlendirilmesinin nihayetinde başarısızlıkla sonuçlanacağını vurgulamaktadır. Yapılan tasarruflar kısa vadede sermaye birikimde artışa yol açsa da uzun vadede istenilen sonuca ulaştırmayacaktır (Parasız, 2003: 131; Acar, 2002: 125).

Model, üretim fonksiyonu ve sermaye birikimi denklemi üzerinde şekillendirilmiştir. Üretim fonksiyonu, çoğunlukla girdi-çıkıtı arasındaki ilişkinin matematiksel formda ortaya konulmasıyla oluşturulmuş ve sabit tasarruf oranı varsayımıyla bir araya getirilmiştir.

Neo-klasikler tasarrufları (S) milli gelirin (Y) bir fonksiyonu olarak kabul ederler. Yatırımlar (I) sermaye stoğuna yapılan net eklemeleri ifade eder ve tasarruflara eşittir. Gerçekleştirilen üretim (Y), belirli bir teknolojinin kullanımına göre şekillenen üretim fonksiyonuna bağlıdır ve üretim fonksiyonunda yer alan bağımsız değişkenler, sermaye (K) ve emek (L) faktörleridir (Parasız, 2003: 143).

Yukarıda belirtilen varsayımlar altında Cobb-Douglas formu bir makroekonomik üretim fonksiyonu aracılığıyla uzun dönem durağan durum büyüme oranının sıfır olduğu ortaya konulmuştur. Yani uygulanan kamu politikaları uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde ciddi bir etkiye sahip değildir. Modele göre kamu yatırımları hem kişi başına düşen geliri hem de kişi başına sermaye seviyelerini etkileyecek güce sahipken; reel hâsıla uzun vadede büyümeyi etkileyecek güce sahip değildir. Bu halde gelişecek dışsal bir teknolojik yenilik ise sermayenin marjinal verimliliğinde görülen düşüşlerin büyümede bıraktığı olumsuz etkileri kısmen de olsa azaltabilir ve verimlilikteki bu düşüşleri öteleyebilir. Modelde teknolojik yenilikler söz konusu ise pozitif hâsıla büyüme oranları sağlanabilir. Ayrıca, nüfus dışsal olarak şekillenen sabit bir hızla artar ve kişi başına reel hasılanın temel belirleyicisi konumundadır (Parasız, 2003: 143).

Emeğin L, sermayenin K, doğal kaynakların N ve reel üretim düzeyinin Y ile ifade edildiği teoride, $Y = f_t(L, K, N)$ olarak gösterilir. Fonksiyonel ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda Y'nin emek, sermaye ve doğal kaynak faktörleriyle pozitif yönlü bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Fonksiyondaki f_t ise teknolojiyi ifade eder ve diğer üç değişkenin üretimdeki etkilerini tespit etmeye yarayan bir faktördür. Teknolojik gelişimler, f_t' de ve diğer üç değişkenin üretime katkılarında aynı ölçüde bir artışa neden olur. Ekonomik büyüme şu şekilde gerçekleşmektedir (Solow, 1957: 312):

- Teknoloji faktörünün sabit olduğu varsayımı altında üretim faktörlerinden herhangi birinde meydana gelen artışla,
- Üretim faktörlerinin sabit olduğu varsayımı altında teknolojinin gelişmesiyle,
- Teknolojideki gelişim ve üretim faktörlerinde meydana gelen bir artışla.

Model, tüm ülkelerin teknoloji seviyelerinin eşit olduğunu ve değişime açık olmadığını varsayarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere uzun dönem reel büyüme oranlarının, aynı uzun dönem değerine yaklaşacağı sonucunu ortaya koyar. Bu yüzden hipotez literatürde "yakınlaşma hipotezi" adını alır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin gerisinde yer alan gelişmekte olan ekonomilerin, bu ülkeleri yakalamaları da "yakalama süreci" olarak ifade edilir. Farklı gelişmişlik seviyelerine sahip ülkelere görülen büyüme farklılıkları, ülkelerin sahip olduğu faktör donanımları ve sermayenin marjinal verimliliğinde görülen azalmalardan kaynaklanır. Hipotez, yakalama sürecinde yüksek gelirli ülkelere, sermaye getirisinin hala fazla olduğu gelişmekte olan (kıt sermaye sahibi) ülkelere doğru bir sermaye transferinin gerçekleştiğini göstermektedir. Yani uluslararası faiz haddindeki değişiklikler, sürecin ilerlemesine yardımcı olur ve sermaye akımını uyarıcı bir etkiye bulunur. Fakat zaman içinde gerçekleştirilen uluslararası sermaye hareketleri, faiz haddi değişikliklerinin yok olmasına ve ülkelere reel büyüme oranlarının sıfıra yaklaşırken aynı zamanda birbirlerine de yakınlaşmasına neden olur. Ancak ortaya çıkması beklenen yakınlaşma hipotezi öngörülleri gerçekleşmemiştir. Hipotezde teknoloji faktörünün dışsal ve sabit kabul edilmesinin gerçeklerle ilişkilendirilemediği görülmüştür. Gerçekte yalnızca koşullu bir yakınlaşma söz konusudur. Yani kişi başına düşen reel gelir seviyelerinde uluslararası bir yakınlaşmanın görülmesi yalnızca ülkelerin benzer kurumsal özellikleri taşımalarıyla mümkün olabilmektedir. Bunun sebebi, yüksek gelirli ülkeler tarafından düşük gelirli ülkelere yapılan sermaye transferinin yakınlaştırmacı etkisinin, yüksek gelirli ülkelerdeki teknolojik ilerlemeler tarafından tamamen yok edilmesidir. Bu yüzden ekonomik büyüme üzerinde etkili bir faktör olduğu anlaşılan teknolojik ilerleme, dışsal olduğu kabulü terkedilerek daha ayrıntılı şekillerde incelenmeye başlanmıştır (Acar, 2002: 125).

Neo-Klasik Büyüme Teorisini şöyle özetlememiz mümkündür: Teknik farklılıkların olmadığı teoride, durağan durum dengesi kişi başına hâsıla değerinin sabitliği için gerekli olan koşulları dikkate alır. Nüfustaki artışla beraber; gerçekleştirilen tasarruflar, yeni fertlere ekonominin tamamında geçerliliği bulunan kişi başına sermaye miktarını temin etmeye yetecek ölçüde olmalıdır. Yani tasarruf oranları ve nüfustaki artış durağan durum gelir düzeyini belirler. Teknik farklılıkların gerçekleştirilmemesi halinde, toplam hâsılanın durağan durum büyüme hızı ile nüfus

artış hızı birbirine eşit olur. Tasarruf oranlarında meydana gelen artışlar, hasıladaki büyüme hızını bir süreliğine yükseltir. Oluşan yeni durağan durumun büyüme hızında herhangi bir değişim olmaz, ancak kişi başına hâsıla düzeyinde artış görülür. Eğer teknik bir değişiklik yapılırsa durağan durumdaki kişi başına hâsıla değeri teknik değişim hızıyla aynı ölçüde artar. Sonuç olarak toplam hâsılada nüfustaki ve teknik gelişimlerdeki artışların toplam değeri ölçüsünde artış ortaya çıkar. Bu yüzden teoride büyümenin durağanlık hali dışsal bir nitelik taşır (Berber, 2006: 164-165).

Teoriye göre; ekonomilerde teknik gelişimler söz konusu olmadıkça büyüme kalıcı olmaz ve tasarruflardaki artış büyümede kısa süreli bir artışa neden olur. Bu çıkarımlardan hareketle iki nitelik ortaya konulur. Bunlardan ilki ekonomilerde meydana gelen yakınlaşma ikincisi ise büyümenin dışsallığıdır.

Solow modeli; tasarruf miktarındaki artışın sürdürülebilir büyümeyi sağlayamadığını ve uzun dönemde ekonominin durağan durum dengesine gelmesine neden olduğunu söyler. Modele göre sürdürülebilir bir büyümenin oluşumuna katkıda bulunan faktör, teknolojik gelişmelerdir. Durağan durum söz konusu olduğunda ekonomideki büyüme hızı ile teknolojik gelişmelerin hızı birbirine eşittir. Ancak model teknoloji faktörünü dışsal saydığından sürdürülebilir büyümeyi açıklayamaz (Gürak, 2006: 89).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DYY'LERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE EKONOMİK BÜYÜME AÇISINDAN ETKİLERİ

Neoklasik teori, yapılan doğrudan yabancı yatırımların ilk olarak toplam yatırım hacmini ve etkinliğini yükselttiğini sonrasında ise büyümeyi artırdığını söyler. Yapılan doğrudan yabancı yatırımlar sermaye oluşumunda artışa ve yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına neden olarak sermaye mallarının ihracat hacmini genişletmekte, alanında bilgi sahibi ve yüksek iş deneyimine sahip yöneticiler gibi kaynakların ülkeye girişini sağlamakta, teknolojinin ilerlemesine ve dağılımına etki etmektedir. Böylece hem verimlilik yükselecek hem de ekonomik büyüme birçok faktörle beslenecektir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ayrıca istihdam üzerinde de farklı etkilere sahiptir. Doğrudan yabancı yatırımları ele alan bazı teorilere göre yapılan yabancı yatırımlar, istihdamı artırıcı yönde bir etkide bulunabilir. Mesela eklektik paradigma adıyla bilinen OLI olarak ele alınan üstünlüklere göre; sahiplik avantajı, konum avantajı ve içselleştirme avantajı çok uluslu firmaların yabancı yatırım yapabilmelerine imkân veren ve birlikte olması gereken şartlardır. Bu teori, gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkede farklı iş alanları yarattığını ve yerli firmalarla kıyaslandığında daha başarılı olduğunu söyler. Benzer bir şekilde dış ticaret teorilerinden birisi olan ürün dönemleri teorisine göre de yapılan doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkede istihdam artışına yol açmaktadır. Ürün dönemleri teorisinde ilk kez üretilen bir mal ömrünün son aşamasına gelmeden önceki süre boyunca üretim, maliyetin daha düşük olduğu ülkelere doğru kayar; böylece üretilmekte olduğu yeni ülkelerde istihdamı artırır. Ele alınan teorilerden hareketle doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirildiği ülkelerde istihdamın yatırımlardan etkilendiği şeklinde bir fikir birliği söz konusudur. Ancak bu genel kabule rağmen gelişmekte olan ülkelere görülen ekonomik durgunluklar, sermaye yoğun yatırım politikaları, hem yerel hem de uluslararası taşeronluk hizmetlerindeki ilerleme, çok uluslu firmaların maliyet düşürücü politikaları nedeniyle istihdamda meydana gelen artışın doğrudan yabancı yatırımlarda oluşan artıştan daha az olduğu görülmüştür (Ekinci, 2005: 73).

Doğrudan yabancı yatırımlar; sermaye, uluslararası ticaret, istihdam, teknoloji ve yönetim bilgisi konularındaki birikim seviyesini yukarıya çekerek kalkınma üzerinde olumlu bir etki bırakır. Kalkınma hızındaki artış da doğrudan yabancı yatırımları pozitif etkilemektedir. Değişkenler arasındaki bu etkileşim, doğrudan yabancı yatırımların yapıldığı ülkelerdeki isteklilik halini ortaya koymaktadır (Efe, 2002: 1).

Birçok çalışmacı, ticaretin büyümeyi nasıl etkilediğini araştırmıştır. Ticaretin serbestleşmesi, mal-hizmet transferlerinde uygulanan çeşitli doğrudan-dolaylı kısıtlama ve kontrollerin ortadan kaldırılmasıdır. Ülkeler dışa açılarak daha ucuz işgücüne erişim olanağı elde eder. Bu sayede birçok gelişmekte olan ülke, gelişmiş ülke düzeyine daha da yaklaşır. Ayrıca ülkeler sermaye birikimiyle ticaretten uzun vadede kazanç elde ederler. Sanayileşmenin ilk aşamalarındaki gelişmekte olan ülkeler düşük maliyetli işgücüne dayalı karşılaştırmalı üstünlüklerini kullanma, tüketim malları ihraç etme ve sermaye mallarını ithal etme eğiliminde olacaktır. Dolayısıyla gelişmekte olan ekonomiler, gelişmiş ekonomilere göre büyümenin motorundan daha fazla yararlanmaktadır (Lewer, 2002: 313).

Ades ve Glaeser (1999) tarafından yapılan çalışmada büyüme ve piyasa hacmi arasındaki ilişki tespit edilmiş; ticaretteki serbestleşme hareketiyle, farklı ürünlerin tasarlanmasının ve daha yüksek pazar paylarının ele geçirilmesinin mümkün olduğu söylenmiştir (Ades ve Glaeser, 1999: 1026). Lee (1993) tarafından yapılan çalışmada, ülkelerin üretiminde sadece yerli girdi kullanılmadığı bunun yanı sıra ithal girdilerinde mevcut olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla dışa açık bir ülkede, uluslararası ticaretin önüne konulan engellerden biri olarak görülen gümrük tarifelerinin uzun dönemde ülkedeki büyümeyi ve kişi başına düşen milli geliri negatif yönde etkileyeceği ifade edilmiştir. Rodrigues ve Rodrik (2000) tarafından yapılan çalışmada, uygulanan dış ticaret politikalarının bilhassa gelişmekte olan ülkelerin büyümesinde aktif bir rolünün olduğu ve tüm ülkelerde büyüme hızını artırmanın en temel yolunun dünya ekonomisine uyum ve bütünleşme hareketleriyle sağlanabileceği belirtilmiştir. Dolar (1992) tarafından yapılan çalışmada, ekonomisini dışarıya açan ülkelerin ihracat hacminde artış olacağından ülkelerin büyüme hızlarında da artış olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca ihracatta meydana gelen artış, ithal girdiye ve makine-teçhizata erişimi kolaylaştırdığından gelişmekte olan ülke teknolojilerinin daha hızlı yenilenmelerini sağlayacaktır (Aktaran: Özel ve Sezgin, 2014: 285).

Serbestleşme hareketi, ayrıca doğrudan yabancı yatırım düzeyini yükselterek de büyümeye pozitif bir etkiye bulunur. 1982-1990 yılları arasındaki dönemde yani dağıtım hizmetlerinin henüz serbestleştirilmediği zamanlar G. Kore’de toplam doğrudan yabancı yatırım değeri 20.1 milyon dolarken; ülkenin serbestleşmesiyle beraber toplam doğrudan yabancı yatırım değeri serbestleşme öncesi değerinden yaklaşık 29 kat daha büyük bir değer olarak 1996-1997 döneminde 586.6 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak verilen bu örnek gelişmekte olan her ülkede hizmetlerdeki serbestleşme hareketinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde kesinlikle pozitif etkiler yaratacağı genellemesini yapmak için yeterli değildir. Rodrik (2000), serbestliğin (dışa açıklığın) yalnız başına yeterli olmadığını söylemiş ve diğer koşullarında gerekliliğini vurgulamıştır. Serbestleşme hareketi için gerekli şartlar oluşturulmadıkça bu dışa açılma sürecinden beklenen sonuca tam anlamıyla ulaşamayacaktır. Bu süreçte başarılı olmak hem makroekonomik istikrarın sağlanmasına hem de kurumsal yapılanmaların küresel şartlara uyumlu hale getirilmesiyle ve geliştirilmesiyle mümkün olacaktır (Çatalbaş, 2005: 122-123).

Akgün (2008), uluslararası ticaret ve büyüme arasındaki en güçlü bağlantılardan birinin yatırım aracılığıyla olacağına işaret ederek doğrudan yabancı yatırımlar ve çok uluslu şirketler hakkında yaptığı çalışmada birtakım sonuçlara varmıştır: Ticaret, yatırımları etkilerken yatırımlar da verimliliği etkileyerek büyümeyi arttırmalar. Ticaret, kaynakların daha etkin dağılımı, ölçek ekonomileri ve yatırım mallarının daha düşük maliyeti vasıtasıyla yatırımın getirisini arttırabilir. Ek olarak yatırım, ticareti yapılabilen sermaye mallarını içeren teknoloji ile teknolojik transfer kaynağıdır. Ticaret aracılığıyla dış piyasaya açılan firmalar iç piyasada daha geniş bir piyasa ile karşılaşmaktadır. Piyasa hacmi genişledikçe üretim daha etkin ellerde toplanarak yabancı yatırımları çekmektedir. Ticaretin yatırım kanalı ile büyümeye doğru giden sürecinde doğrudan yabancı yatırım oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomiler arasındaki sermaye transferinin herhangi bir piyasa işlemi yapılmaksızın bir ekonomiden diğer bir ekonomiye taşınması yoluyla gerçekleşmektedir. Doğrudan yabancı yatırım, sermaye oluşturma yanında teknoloji, yöneticilik bilgisi, know-how ve uluslararası boyuttaki dağılım ağlarını içeren büyüme arttırıcı özelliklerin çoğunu barındırmaktadır. Doğrudan yabancı yatırım akışı böylece ev sahibi ülkede sadece sermaye birikim seviyesini etkilemez, aynı zamanda teknoloji transferi ve bilgi yayılımı

yolu ile ev sahibi ülkenin verimliliğini de etkileyebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, iç ekonomideki yatırım oranını arttırmasına rağmen, toplam yatırımlardaki payı küçüktür. Nitekim verimlilik üzerinde potansiyel pozitif bir etkiye sahip olan ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında tamamlayıcı bir ilişki söz konusudur. Çok uluslu şirketler farklı bir ülkede yatırım yaptığında o ülkeye sermaye mallarını da getirmiş olurlar ve kendi teknolojilerinin bir kısmını ev sahibi ülkedeki kendi yan kuruluşlarına transfer ederler. Gelişmekte olan ülkeler ÇUŞ aracılığıyla kendi yerli firmalarının mevcut teknolojilerini geliştirmek için sanayileşmiş ülkelere elde edilen teknoloji transferini teşvik etmeyi umarlar. Böylece doğrudan yabancı yatırımlar, marka, teknolojik yenilik ve yöneticilik bilgisi gibi nitel değerlerin transferini ve yatırımcının yaptığı yatırımı denetleme yetkisini de içerir. ÇUŞ, yabancı bir ülkede doğrudan yabancı yatırım yaparken yatırım yapılan ülkeye genellikle döviz transferi yapmaktadır. Aynı zamanda, bu firmalar döviz girişi sağlamadan makine ve teçhizat gibi fiziki donatım yoluyla da doğrudan yatırımlarını gerçekleştirebilmekteledir (Akdiş, 1988: 9-10).

Öte yandan, küreselleşme sürecinde sermaye akışı özellikle, kısa vadeli ve spekülative alanlara eğilim göstermektedir. Miktar ve nitelik yönünden şekil değiştiren yatırım hareketleri bilhassa gelişmekte olan ülke ekonomilerinde negatif bir etki yaratmakta, bu durumda ülkelerde istikrarın bozulmasına ve ekonomik krizlere neden olabilmektedir. Teknoloji ve bilgi ağları yoluyla finans piyasalarının birbirine bağlandığı küresel bir ekonomide sermayenin ülkeden hızlıca çıkması, Rusya ve Asya krizlerinde olduğu gibi büyük bir kriz dalgasına sebep olabilmektedir (Kar ve Kara, 2003: 47).

Finansal liberalizmin ekonomik büyüme üzerine etkisi, mobilizasyon üzerine kuruludur. Yatırım için etkin kaynakların kullanımı, ekonomik büyümenin hızlı başlangıcı için gerekli koşuldur. Ekonomik büyümenin parasallaşmasıyla ortaya çıkan finansal serbestleşme olgusu, finansal piyasalar ve bankacılık araçlarıyla, ekonomideki sermaye birikiminden yararlanarak uygun tasarrufların uyumunu sağlayabilmek fikrini savunur. Bu şekilde, yüksek yatırımı gerektiren, getirisi yüksek teknolojilerin kullanımına izin verilmektedir. Böylece finansal araçlara kıyasla yatırım fırsatlarındaki yükselişlerle beraber daha yüksek getirili tasarruf sahipleri ortaya çıkabilmektedir. Aynı

anda, sermayenin verimliliğinde meydana gelen artışla beraber, ekonomik büyümenin hızlanması sağlanmaktadır (Ongun, 1993: 38).

Finansal serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerine etkilerini inceleyen diğer bir çalışmada finansal açılmanın yatırımların miktarı ve verimliliği üzerine etkisi araştırılmış, finansal serbestleşmeyi savunan McKinnon ve Shaw'ın hipotezleri üzerinde durulmuştur. Hipotezde, finansal baskılardan kurtulan kurum ve kuruluşların daha rasyonel hareket etmesiyle mevcut kaynakların verimli alanlara transferinin sağlanacağı ve hızlı bir büyümenin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir (Aşıkoğlu, 1995: 36).

McKinnon-Shaw'un çalışmalarını yakından takip eden Kapur yaklaşımında, finansal dışa açıklıklığın hem yatırımlarda hem de büyümede artışa neden olacağını söyler. Kapur, yatırımı finanse edecek fonların sayısını ve böylece yatırımları arttırdığı için faiz oranlarındaki yükselişin büyümeyi geliştirdiğine inanarak, finansal liberalizasyonu desteklemiş ve bu doğrultuda bir model sunmuştur. Bu yaklaşıma göre faiz oranlarının yüksek olması kişileri tasarruf yapmaya iter, bankacılıkta kredi şeklinde kullandırılacak kaynakların artmasını sağlar ve yatırımlar nicel olarak artar. McKinnon, yatırımların GSYH' deki payının büyümesi kadar yatırımların kalitesine de özen gösterilmesi ve sermaye verimliliğinin yeterince önemsenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yatırımda kalite artışı finansal aracılığın güçlendirilmesi yoluyla sağlanır. Ekonomide reel faiz oranlarının artması, girişimcilerin faiz maliyetinden daha yüksek getirisi olan verimli yatırım alanlarına yönelmelerine neden olacaktır. Böylece yüksek kâr vaad eden verimli yatırımlara finans kurumları tarafından kaynak sağlanacaktır. Finansal baskı politikaları yatırım verimliliğinin azalmasına neden olmaktadır. Yatırımcı tarafından incelendiğinde; yatırım verimliliği düşük olan proje sorumlularının davranışları dikkat çekmektedir. Finansal açıklık sonrasında faiz oranları tavan uygulamasının kaldırılması ve faizlerde meydana gelen artışla beraber bu tür proje sorumluları ödeyecekleri faiz oranından çok daha düşük kâr elde etmeleri nedeniyle düşük verimli ya da tamamen verimsiz nitelik taşıyan yatırımlarını iptal edeceklerdir (Williamson ve Mahar, 2002: 15).

Sonuç olarak finansal serbestliğin, büyümedeki artışa katkıda bulunduğu ve büyüme üzerinde doğrudan etkisi bulunan bazı faktörleri etkilediği düşünülmektedir. Daha fazla tasarruf yapılması, sermaye maliyetinin düşürülmesi, gelişmiş

ekonomilerden gelişmekte olan ekonomilere yeni teknolojinin taşınması ve yurt içi finansal yapıların geliştirilmesi ile birlikte ekonomik büyümenin artacağı yönünde görüşler yer almaktadır (Karluk, 2001: 100).

3.1. İLGİLİ LİTERATÜR

Blomstörn ve diğerleri tarafından 1992 yılında yapılan çalışmada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların gelir ve büyümeye etkisi araştırılmıştır. Veri seti 1960-1985 yılları arasında beşer yıllık değerler alınarak oluşturulmuştur. Sonuçta DYY'lerin gelir ve büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu, ancak bu etkinin kalkınmışlık seviyesine bağlı olduğu belirtilmiştir.

Balasubramanyam ve diğerleri tarafından 1996 yılında yapılan çalışmada, ihracata yönelik politika hazırlayan gelişmekte olan 18 ülke analize dâhil edilmiştir. Çalışma; finansal piyasa derinliğini incelemiş, doğrudan yabancı yatırımlardan sağlanan büyümeyi dışa açılma yönünde politika geliştiren ülkelerde görmenin mümkün olduğu ifade etmiştir. Yani doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomileri dışa açılırsa pozitif etkiler yapmaktadır. Serbestleşmeyle doğrudan yabancı yatırımlarda artış olduğu bu artışın da büyümeye pozitif etki yaptığı belirtilmiştir.

De Mello tarafından 1997 yılında yapılan çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların ekonomileri etkileyebilmesinin sadece benzer teknolojik yatırımların yapılmasıyla mümkün olacağı ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen yüksek teknoloji yatırımları, ev sahibi ülkede hem dışsalılık yarattığından hem de kullanılan teknolojinin ihtiyaç duyduğu üretim faktörleri dışarıdan sağlandığı için olumsuz bir etki yapmaktadır.

Bronztein De Gregorio ve Lee tarafından 1998 yılında yapılan çalışmada, gelişmekte olan 69 ülke ele alınmış ve analiz 1970-1989 yılları için gerçekleştirilmiştir. Yöntem olarak panel veri analizi tercih edilmiştir. Zaman aralığı, 1970-1979 ile 1980-1989 olmak üzere iki dönem şeklinde analize dâhil edilmiştir. Beşerî yönden gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların pozitif etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. (Doğrudan yabancı yatırımların etkisi olumsuz olduğunda doğrudan yabancı yatırım etkileşim teriminin etkisi olumlu olmuştur.) Beşerî sermaye yönünden zengin olan

lkelerde doğrudan yabancı yatırımların etkisi güçlü ve pozitif; beşerî sermaye yönünden fakir olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların etkisi negatif bulunmuştur.

De Mello tarafından 1999 yılında yapılan çalışmada, 16'sı OECD yesi olan 17'si OECD yesi olmayan toplam 33 ülke 1970-1990 yılları için analize dâhil edilmiştir. lkelerde sermaye, üretim-toplam faktör verimliliği ve teknoloji açığı derecesi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında doğru orantılı bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve büyüme arasında oldukça güçlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca doğrudan yabancı yatırım kaynaklı büyüme, teknoloji zengini ülkelerde teknoloji yönünden fakir olan ülkelerden daha düşüktür.

Balasubramanyam'ın 1999'da gerçekleştirdiği çalışmada, 1996 yılından farklı olarak iç pazarın genişliği, rekabet faktörünün ve beşerî sermayenin gelişmişliğiyle doğrudan yabancı yatırımların büyümeye etkisinin doğru orantılı olduğu belirtilmiştir.

Aitken ve Harrison tarafından 1999 yılında yapılan çalışma, 1979-1989 dönemi için Venezuela üzerinde gerçekleştirilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan büyümeye katkı sağladığı düşünülen teknolojik yayılma, Venezuela'da etkisini göstermezken; gelişmekte olan farklı ülkelerde etkisini göstermektedir.

Xu tarafından 2000 yılında yapılan çalışmada, eğitim seviyesi yüksek olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi olumlu etkilediği belirtilmiştir.

Lensink ve Morrissey tarafından 2001 yılında yapılan çalışma, 1975-1998 dönemi için gelişmekte olan 71 ülke üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ancak doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen dalgalanmaların büyümeyi olumsuz etkilediği ifade edilmiştir.

Zang tarafından 2001 yılında yapılan çalışmada, 1970–1995 döneminde Latin Amerika ve Doğu Asya lkelerinde doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasındaki ilişki koentegrasyon metodu kullanılarak incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre; Hong Kong, Endonezya, Singapur, Tayvan ve Meksika lkelerinde doğrudan yabancı yatırımlar büyümeyi pozitif etkilemektedir. Doğrudan yabancı yatırım-büyüme ilişkisi ülke bazında ele alınmıştır. Ayrıca ihracat yapan ülke ekonomilerinin doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla faydalandığı ifade edilmiştir.

Nair-Reichert ve Weinhold tarafından 2001 yılında yapılan çalışma, 1971-1995 döneminde gelişmekte olan 24 ülke ele alınarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru bir nedensellik bulunmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların dışa açık ekonomilere kapalı ekonomilere kıyasla daha fazla fayda sağladığı belirtilmiştir.

Sadik ve Bolbol Weinhold tarafından 2001 yılında yapılan çalışmada; Suudi Arabistan, Umman, Fas, Tunus, Ürdün ve Mısır' dan oluşan 6 Arap ülkesindeki 20 yıllık süre zarfında doğrudan yabancı yatırımlar ve getirisi olan teknolojik yayılma etkisinin toplam faktör verimliliğine etkisi araştırılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların ne teknoloji ne de faktör verimliliği üstüne yayılma etkisinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Carkovic ve Levine tarafından 2001 yılında yapılan çalışmada, 1960-1972 döneminde seçilmiş 72 ülkede DYY ve büyüme arasındaki ilişki en küçük kareler ve dinamik panel veri analizi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçta değişkenler arasında belirgin bir ilişkinin bulunmadığı ifade edilmiştir.

Dimovo ve Eoo tarafından 2002 yılında yapılan çalışmada; 1975-1994 döneminde Nijerya' da DYY'lerin GSYİH, ödemeler dengesi, yerel tasarruflar ve dış rezervleri nasıl etkilediği incelenmiştir. Ödemeler dengesi dışındaki faktörlerin büyük ölçüde doğrudan yabancı yatırımlardan olumlu etkilendiği belirtilmiştir.

Basu, Chakraborty ve Reagle tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada, 1978-1996 döneminde gelişmekte olan 23 ülkedeki doğrudan yabancı yatırım ve büyüme arasındaki ilişki eşbütünleşme testleriyle incelenmiştir. Değişkenler arasında anlamlı bir nedensellik bağı tespit edilmiştir. Dışa açık olmayan ülkelerde uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru bir nedensellik bulunurken; dışa açık olan ülkelerde kısa ve uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Choe tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada, 1971-1975 yıllarında 80 ülke üzerinde doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme ilişkisi incelenmiştir. Büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

İnsel ve Sungur tarafından 2003 yılında yapılan çalışmada, 1989 yılının üçüncü çeyreğiyle 1999 yılının dördüncü çeyreği arasındaki dönemde Türkiye' deki DYY' ler ile büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Feridun tarafından 2004 yılında yapılan çalışmada; 1976-2002 yıllarında Kıbrıs'ta kişi başına düşen GSYİH ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki, Granger nedensellik testi ve VAR analizi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçta doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir.

Hansen ve Rand tarafından 2004 yılında yapılan çalışmada, 1970-2000 yılları için seçilmiş 31 gelişmekte olan ülkede doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma sonucunda değişkenler arasında çift yönlü bir ilişki belirlenmekle beraber, DYY'lerden büyümeye doğru olan nedensellik ilişkisinin daha güçlü olduğu ifade edilmiştir.

Alfaro, Chanda, Kalemli-Özcan ve Sayek tarafından 2004 yılında yapılan çalışmada, 1975-1979 yıllarında 71 ülke üzerinde doğrudan yabancı yatırımların finansal piyasalar ve büyümeyle ilişkisi araştırılmıştır. Çalışma, finansal gelişmişlik seviyesinin yüksek olmasının doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme ilişkisinde önemli bir rolü bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlardan kaynaklanan taşma etkisinin görülmediği ifade edilmiştir.

Mody ve Murshid tarafından 2005 yılında yapılan çalışmada, 1979-1999 yıllarında gelişmekte olan 60 ülkede gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların yurt içi yatırımlara etkisi incelenmiştir. Çalışmada, gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların yurtiçi yatırımları tetikleyici bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Şimşek ve Behdioğlu tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada, 1980-2002 yıllarında Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların sermaye yatırımlarıyla ve istihdam edilen işgücüyle ilişkisi araştırılmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların büyümede pozitif bir etki bırakıp bırakmadığı Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan yararlanılarak korelasyon analizi uygulanarak incelenmiştir. Çalışma sonucunda, doğrudan yabancı yatırımların GSMH'yı pozitif etkilediği ifade edilmiştir.

Hezer, Klasen ve Nowak-Lehman tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada, 1960-2000 yıllarında seçilmiş 28 gelişmekte olan ülkede eşbütünleşme testi kullanılarak doğrudan yabancı yatırım ve büyüme ilişkisi incelenmiştir. Gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımların uzun vadede büyümeye katkısının olmadığı ifade edilmiştir.

Değer ve Emsen tarafından 2006 yılında yapılan çalışmada, 1990-2002 yıllarında Merkezi Doğu Avrupa ve Merkezi Asya ülkelerinde panel veri analizinde regresyon yöntemi kullanılarak doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasındaki ilişki ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Merkezi Doğu Avrupa ülkelerinde değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu; Merkezi Asya ülkelerinde ise değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

Şen ve Karagöz tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada, 1994 yılının birinci çeyreğiyle 2004 yılının dördüncü çeyreği arasındaki dönemde Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların ihracata ve büyümeye etkisi araştırılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların ihracatla güçlü, büyümeyle orta dereceli bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ihracatın GSYİH’yle nedensellik bağı bulunurken; diğer faktörlerle bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Mina tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada, Basra Körfezi’ne kıyısı olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlardaki azalmaların nedeni tespit edilmeye çalışılmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada, konum ve mekân değişkenlerinin doğrudan yabancı yatırımlarının girişleri üstünde ne gibi etkileri olduğu araştırılmıştır. Petrol üretimi ve fiyatları kaynaklı birtakım problemlerin doğrudan yabancı yatırımları olumsuz etkilediği; ticari serbestleşme, altyapı ve kurumsal gelişmelerin ise doğrudan yabancı yatırımları olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca ülkelerdeki beşerî sermaye düzeyinin doğrudan yabancı yatırımlarla doğru yönlü bir ilişkisi vardır.

Khaliq ve Noy tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada, 1997-2006 yıllarında Endonezya’ın farklı sektörlerindeki doğrudan yabancı yatırımların büyümeye etkisi incelenmiştir. Sektörel farklılıklar olmasına rağmen, toplam doğrudan yabancı yatırımların büyümede olumlu bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Bilgili, Düzgün ve Uğurlu tarafından 2007 yılında yapılan çalışmada, 1992 yılının birinci çeyreğiyle 2004 yılının dördüncü çeyreği arasındaki dönemde Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımların büyüme ve yurt içi yatırımlarla ilişkisi incelenmiştir. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi belirlenmiş olup nedenselliğin yönü doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğrudur. Ayrıca gerçekleştirilen doğrudan yabancı

yatırımlar büyümeyi pozitif etkilerken; yurtiçi yatırımlar kısa vadede büyümeyi negatif uzun vadede ise pozitif etkilemektedir.

Magnus ve Fosu tarafından 2008 yılında yapılan çalışmada, 1970-2002 yıllarında VAR analizi, Eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi kullanılarak Gana' da doğrudan yabancı yatırımlar ile büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Ülkede yapısal düzenleme programının uygulandığı 1983 yılı öncesinde doğrudan yabancı yatırımlarla büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış; 1983 yılı sonrasında ise doğrudan yabancı yatırımların büyümeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Afşar tarafından 2008 yılında yapılan çalışmada, 1992 yılının birinci çeyreğiyle 2006 yılının üçüncü çeyreği arasındaki dönemde üç aylık veri kullanılarak Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların büyümeyle ilişkisi araştırılmıştır. Uygulanan Granger nedensellik test sonuçlarına göre, doğrudan yabancı yatırımlardan büyümeye doğru tek yönlü bir ilişki mevcuttur ve bu ilişki istatistiki olarak anlamlıdır.

Karimi ve Yusop tarafından 2009 yılında yapılan çalışmada, Malezya' daki doğrudan yabancı yatırımların büyümeyle ilişkisi araştırılmıştır. Yöntem olarak Toda-Yamamoto nedensellik testi ve ARDL sınır testinin seçildiği çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı ve ikili arasında uzun vadede güçlü bir ilişkinin bulunmadığı belirtilmiştir.

Önceki bölümlerde tartışılan konulara göre, bu tezin temel amacı, doğrudan yabancı yatırımın D8 ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini araştırmaktır. Asıl soru, yatırımın bu ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisi nedir?

Bu bağlamda ortaya atılan hipotezler aşağıdakileri içerir.

1. Doğrudan yabancı yatırım, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.
2. Yurt içi yatırım, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.
3. Kamu harcamaları, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.
4. Dış ticaret açığı, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesine olumlu etki etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİLERİ: D8 ÜLKELERİ

4.1. MATERYAL – METOT

Bu çalışma, mevcut verilerin sınanması ve karşılaştırmasına dayanmakta; tanımlayıcı ve ampirik bir nitelik taşımaktadır. Çalışmada yöntem olarak panel veri analizi tercih edilmektedir. Analize dâhil edilen veriler, 2000-2017 dönemini kapsamaktadır.

Çalışmalarda zaman serileri, mevcut değişkenlerden birinde ele alınan dönemde yıllara göre nasıl bir değişim olduğunu incelerken; yatay kesit farklı değişkenlerin bir yıl içindeki değişimlerini inceler. Söz konusu iki metot da tek yönlüdür. Bu yüzden çalışmada hem zaman hem kesit boyutunu ele alarak çift yönlü bir analiz imkânı sunan panel veri analizi tercih edilmiştir. Bu sayede hem daha iyi sonuçlar hem de ülke bazında analiz şansı elde edilmektedir.

Bu çalışmada, OLS ve 2SLS regresyon analizlerini aşamalı bir şekilde işleyen tahmin modeli kullanılmaktadır. OLS regresyon analizi, özellikle doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerde ne gibi etkileri olduğunu araştıran çalışmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır. 2SLS regresyon analizi ise doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde önemli çalışmalarda uygulanmış ve iyi sonuçlar sunan bir yöntem olmasına rağmen çok yaygın değildir. Bu sebeple bu çalışmada, her iki yöntem de aşamalı olarak uygulanmakta ve böylelikle literatüre de katkı sağlamak hedeflenmektedir. Çalışmada yabancı yatırımları kendisine çeken ülkelerin büyüme oranları, bir önceki yıla ait büyüme oranları, doğrudan yabancı yatırım miktarları, ülkelerde meydana gelen masnetme kapasiteleri ve doğrudan yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ülke yapıları göz önünde bulundurularak bir model oluşturulmuştur.

Yabancı yatırımların yapıldığı ülkelerdeki masnetme kapasiteleri ülkelere ait belirli değişkenler ile ifade edilmektedir. Yabancı yatırımların yapıldığı ülkelerdeki masnetme kapasitelerinin, doğrudan yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ülkeler üstüne ne gibi etkileri olduğu çeşitli çalışmalarda araştırılmıştır. Çalışmalarda, yapılan

doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkede büyümeye yol açmasında massetme kapasitelerinin de önemli bir rolü olduğu ifade edilmiş ve massetme kapasitelerini ölçmek amacıyla regresyon analizlerinde oluşturulan modellere farklı kontrol değişkenleri ilave edilmiştir. Bu çalışmada ise küme, OLS analizinde değil 2SLS analizinde kontrol değişkenleri kullanılarak oluşturulmuştur. Massetme kapasitesi hesaba katıldığında görülen etkilerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu yüzden ilk olarak ülkelere ait massetme kapasitelerinin hesaba katılmadığı OLS analizi yapılmış, sonrasında massetme kapasitelerinin hesaba katıldığı 2SLS analizi yapılmış ve bu kapasitelerin regresyon analizine etkileri araştırılmıştır. Massetme kapasitelerinin hesaba katılmadığı OLS analizinin tercih edilmesiyle regresyon analizine etkilerinin tespit edilebilmesi olumlu bir gelişmedir.

4.2. MODEL

$$Y_{it} - Y_{it-1} = \alpha + \phi Y_{it-1} + \beta DYY_{it} + \gamma [\text{Kontrol Değişkenleri}]_{it} + \varepsilon_i$$

Kurulan modelde $Y_{it} - Y_{it-1}$ ile belirtilen kısım bağımlı değişken olup; Y_{it} kişi başına düşen GSYİH' yi ifade etmektedir. Kişi başına düşen GSYİH değerindeki büyümeye, değişkenin art arda gelen yıl değerleri arasındaki farka eşittir.

Tablo 4.1. Değişkenler

Değişkenler		
Türkçe	İngilizce	Eviews Kod
Dış Ticaret Açığı	Foreign Trade Deficit	FTD
Ülke	Country	COUNTRY
Yıl	Year	YEAR
Tren Yolu Uzunluğu	Rail Line Length	RAIL
Nüfus	Population	POPU
Enflasyon	Inflation	INF
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla	Gross Domestic Product	GDP
Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Foreign Direct Investment	FDI
Gayri Safi Sermaye Olusumu	Gross Fixed Capital Formation	GFCF
Kamu Harcamaları	Public Expenditures	PE
Sivil Haklar	Civil Rights	CR
Siyasi Özgürlük	Political Freedom	PF

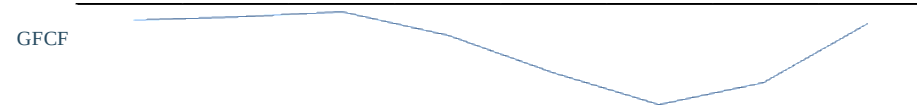
4.3. DEĞİŞKENLER

Gayri Safi Sermaye Oluşumu:

Gayri safi sabit sermaye oluşumu (Gross Fixed Capital Formation - GFCF), ölçüm süresi içinde fiziksel varlıklarda (yatırım eksi imhaları) net artışı ifade eder. Sabit sermayenin tüketimini (amortisman) hesaba katmaz ve aynı zamanda arazi alımlarını içermez. GSYH' yi hesaplamak için harcama yaklaşımının bir bileşenidir. Gayri safi sabit sermaye oluşumu (önceki gayri safi yurt içi sabit yatırım) arazi düzeltmelerini (çit, hendek, drenaj vb.) içerir; tesis, makine ve donanım satın alımları; okullar, ofisler, hastaneler, özel konutlar, ticari ve endüstriyel binalar dâhil olmak üzere yollar, demiryolları ve benzerlerinin inşasını da içine alır. 1993 SNA'sına göre, değerli varlıkların net kazanımları da sermaye oluşumu sayılmaktadır.

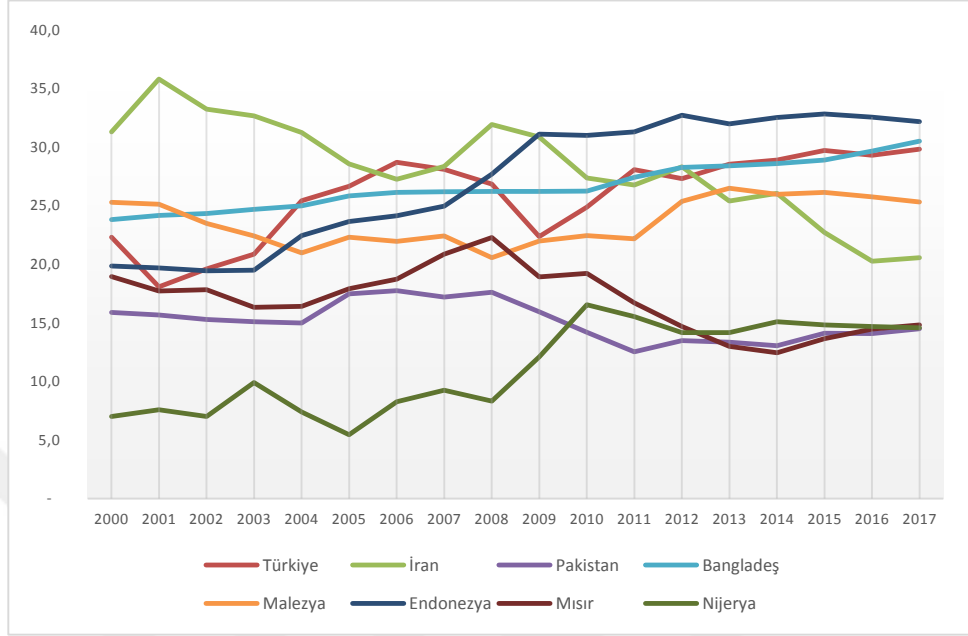
Gayri safi sermaye oluşumunun D8 ülkeleri bazında GSYH' ya oranı incelendiğinde Bangladeş %26,69 oranına, Endonezya %27,19 oranına, İran %28,25 oranına, Malezya %23,67 oranına Mısır %16,94 oranına, Nijerya %11,22 oranına, Pakistan %15,12 oranına ve Türkiye'nin ise %25,86 oranına sahip olduğu görülmektedir. Genel ortalama ise %21,87 olarak ölçülmüştür. 5 ülke genel ortalamasının üstünde 3 ülke ise genel ortalamasının altında bir ortalamaya sahiptir.

Tablo 4.2. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH) Ortalama Sonuçları

	Bangladeş	Endonezya	İran	Malezya	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye
	26,69	27,19	28,25	23,67	16,94	11,22	15,12	25,86
GFCF								

Ülke bazında incelendiğinde Türkiye 2000 yılında %22,3 oranına sahip iken yükselen bir eğim ile 2017 yılında %29,8 oranına ulaşmıştır. İran 2000 yılında %31,3 oranına sahipken azalan bir eğimle 2017 yılında %20,5 oranına gerilemiştir. Pakistan 2000 yılında %15,9 oranından azalan bir eğimle 2017 yılında %14,5 oranına gerilemiştir. Bangladeş 2000 yılında %23,8 oranından yükselen bir eğimle 2017 yılında %30,5 oranına ulaşmıştır. Malezya 2000 yılında %25,3 oranından yıllar içerisinde azalan ve artan eğilimlerle 2017 yılında %25,3 oranına ulaşmıştır. Endonezya 2000 yılında %19,9 oranından hızlı bir yükseliş göstererek 2017 yılında %32,2 oranına sahip

olmuştur. Mısır 2000 yılında %18,9 oranından azalış trendine sahip olup 2017 yılında %14,8 oranına düşmüştür. Nijerya ise 2000 yılında %7,0 oranından yükselen bir trende sahip olarak 2017 yılında %14,6 oranına yükselmiştir.

Grafik 4.1. Örneklemedeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Gayri Safi Sermaye Oluşumu (% GSYİH)

Doğrudan Yabancı Yatırımlar:

Bir ülkede bulunan kişilerin ya da işletmelerin farklı ülkelerde ticari kazanç getirisi olduğuna inandığı yatırımlara, doğrudan yabancı yatırımlar denir. DYY' ler genellikle; yatırımcıların farklı ülkelerde iş operasyonları kurması, hisse satın alması veya çıkarları doğrultusunda yeni varlıkları satın alması şeklinde gerçekleşir. Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcıların yalnızca yabancı sermayeli işletmelerin hisselerini aldığı portföy yatırımlarıyla aynı değildir (Razin ve Sadka, 2007:1-5).

OECD'ye göre doğrudan yabancı yatırım (DYY) akışı, çoğunlukla 3 aylık ya da bir yıllık süre zarfında ülke dışında gerçekleştirilen yatırımların değerini kayıt altına alır. Yapılan sermaye işlemleri, elde edilen kazancın yeniden yatırımda kullanılması ve işletmeler arası borçlanma işlemleri finansal akışlar içinde yer almaktadır. Yabancı ülkelerde gerçekleştirilen öz sermaye alımları ve mevcut kazancın yeniden yatırıma harcanması yoluyla yapılan yatırımların artırılmasını sağlayan işlemler, dışsal akış olarak ifade edilmektedir. Öte yandan raporlama ekonomisinde yabancı yatırımcılar

tarafından yerleşik firmalara yapılan yatırımları artıran işlemleri, yerleşik firmalarda yabancı yatırımcılar tarafından getirilmiş yatırımların azaltılmasını sağlayan işlemler iç akışlar olarak ifade edilmektedir. Gerçekleştirilen doğrudan yabancı yatırımlar ABD \$' ı cinsinden ve GSYİH' nin bir kısmı olarak ölçülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkeler arasında istikrarlı ve uzun vadeli bağlar meydana getirir (OECD International Direct Investment Statistics Report, 2014:14).

Son on yıldır, özellikle doğrudan gelişmekte olan birçok ülkede, doğrudan yabancı yatırımlar dünya çapında önemli bir dışsalılık kaynağı haline gelmiştir. Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke yabancıları çekmek için çeşitli politika teşvikleri uygulamaktadır. Dünya Bankası istatistikleri dünya çapında, DYY net rakamlarının 1970 yılında GSYİH' nin %0,5' ten %5' e ulaştığını göstermektedir. DYY'nin bu önemi, iş yaratma, artan rekabet gücü gibi birçok fayda ile ilişkili olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Teknoloji transferi ve en önemlisi ekonomik büyüme bu yatırımları etkilemektedir. DYY'nin bu algısı, DYY'nin ev sahibi ülkeye fayda sağlayabileceği çeşitli kanallara dayanan teorik literatür tarafından da desteklenmiştir (Makiela ve Ouattara, 2018: 296-305).

DYY'nin bu algısına rağmen, ampirik literatür araştırması farklı bir hikaye anlatıyor gibi görünmektedir. Mikro düzeydeki çalışmalar genel olarak DYY'nin büyümeyi teşvik etmediğini ve yabancı yatırımların yurt içindeki işletmelere pozitif yayılma etkileri oluşturmadığını düşünmektedir (Aitkenand Harrison, 1999; Gorg ve Greenaway, 2004). Makro tabanlı ampirik araştırmalar aynı zamanda DYY büyüme ilişkisinin büyük ölçüde sonuçsuz kaldığını da göstermektedir. Bazı çalışmalar, bu etkinin ev sahibi ekonominin özelliklerine bağlı olduğunu ifade etsede DYY'nin gelişmekte olan ülkelerde büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir (Saltz, 1992; Carcovic ve Levine, 2005; Lipsey, 2002; Koseet vd., 2009; Herzer, 2012; Yalta, 2013; Feeny vd., 2014; Iamsiraroj ve Ulubaşoğlu, 2015; Borensztein ve diğ., 1998). Örneğin, DYY tarafından getirilen teknolojinin, yalnızca ana makinenin insan sermayesi stoğunun minimum bir eşiğine sahip olması durumunda daha yüksek bir büyümeye dönüştüğünü göstermektedir. Blomstrom ve diğ. (1994), DYY'nin kişi başına düşen yüksek gelirli ülkelerde büyüme üzerinde olumlu bir etki yarattığını savunmaktadır. Balasubramanyam ve diğ. (1996), ticaret açılımını, DYY'nin büyümeyi teşvik etmesi için önemli bir bileşen olarak vurgulamaktadır; Borensztein ve diğ.

(1998), DYY'nin büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olması için, ev sahibi ülkenin DYY' nin yayılma etkilerinden yararlanmasına izin veren yüksek eğitilmiş bir iş gücüne sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Alfaro ve diğerleri (2004) finansal piyasalara dikkat çekerken; DYY, ekonomilerdeki gelişmeleri ekonomik olarak gelişmiş finansal endekslerle desteklemektedir. DYY büyüme ilişkisine dair ampirik kanıtların genel görünümü İamsiraroj ve Ulubaşoğlu tarafından (2015), araştırılan 108 deneysel çalışmanın %43' ünün olumlu ve belirgin bir etkisinin olduğu, %17' sinin negatif ve belirgin bir etkisinin olduğu ve %40 oranında istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir etkinin olduğu şeklindedir (Blomstrom vd., 1994; Balasubramanyam vd., 1996; De Mello, 1997; Borensztein vd., 1998; Alfaro vd., 2004).

Veri seti incelendiğinde Bangladeş'in 1209,16 milyon dolar, Endonezya'nın 9974,27 milyon dolar, İran'ın 2800,43 milyon dolar, Malezya'nın 7397,72 milyon dolar, Mısır'ın 4834,11 milyon dolar, Nijerya'nın 4663,26 milyon dolar, Pakistan'ın 2074,22 milyon dolar ve Türkiye'nin 11030,17 milyon dolar yıllık ortalama doğrudan yabancı yatırıma sahip olmuş ülke olduğu görülmektedir. D8 ülkelerinin 2000-2017 yılları arasında genel doğrudan yabancı yatırım alma ortalamasının ise 5497,92 milyon dolar olduğu ve 3 ülkenin bu ortalamadan yüksek, 5 ülkenin ise bu ortalamadan düşük yıllık ortalama doğrudan yabancı yatırıma sahip olduğu görülmüştür.

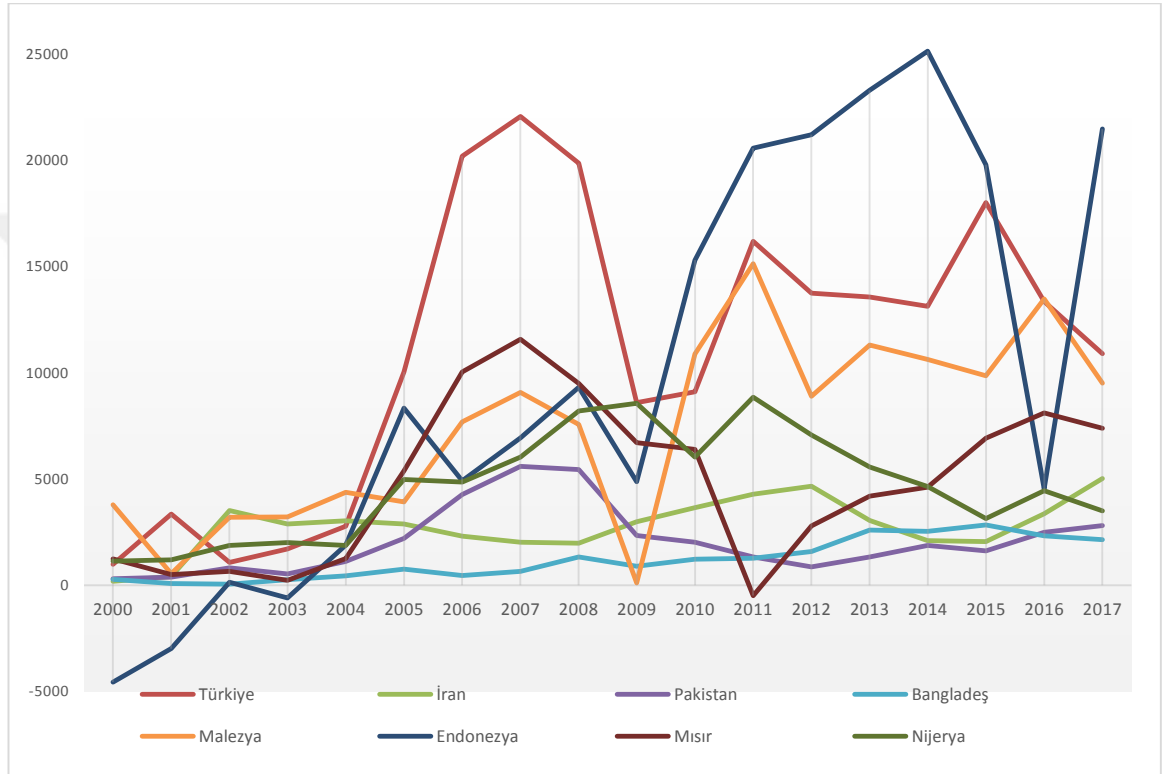
Tablo 4.3. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Doğrudan Yabancı Yatırım (M\$) Ortalamaları

	Bangladeş	Endonezya	İran	Malezya	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye
	1209,16	9974,27	2800,43	7397,72	4834,11	4663,26	2074,22	11030,17

FDI

2000-2017 yılları arasında örneklemini oluşturan D8 ülkelerinin aldıkları doğrudan yabancı yatırım oranları incelendiğinde Türkiye' nin 2000 yılında 982,0 milyon dolarlık değerinin 2017 yılında 10899 milyon dolara çıktığı, İran' ın 2000 yılında 193,6 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 5019,0 milyon dolara çıktığı, Pakistan' ın 2000 yılında 308,0 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 2815,0 milyon dolara çıktığı, Bangladeş' in 2000 yılında 280,38 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 2151,37 milyon dolara çıktığı, Malezya' nın 3787,63

milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 9511,69 milyon dolara çıktığı, Endonezya' nın -4550,35 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 21464,55 milyon dolara çıktığı, Mısır' ın 1235,0 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 7391,7 milyon dolara çıktığı ve Nijerya' nın 1140,17 milyon dolar olan yabancı yatırım oranının 2017 yılında 3497,23 milyon dolara çıktığı görülmektedir.

Grafik 4.2. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Doğrudan Yabancı Yatırım (M\$)

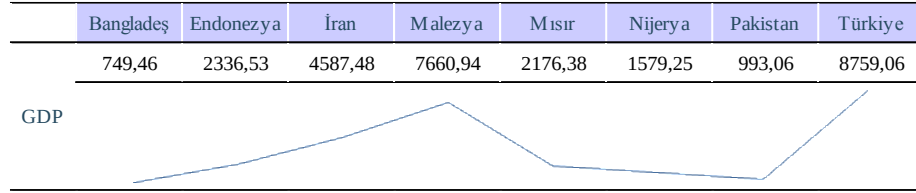
Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla:

Yatırım, yerli üretimin artmasına ve istihdam edilmesine izin veren tek yerli Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) dinamik unsurudur. Hem tüketici ve devlet harcamalarını hem de vergi gelirlerini artırmaktadır. İktisatta, sözde finansal yatırım anlamında yatırım anlamına gelmediğini, sabit sermayede yapılan, mal ve hizmet üretiminin artmasına (konut inşaatı gibi makine, ekipman, yapı ve binalar gibi) olanak sağlayan üretkenlikte olduğunu hatırlamamız gerekmektedir (Mankiw, 2012: 149).

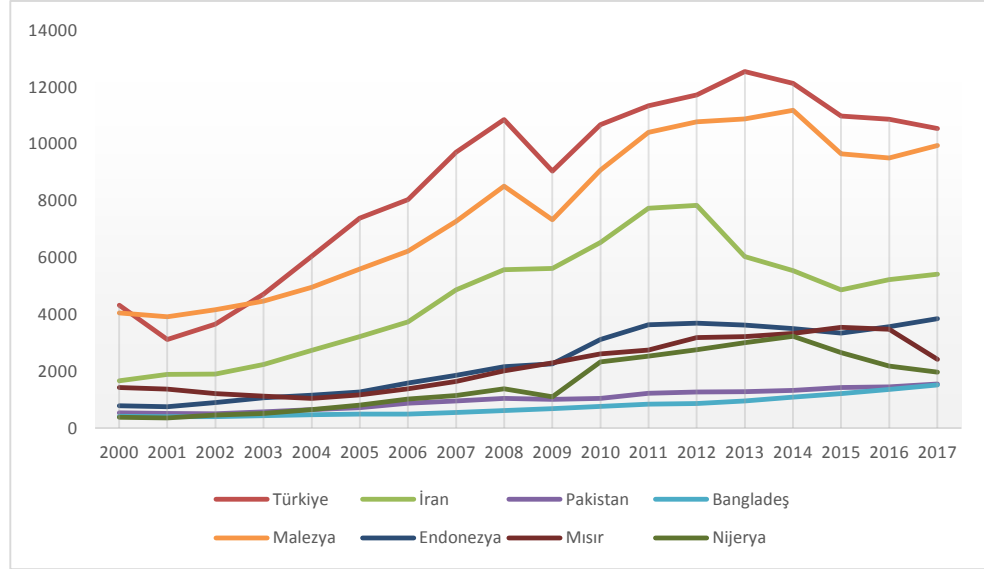
2000-2017 yılları arasında örneklemini oluşturan D8 ülkelerinin ortalama GSYİH değerinin kişi başı 3605,27 dolar olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu değer 2000-

2017 yılları arasında ülke bazında incelendiğinde Bangladeş'te 749,66 dolar, Endonezya' da 2336,53 dolar, İran'da 4587,48 dolar, Malezya' da 7660,94 dolar, Mısır'da 2176,38 dolar, Nijerya' da 1579,25 dolar, Pakistan' da 993,06 dolar ve Türkiye' de 8759,06 dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 4.4. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki GSYİH (Kişi Başı \$) Ortalamaları

Ülkelerin 2000-2017 yılları arasında GSYİH' sindeki değişim incelendiğinde Türkiye'nin 2000 yılında 4316,55 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 10540,62 dolara çıktığı, İran' ın 2000 yılında 1657,17 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 5415,21 dolara çıktığı, Pakistan' ın 2000 yılında 533,86 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 1547,85 dolara çıktığı, Bangladeş' in 2000 yılında 405,60 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 1516,51 dolara çıktığı, Malezya' nın 2000 yılında 4045,17 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 9944,90 dolara çıktığı, Endonezya' nın 2000 yılında 780,09 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 3846,86 dolara çıktığı, Mısır' ın 2000 yılında 1428,18 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 2412,73 dolara çıktığı ve son olarak Nijerya' nın 2000 yılında 379,12 dolar olan gayri safi yurt içi hasılasının 2017 yılında artış göstererek 1968,56 dolara çıktığı görülmüştür.

Grafik 4.3. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki GSYİH (Kişi Başı \$)

Enflasyon:

Enflasyon, bir ekonomide oluşturulmuş bir mal ve hizmet sepetinin ortalama fiyat düzeyinin belirli bir zaman diliminde gösterdiği artışın niceliksel bir ölçüsüdür. Çoğu zaman yüzde şeklinde belirtilen enflasyon, bir ülkeye ait para biriminin satın alma gücünde meydana gelen bir azalmayı işaret eder. Fiyatlar yükseldikçe halk için genel yaşam maliyetini ve merkez bankası gibi ülkenin uygun para otoritesini etkilemeye başlar, ardından enflasyonu uygun sınırlar içinde bırakmak ve ekonominin problemsiz bir şekilde devam etmesini sağlamak için gerekli önlemleri alır. Enflasyon, dikkate alınan mal ve hizmet türlerine bağlı olarak çeşitli şekillerde ölçülür ve enflasyon oranı sıfırın altına indiğinde, mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen genel bir azalmayı gösteren deflasyonun tam tersidir. OECD tüketici fiyat endeksine göre enflasyonu, tipik şekilde belli hanehalkı gruplarının yaptığı mal ve hizmet tüketimlerine göre oluşturulmuş sepetin fiyatında meydana gelen değişimler şeklinde ifade eder. Enflasyon yıllık büyüme oranı, gıda ve enerji hariç 2015 taban yılında endeks olarak ölçülmektedir. Enflasyon hayat standartlarının değerini belirler. Tüketici fiyat endeksi, sabit tüketici tüketim malları ile sabit miktar ve hizmetlerin fiyatlarında, referans nüfusun elde ettiği, kullandığı ya da ödediği özelliklerin dönem dönem oransal değişiminin bir dizi özet ölçüsü şeklinde tahmin edilmektedir. Tüm özet önlemleri, fazla sayıdaki temel agrega endeksinin ağırlıklı ortalamasının alınmasıyla elde edilir. Her temel toplam endeks, belirlenmiş bir satış yeri ya da farklı tüketim mal ve

hizmetlerinden sağlanan belirli bir bölge ya da bölge yerleşiklerinin elindeki mal ve hizmet birleşimi için bir fiyat örneği yardımıyla tahmin edilir (OECD, 2018).

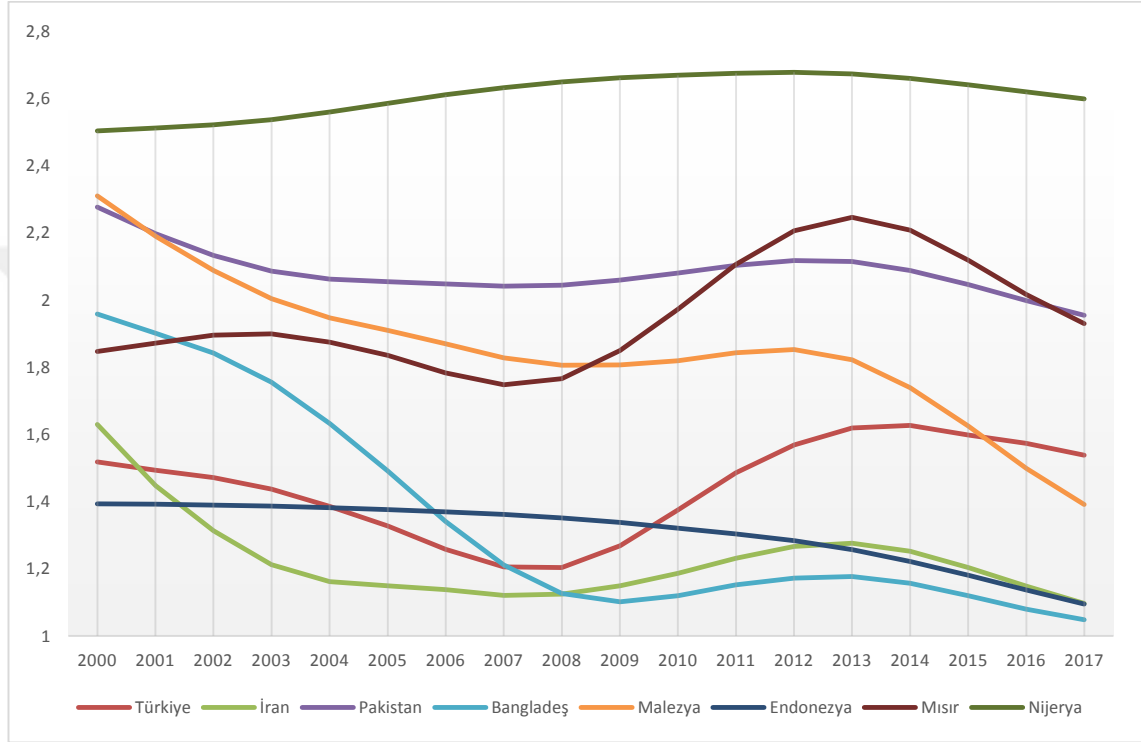
2000-2017 yılları arasında örnekleme oluşturan D8 ülkelerinin genel enflasyon ortalamasının %9,8 olduğu, yine bu yıllar arasında Bangladeş' in ortalama %6,43 enflasyona, Endonezya' nın ortalama %6,99 enflasyona, İran' ın ortalama %16,64 enflasyona, Malezya' nın ortalama %2,32 enflasyona, Mısır' ın ortalama %9,84 enflasyona, Nijerya' nın ortalama %12,05 enflasyona, Pakistan' ın ortalama %7,80 enflasyona ve Türkiye' nin ortalama %16,37 enflasyona sahip olduğu görülmüştür. 4 ülkenin ortalama enflasyon oranından daha düşük, 3 ülkenin ortalama enflasyon oranından daha yüksek ve bir ülkenin de ortalama enflasyon oranına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.5. Örneklemedeki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Enflasyon (%) Ortalamaları

	Bangladeş	Endonezya	İran	Malezya	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye
INF	6,43	6,99	16,64	2,32	9,84	12,05	7,80	16,37

Örnekleme oluşturan D8 ülkelerinde 2000-2017 yılları arasındaki enflasyonun seyrini izleyebilmek amacı ile ülke bazlı incelemeler yapıldığında, Türkiye' nin 2000 yılında %54,92 enflasyon oranının 2017 yılında %11,15 oranına gerilediği, İran' ın 2000 yılında %14,48 enflasyon oranının 2017 yılında %10,48 oranına gerilediği, Pakistan' ın 2000 yılında %4,37 enflasyon oranının 2017 yılında %4,09 oranına gerilediği, Bangladeş' in 2000 yılında %2,21 enflasyon oranının 2017 yılında %5,78 oranına yükseldiği, Malezya' nın 2000 yılında %1,53 enflasyon oranının 2017 yılında %3,87 oranına yükseldiği, Endonezya' nın 2000 yılında %3,69 enflasyon oranının 2017 yılında %3,81 oranına gerilediği, Mısır' ın 2000 yılında %2,68 enflasyon oranının 2017 yılında %29,50 oranına yükseldiği ve Nijerya' nın 2000 yılında %6,93 enflasyon oranının 2017 yılında %16,52 oranına yükseldiği izlenmiştir.

2017 yılı itibari ile Türkiye’ nin nüfusunun 80.745.020 kişi, İran’ ın 81.162.788 kişi, Pakistan’ ın 197.015.955 kişi, Bangladeş’ in 164.669.751 kişi, Malezya’ nın 31.624.264 kişi, Endonezya’ nın 263.991.379 kişi, Mısır’ ın 97.553.151 kişi ve Nijerya’ nın 190.886.311 kişi olduğu görülmüş olup genel yıllık nüfus artış oranı trendi aşağıdaki grafikte verilmiştir.

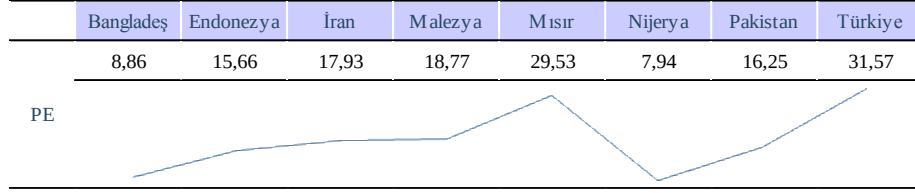
Grafik 4.5. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Nüfus Artış Oranı (%)

Kamu Giderleri (GSHİY %):

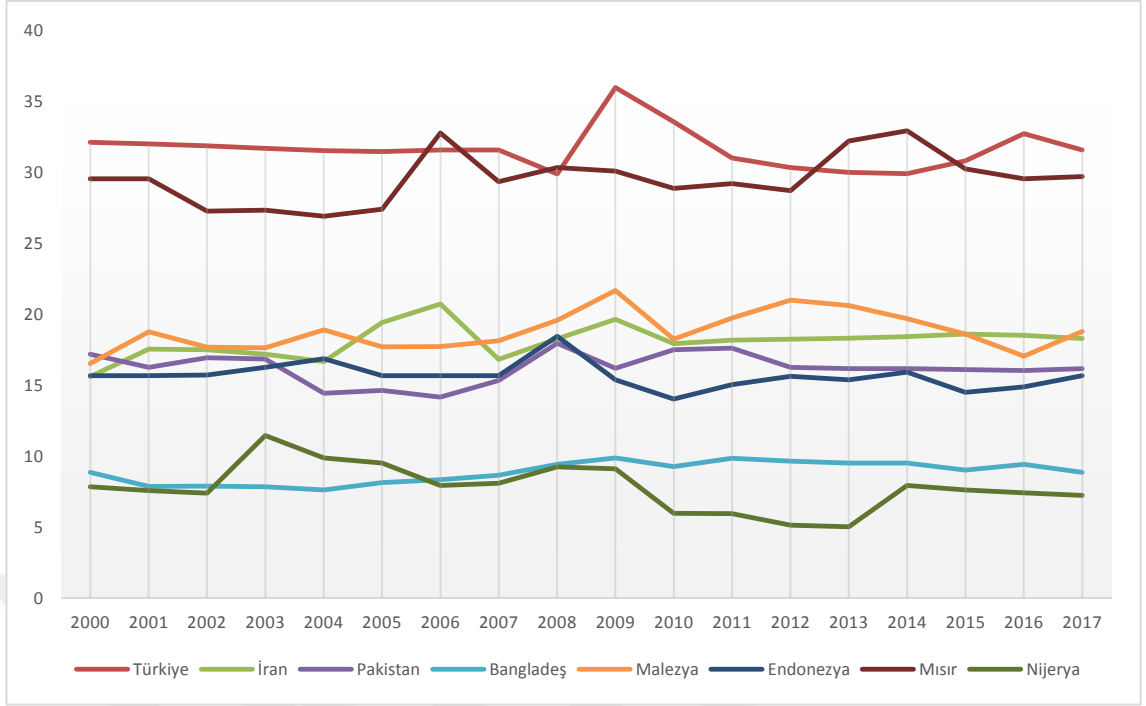
Kamu sektörünün giderlerini karakterize etmek için kamu harcamalarına ilişkin idari veriler kullanılmaktadır. Bunlar, hükümet tarafından yapılan harcamaların miktarını ve proje türlerini açıklayan bütçe raporlarından oluşmaktadır. Kuramsal olarak, uygun kamu giderleri, endojen bir büyüme çerçevesi içinde ekonomik büyümenin desteklenmesinde etkili olabilir. Hükümetler ulusal savunma, adalet hizmetleri, kamu altyapısı, ilköğretim, vb. gibi geniş bir dizi hizmet sunabildiğinden, kamu giderlerinin dağıtımı, kamu giderlerinin üretken olup olmadığını belirleyen şeydir (Barro, 1990: 103-125; Jones, Manuelli, ve Rossi, 1993: 485-517; Stokey ve Rebelo, 1993: 519-550).

Örnekleme oluşturan D8 ülkelerinin 2000-2017 yılları arası kamu giderlerinin GSYİH' ye oranının ortalamaları incelendiğinde; Bangladeş' in %8,86, Endonezya' nın %15,66, İran' ın %17,93, Malezya' nın %18,77, Mısır' ın %29,53, Nijerya' nın %7,94, Pakistan' ın %16,25 ve Türkiye' nin %31,57 ortalamaya sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Kamu Giderleri Oran (GSYİH %) Ortalamaları

Kamu giderlerinin gayri safi yurt içi hâsılaya oranları, D8 ülkeleri bazında 2000-2017 yılları arasındaki seyrine göre incelendiğinde; Türkiye' nin 2000 yılında %32,10 oranına sahipken 2017 yılında %31,56 oranına gerilediği, İran' ın 2000 yılında %15,59 oranına sahipken 2017 yılında %18,28 oranına yükseldiği, Pakistan' ın 2000 yılında %17,19 oranına sahipken 2017 yılında %16,17 oranına gerilediği, Bangladeş' in 2000 yılında %8,86 oranına sahipken 2017 yılında %8,86 oranında sabit kaldığı, Malezya' nın 2000 yılında %16,51 oranına sahipken 2017 yılında %18,77 oranına yükseldiği, Endonezya' nın 2000 yılında %15,66 oranına sahipken 2017 yılında %15,66 oranında sabit kaldığı, Mısır' ın 2000 yılında %29,53 oranına sahipken 2017 yılında %29,70 oranına ulaştığı, Nijerya' nın ise 2000 yılında %7,83 oranına sahipken 2017 yılında %7,22 oranına gerilediği görülmüştür.

Grafik 4.6. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Kamu Giderleri Oranı (GSYİH %)

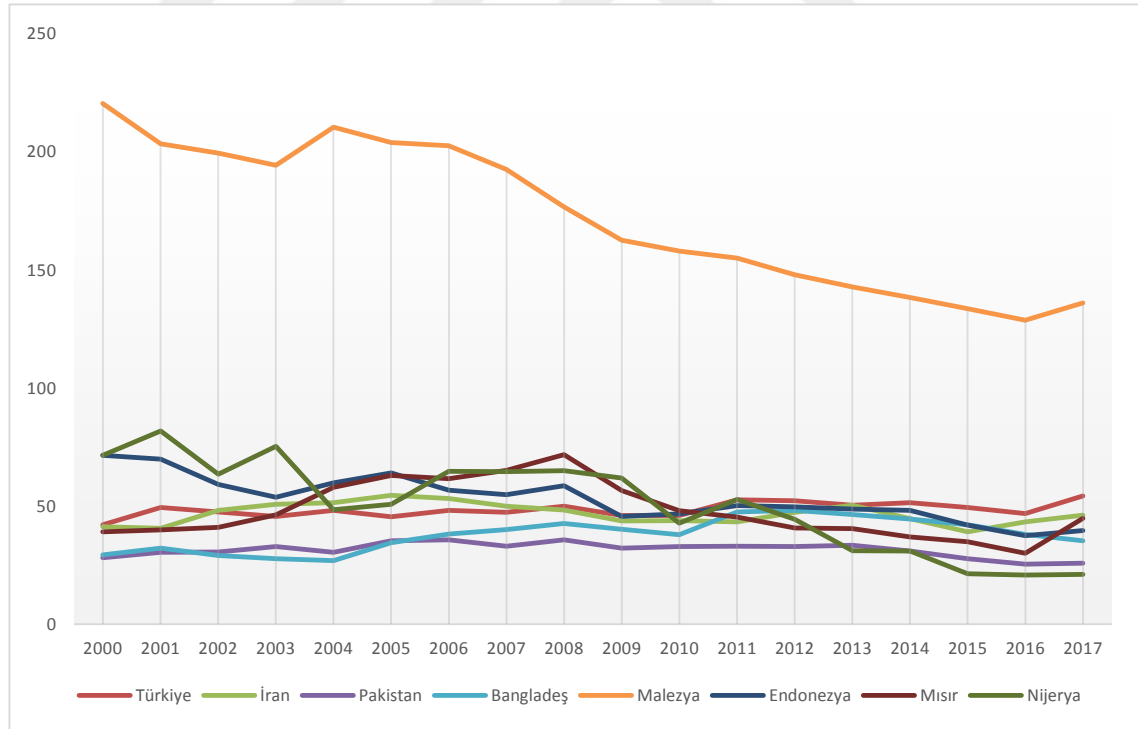
Dış Ticaret Açığı (GSYİH %):

Ticaret açığı, bir ülkenin ithalatının ihracatını aştığı uluslararası ticaretin ekonomik bir ölçütüdür. Yani, yurt dışı piyasalara yerel para biriminin çıkışını temsil etmektedir ve olumsuz bir ticari denge vardır. Dünya ülkeleri ticaretlerini ödemeler dengesi (BOP) defterlerine kaydederler. Ödemeler dengesindeki birincil hesaplardan biri, mal ve hizmetlerin satıldığı (ihracat) ve bir ülkeye giren (ithal eden) malların kaydının tutulduğu cari hesaptır. Cari işlemler yabancı yatırımlar, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) gibi gelir transferleri ile yabancılardan alınan gelirler üzerinden alınan net gelir - gelir ve YİD gibi doğrudan transferleri göstermektedir. Ticaret dengesi cari hesabın en büyük bölümü olup, bir ülkenin ihracatından aldığı geliri ve ithalat maliyetini ölçer. İthalattan daha fazlasını ihraç eden bir ülke, döviz girişinin para akışından daha büyük olmasından dolayı ticaret fazlasına sahip olacaktır. Çoğu ülke, daha fazla para girişi elde etmek için ithalattan daha fazla mal ve hizmet ihraç etmek için uğraşır. Ancak, bir ülkenin cari hesaplarındaki ticaret açıklarının görülmesi nadir değildir. Ticaret dengesi, cari hesabın en büyük bölümü olduğu için, bir ticaret açığı (veya fazlası) genellikle cari işlemler açığı (veya fazlası) anlamına gelir.

2000-2017 yılları arasında D8 ülkelerinin dış ticaret açığının GSYİH' ye oranlarının ortalaması %61,05 olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler incelendiğinde ise Bangladeş' in %37,75 oranına, Endonezya' nın %53,07 oranına, İran' ın %46,61 oranına, Malezya' nın %172,54 oranına, Mısır' ın %47,91 oranına, Nijerya' nın %50,65 oranına, Pakistan' ın %31,41 oranına ve Türkiye' nin %48,45 oranına sahip olduğu görülmektedir. Ülkelerin dış ticaret açıklarının ülkelerin gayri safi yurt içi hasılaya oranlarının yüksek olduğu ve genel olarak ülkelerin dış ticaret eksikliği yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 4.9. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Açığı Oran (GSYİH %) Ortalamaları

	Bangladeş	Endonezya	İran	Malezya	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye
	37,75	53,07	46,61	172,54	47,91	50,65	31,41	48,45

Grafik 4.7. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Dış Ticaret Açığı Oran (GSYİH %) Ortalamaları

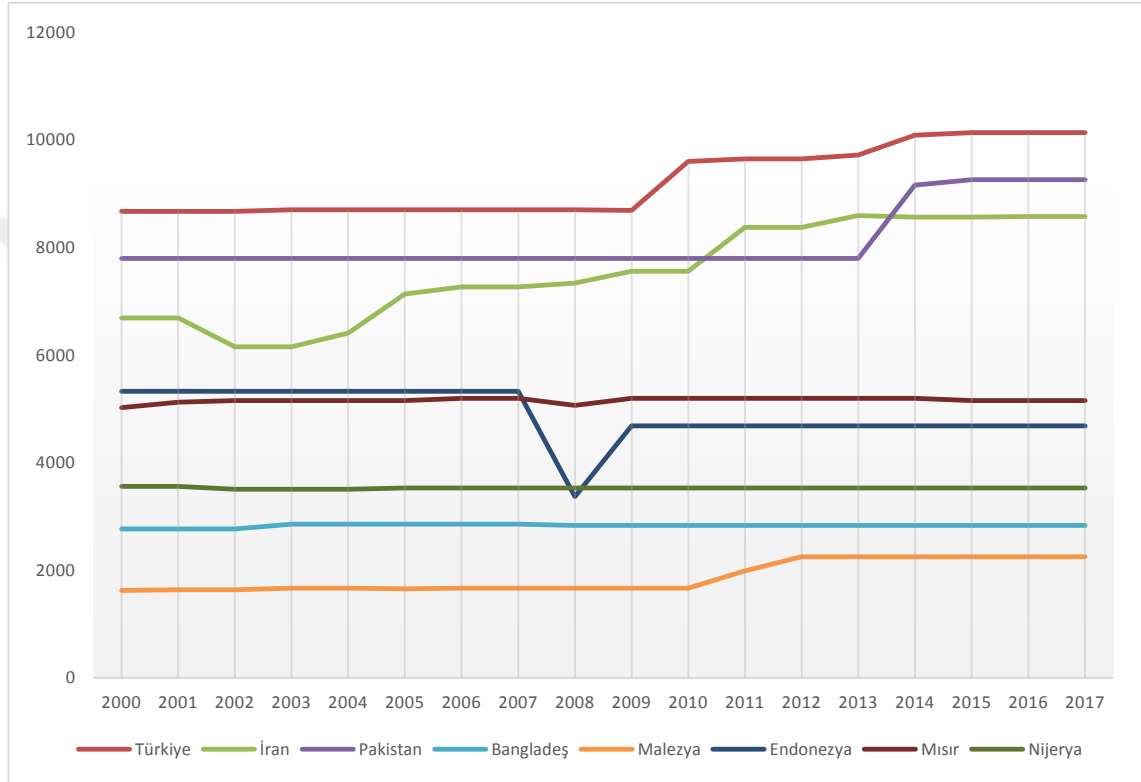
Tren Yolu Uzunluğu:

Ulaşım altyapısı - karayolları, demiryolları, limanlar, suyolları ile havaalanları ve hava trafik kontrol sistemleri ve bunlardan akan hizmetler; hane halkı, üretici ve hükümetlerin faaliyetleri için çok önemlidir. Performans göstergeleri ulaştırma modu ve odaklanma ile (fiziki altyapı ya da bu altyapıdan akan hizmetlerden olsun) geniş ölçüde farklılık gösterdiğinden, bir ülkenin ulaştırma altyapısını ölçmek için son derece uzmanlaşmış ve dikkatle belirlenmiş göstergeler gereklidir. Demiryolu taşımacılığı endüstrisi, küresel sosyo-ekonomik büyümenin hayati değeri taşıyan bir unsurdur. Ekonomik kalkınma doğrudan ve dolaylı istihdam yaratma, turizm ve yerel işletmeleri destekleme açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik büyüme, teknolojik değışim ve piyasa liberalizasyonu, dünya genelinde karayolu ulaşımını etkilemektedir. Demiryolları, bir ülkenin sanayileşme sürecinde kömür ve hammaddelerin daha kolay bir şekilde taşınmasına yardımcı olmuştur. Demiryolları büyük bir sermaye harcaması gerektirdiğı için, tekellere yol açabilir ve kamu yararına büyük ölçüde çalışabilirler. Hükümet tarafından kontrol edilip yönetilse bile, rekabet eksikliği bazen yetersiz ve yüksek maliyetlerle sonuçlanmaktadır. Ayrıca çoğu zaman, seyrek ve kırsal yerleşim alanlarında demir yollarını işletmek ekonomik değildir. Bu nedenle, gelişmekte olan birçok ülkede büyük kırsal alanlarda bugün bile demir yolu bulunmamaktadır. Demir yolu taşımacılığı, birçok ülkede yolcu ve yük taşımacılığının başlıca bir şeklidir. Avrupa' da, hemen hemen bütün kıtayı kaplayan bütünleşmiş bir aę ile her yerde mevcuttur. Hindistan, Çin, Güney Kore ve Japonya' da milyonlarca kişi düzenli taşımacılık olarak tren kullanmaktadır. Kuzey Amerika' da da yük demir yolu taşımacılığı yaygın ve yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Batı Avrupa Bölgesi, dünyadaki en büyük demir yolu yoğunluğuna sahiptir ve her ulusal ağdaki teknik ve organizasyonel farklılıklara rağmen, birçok ülke üzerinden çalışan birçok bireysel trene sahiptir. Avustralya, çoğunlukla yoğun nüfuslu şehir merkezleri boyunca seyrek bir ağa sahiptir.

D8 ülkelerinin 2000-2017 yılları arasında sahip olduğu demir yolu uzunluğu incelendiğinde ortalama 5394,5 km' lik bir uzunluğa sahip olduğu görölmüştür. Bangladeş' te demir yolu uzunluğu 2829,22 km, Endonezya' da 4895,44 km, İran' da 7543,86 km, Malezya' da 1872,28 km, Mısır' da 5157,28 km, Nijerya' da 3527,39 km, Pakistan' da 8110,78 km, Türkiye' de ise 9219,94 km' dir.

Tablo 4.10. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Demir Yolu Uzunluğu (km) Ortalamaları

	Bangladeş	Endonezya	İran	Malezya	Mısır	Nijerya	Pakistan	Türkiye
	2829,22	4895,44	7543,86	1872,28	5157,28	3527,39	8110,78	9219,94

Grafik 4.8. Örneklemdaki Ülkelerin 2000-2017 Yılları Arasındaki Demir Yolu Uzunluğu (km)**Sivil Özgürlükler:**

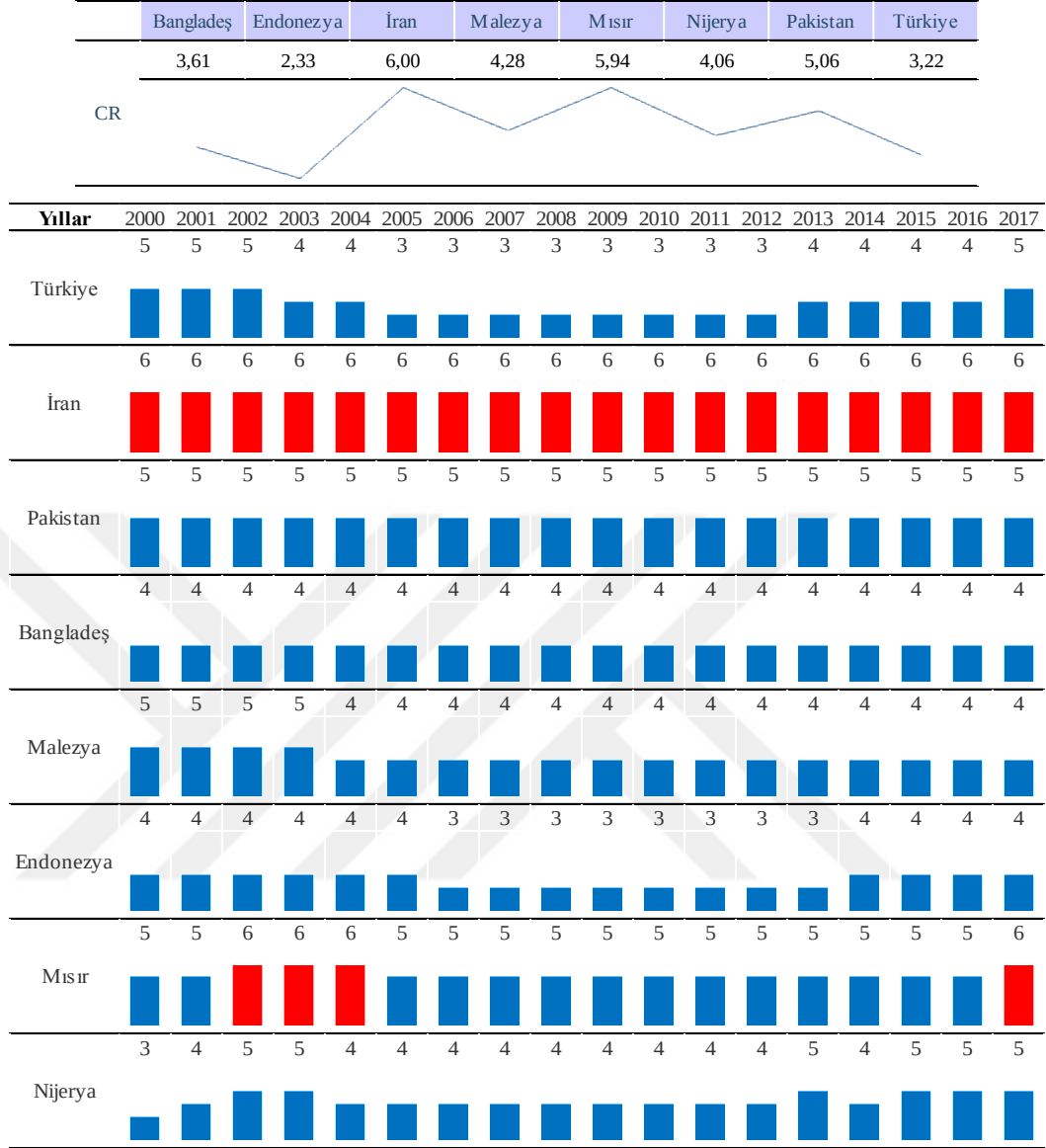
Demokrasi, yıllardır en ciddi krizle karşı karşıya kaldı; çünkü özgür ve adil seçimler, azınlıkların hakları, basın özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi temel ilkeler dünya çapında saldırıya uğradı. 71 ülke, sadece 35 kayıt kazanımıyla, siyasi haklar ve sivil özgürlüklerde net düşüş yaşadı ve küresel özgürlüğün ardına 12. yıla damgasını vurdu. ABD, Amerikan siyasi haklarında ve sivil özgürlüklerinde hızlanan düşüşle hem bir şampiyon hem de demokrasi örneği olarak üstlendiği geleneksel rolünü terketti. 2006' da başlayan ve 12 yıl süren küresel sürgünden bu yana, 113 ülke net bir düşüş kaydetti ve sadece 62' si net bir iyileşme yaşadı.

Son yıllarda, gelişmekte olan ülkeler üzerindeki ekonomik literatürün odak noktası çok gelişmiştir. Bu değişimin altındaki ana itici güçler: küreselleşme süreci ve gelişmekte olan ülkelerin dünyadaki gelişmiş ülkelerin geri kalanından ekonomik açıdan farklı olduğu anlayışıdır. Bu iki kuvvet serbestçe işlev görür ve biri diğerini güçlendirir. Bu yeni trendi takip eden pek çok yazar, kalkınmanın doğasını ve çok uluslu işletmelerin buna yanıt verip onu nasıl etkilediğini yeniden ortaya koymaya başladılar.

Siyasi ve sivil özgürlükler ile DYY' nin cazibesi arasındaki ilişkide basit cevaplar vermeye çalışan bu argümanları çeşitli çalışmalar takip etmiştir. Greider (1998) ve Meyer (1998), DYY' nin otokrasi ülkelerinde serbestleştirici bir etkiye sahip olmadığını ve ikincisinin çok uluslu işletmelerin ekonomik egemenliklerini geliştiren ulusları soyduğunu ve dahası baskıcı rejimleri desteklediğini öne süren birinciyle benzer sonuçlara varmıştır. Bu argümanlara karşı çıkmak, çok uluslu işletmelerin demokratik olmayan rejimleri tercih ettikleri iddiasına destek bulamayan Harms ve Ursprung' un (2002) çalışmasıdır. Bunun yerine, bireysel özgürlüğün DYY' yi çekeceğini keşfettiler. Onların sonuçları, çok uluslu işletmelerin demokratik hakların korunduğu ülkeler tarafından çekildiğini belirten Busse (2004) tarafından onaylandı¹.

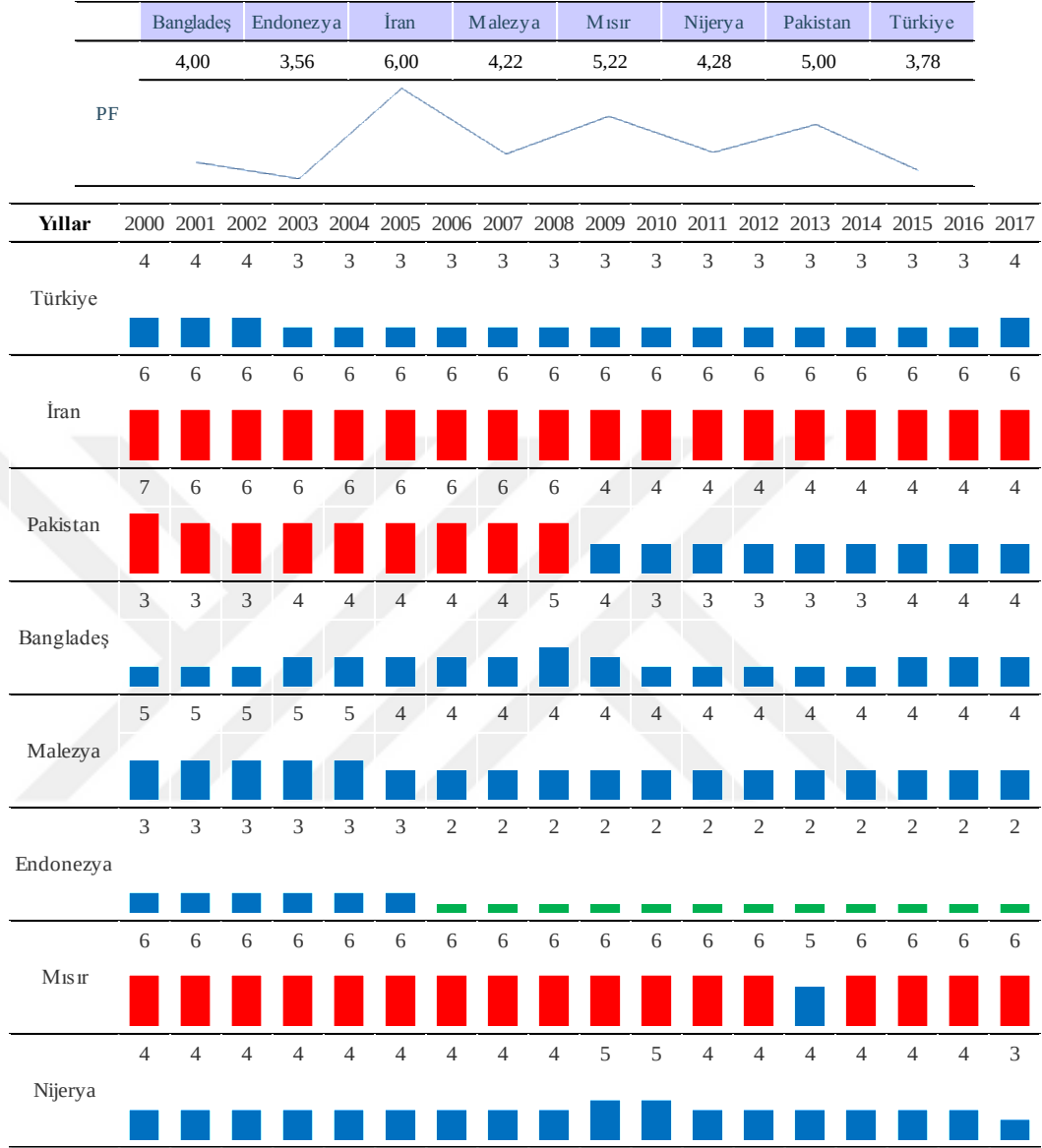
Freedom House, dünya çapında özgürlük ve demokrasinin büyümesine adanmış bağımsız bir izleme örgütüdür. Özgürlükle ilgili zorlukları analiz ediyor, daha fazla siyasi hak ve sivil özgürlükleri destekliyor ve insan haklarını savunmak ve demokratik değişimi teşvik etmek için cephe aktivistlerine destek oluyor. 1941' de kurulan Freedom House, küresel olarak özgürlüğün ilerlemesini savunan ilk Amerikan örgütüdür.

¹ W. Greider, *One World, Ready or Not: The Manic Logic of Global Capitalism*, Touchstone, New York 1998; W. Meyer, "Human rights and international political economy in third world nations,: *Multinational corporations, foreign aid and repression*", CT: Praeger, Westport, 1998; P. Harms, and H.W. Ursprung, "Do civil and political repression really boost foreign direct investments?", *Economic Inquiry*, 40(4), 2002, 651-663; Busse, M., "Transnational Corporations and Repression of Political Rights and Civil Liberties: An Empirical Analysis", *Kyklos*, 57(1), 2004, 45-66.

Tablo 4.11. Sivil Özgürlükler

Siyasi Haklar:

Tablo 4.12. Siyasi Haklar

Birimler Arası Korelasyon Testi

Değişkenler arası korelasyon analizi incelendiğinde doğrudan yabancı yatırımlar ile GDP arasında 0,574 oranında pozitif yönlü orta düzey ilişki, GFCF ile pozitif yönlü orta düzey ilişki, PF ile negatif yönlü orta düzey ilişki ve CR ile negatif yönlü orta düzey ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 4.13. Birimler Arası Korelasyon

Correlation	FDI	FTD	GDP	GFCF	INF	PE	PF	POPU	RAIL	CR
FDI	1,000									
FTD	0,118	1,000								
GDP	0,574	0,393	1,000							
GFCF	0,364	0,081	0,402	1,000						
INF	-0,137	-0,280	-0,040	-0,081	1,000					
PE	0,289	0,051	0,517	0,120	0,201	1,000				
PF	-0,465	-0,137	-0,204	-0,147	0,338	0,100	1,000			
POPU	-0,186	0,096	-0,262	-0,827	-0,080	-0,218	0,076	1,000		
RAIL	0,087	-0,520	0,231	0,051	0,368	0,522	0,270	-0,226	1,000	
CR	-0,411	-0,017	-0,165	-0,261	0,176	0,185	0,814	0,207	0,156	1,000

Modelin Analizi

Birim Kök Testi

Levin ve Lin tarafından 1992 ve 1993 yıllarında yazılan makalelerin ortaya çıkmasından bu yana panel veri birim kök testlerinin kullanımı, deneysel araştırmacılar arasında panel veri setine erişimi olan çok popüler bir hal almıştır. Şimdiye kadar, Dickey-Fuller (DF), artırılmış Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri gibi yaygın olarak kullanılan birim kök testlerinin, birim kök boşluğunun durağan alternatiflerden ayırt edilmesinde güç bulunmadığı genel kabul görmüş bir savdır. Ayrıca panel veri analizi birim kök testlerini kullanmak, yalnızca bir zaman serisine dayanarak birim kök testlerinin gücünü arttırmanın bir yoludur. Örneğin, Oh (1996), Wu (1996), MacDonald (1996) ve Frankel ve Rose (1996)'daki argümanlar, panel veri ünitesi kök testlerini kullanarak satın alma gücü paritesi teorisini diriltmeye çalışmaktadır.

Levin ve Lin (1992) kapsamlı bir çalışma yürütmüş ve model için birim kök testleri geliştirmiştir:

$$\Delta y_{i,t} = \rho y_{i,t-1} + \alpha_0 + \delta t + \alpha_i + \theta_t + \varepsilon_{i,t}, i = 1, 2, \dots, N, t = 1, 2, \dots, T.$$

Dolayısıyla, model, zaman trendinin yanı sıra bireysel etkileri de içerir. Öncelikle, $\varepsilon_{i,t} \sim IID(0, \sigma^2)$ 'in varsaydıklarını ancak seri korelasyon altında, ADF testindeki gecikmeli ilk farkların dahil edilmesiyle, test istatistiklerinin daha sonra bahsedildiği gibi sınırlayıcı dağılımlara sahip olduğunu, numune büyüklüğünde gecikmeli fark artışının olduğunu belirtmişlerdir. Levin ve Lin, bu modelin birkaç alt bölümünü ele

		RAIL	FTD	POPU	INF	GDP	FDI	GFCE	PE	CR	PF	Levin, Lin & Chu
Türkiye	t-Statistic	-2,4793	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-5,6949
	Prob.	0.9143	3,6557 0.0158	3,1952 0.0408	4,1610 0.0076	3,7967 0.0127	4,5004 0.0037	4,2269 0.0056	5,0363 0.0012		3,2064 0.0386	0.0000
İran	t-Statistic	-3,5743	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-2,2454
	Prob.	0.0194	3,5709 0.0206	0,7908 0.7877	3,2481 0.0403	4,2789 0.0055	4,0117 0.0108	5,0810 0.0011	6,6504 0.0001			0.0124
Pakistan	t-Statistic	*	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-4,3145
	Prob.		5,0507 0.0012	1,2904 0.6002	5,0987 0.0011	4,0346 0.0080	4,5785 0.0032	5,4096 0.0007	4,8585 0.0017	4,4330 0.0038		0.0000
Bangladeş	t-Statistic	-4,0010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1,9576
	Prob.	0.0086	4,1208 0.0081	3,6737 0.0194	4,6370 0.0029	4,6786 0.0027	4,5001 0.0033	3,2584 0.0364	5,0212 0.0012	3,7893 0.0129	*	0.0251
Malezya	t-Statistic	-3,9853	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-5,2734
	Prob.	0.0104	3,3702 0.0285	3,6441 0.0180	5,7410 0.0004	3,8374 0.0117	5,3032 0.0009	3,6807 0.0158	5,2830 0.0008	4,0000 0.0086	4,0000 0.0086	0.0000
Endonezya	t-Statistic	-6,2302	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-6,3080
	Prob.	0.0001	5,2587 0.0009	0,7291 0.9879	5,9555 0.0002	4,3436 0.0049	4,5249 0.0032	4,6111 0.0034	4,2029 0.0070	4,0000 0.0086	3,7417 0.0141	0.0000
Mısır	t-Statistic	-4,6513	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-7,1903
	Prob.	0.0028	4,0552 0.0084	7,4496 0.0000	3,3442 0.0299	0,1408 0.9286	3,2043 0.0388	6,1656 0.0002	4,9847 0.0013	6,4807 0.0001	6,2450 0.0002	0.0000
Nijerya	t-Statistic	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4,6982
	Prob.	10,0998 0.0000	6,7359 0.0001	3,3444 0.0325	5,9736 0.0002	3,4328 0.0253	4,5996 0.0027	6,7991 0.0001	4,3905 0.0041	4,4529 0.0045	4,9391 0.0014	0.0000

* Near singular matrix

Yapılan Im, Pesaran, Shin (2003) ve Levin, Lin, Chu (2002) birim kök test sonuçlarına göre analizdeki değişkenlerin tümü düzeyde durağandır. Yani $I(0)$ ' dır. Serilerin düzeyde durağan olmaları, incelenmekte olan doğrudan yabancı yatırım-büyüme ilişkisini bir sonraki adıma taşımak açısından önem taşımaktadır.

Tablo 4.15. Modelin Levin, Lin, Chu Birim Kök Test Sonuçları

Method	Statistic	Prob.**	Cross-sections	Obs
Null: Unit root (assumes common unit root process)				
Levin, Lin & Chu t*	-250.670	0.0061	8	130
Null: Unit root (assumes individual unit root process)				
Im, Pesaran and Shin W-stat	-231.484	0.0103	8	130
ADF - Fisher Chi-square	303.483	0.0163	8	130
PP - Fisher Chi-square	162.186	0.4378	8	136

F-Testi

Panel veri analizinde birim ya da zaman etkilerinin mevcudiyetinin incelendiği klasik (pooled) model geçerliliği F testi, olabilirlik oran testi (LR), Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı (LM), Düzeltilmiş Lagrange Çarpanı (ALM), Score testi ve Wooldridge' in testi yöntemlerinden biri kullanılarak incelenebilir. Bahsedilen testler birbirlerinin alternatiftir ve kullanımı araştırmacıların inisiyatifine bırakılmıştır (Gerni vd., 2012: 135).

Moulton ve Randolph (1989), sabit etkilerin önemini test eden ANOVA F testinin, tek yönlü hata bileşen modeli için iyi bir performans gösterdiğini bulmuşlardır. ANOVA F-testi istatistikleri aşağıdaki tanıdık genel forma sahiptir:

Yapılan F-testi sonucunda H_0 hipotezinin kabul edildiği görülmüş ve En küçük kareler yönteminin (Ordinary Least Squares) uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo 4.16. Dışlanmış Değişken Testi

Omitted Variables Test			
Null hypothesis: FDI are jointly significant			
Equation: UNTITLED			
Specification: FDI FTD GDP GFCF INF PE PF POPU RAIL CR C			
Omitted Variables: FDI			
	Value	df	Probability
t-statistic	4.18E+14	126	0.0000
F-statistic	1.75E+29	(1, 126)	0.0000
Likelihood ratio	8.999.570	1	0.0000
F-test summary:			
	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	1.36E+21	1	1.36E+21
Restricted SSR	1.36E+21	127	1.07E+19
Unrestricted SSR	9.78E-07	126	7.76E-09
LR test summary:			
	Value		
Restricted LogL	-3.349.974		
Unrestricted LogL	1.149.811		

Panel Veri Hausman Testi

Rastgele etki tahmininde merkezi bir varsayım, rastgele etkilerin açıklayıcı değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayımdır. Bu varsayımı test etmek için yaygın bir yöntem, katsayıların sabit ve rastgele etki tahminlerini karşılaştırmak için bir Hausman (1978) testini kullanmaktır. (bkz. örneğin Wooldridge 2002, s. 288 ve Baltagi 2005, s. 66). Hausman testi sonucunda model 1 ve 2 modelin sabit etkili olduğu sonucuna varılmıştır ($p < 0,05$). (Table 4.17 & Table 4.18).

Tablo 4.17. Model 1 Hausman Test Sonucu

Correlated Random Effects - Hausman Test			
Equation: Untitled			
Test period random effects			
Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Period random	56.008902	9	0.0000

Tablo 4.18. Model 2 Hausman Test Sonucu

Correlated Random Effects - Hausman Test			
Equation: Untitled			
Test period random effects			
Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Period random	21.705	10	0.0000

Panel Regresyon Yöntemi

Bu çalışmada, doğrudan yabancı yatırım ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmak için iki ekonometrik yaklaşım kullanılmıştır. İlk yaklaşımda doğrudan yabancı yatırımın ve enflasyon, nüfus, sabit sermaye oluşumu, kamu harcamaları, siyasi özgürlük, demiryolu uzunluğu ve civil haklar gibi incelenen diğer değişkenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, sabit etkili panel tahmin yaklaşımı kullanılmıştır (MODEL 1). İkinci yaklaşımda, yatırım ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin iki yönlü olabileceği varsayılmaktadır. Diğer bir deyişle, ekonomik büyüme geliştikçe, doğrudan yabancı yatırım etkilenecek ve ekonomik büyümeyi yeniden etkileyecektir. Bu durumda, değişkenler arasındaki bu iki yönlü ilişkiyi dikkate alan 2SLS yaklaşımını kullanmak gerekir. Bu yaklaşımda iki denklem vardır. İlk denklem, model 1'in denklemine benzer. İkinci denklemde doğrudan yabancı yatırım değişkeni bağımlı değişken, diğer çalışma değişkenleri ise bağımsız değişken olarak kabul edilmiştir. İki çalışma yöntemindeki değişkenlerin her biri için tahmin edilen katsayılar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

MODEL 1:

$$GDP_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{i,t-1} + \alpha_2 FTD_{i,t} + \alpha_3 GFCF_{i,t} + \alpha_4 INF_{i,t} + \alpha_5 FDI_{i,t} + \alpha_6 PE + \alpha_7 PF_{i,t} + \alpha_8 POPU_{i,t} + \alpha_9 RAIL_{i,t} + \alpha_{10} CR_{i,t}$$

MODEL 2:

$$GDP_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{i,t-1} + \alpha_2 FTD_{i,t} + \alpha_3 GFCF_{i,t} + \alpha_4 INF_{i,t} + \alpha_5 FDI_{i,t} + \alpha_6 PE + \alpha_7 PF_{i,t} + \alpha_8 POPU_{i,t} + \alpha_9 RAIL_{i,t} + \alpha_{10} CR_{i,t}$$

$$FDI_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 GDP_{i,t} + \alpha_2 FTD_{i,t} + \alpha_3 GFCF_{i,t} + \alpha_4 INF_{i,t} + \alpha_5 FDI_{i,t-1} + \alpha_6 PE + \alpha_7 PF_{i,t} + \alpha_8 POPU_{i,t} + \alpha_9 RAIL_{i,t} + \alpha_{10} CR_{i,t}$$

Tablo 4.19. Mosdellerin Tahmin Katsayıları

		MODEL 1 (Panel)	MODEL 2 (2SLS)
Sabit	Coefficient	-64.87	-87.12
	Std. Error	4.325	6.974
	Prob.	0,00	0.00
GDP	Coefficient	0.998	1.019
	Std. Error	0.025	0.023
	Prob.	0,000	0,000
FTD	Coefficient	0.875	0.896
	Std. Error	0.291	0.298
	Prob.	0.001	0.00
GFCF	Coefficient	1.259	1.337
	Std. Error	0.639	0.714
	Prob.	0.03	0.04
INF	Coefficient	-0.191	-0.229
	Std. Error	0.127	0.152
	Prob.	0.14	0.19
FDI	Coefficient	1.669	1.795
	Std. Error	0.3338	0.359
	Prob.	0.00	0.00
PE	Coefficient	0.294	0.347
	Std. Error	0.147	0.173
	Prob.	0.01	0.00
PF	Coefficient	-0.712	-0.701
	Std. Error	0.647	0.637
	Prob.	0.26	0.33
POPU	Coefficient	0.113	0.174
	Std. Error	0.059	0.087
	Prob.	0.04	0.03
RAIL	Coefficient	0.043	0.020
	Std. Error	0.034	0.030
	Prob.	0,213	0,504
CR	Coefficient	-0.975	-0.852
	Std. Error	1.69	1.45
	Prob.	0.56	0.67
Hausmann Test	Ki-kare	56,009	21,705
	SD	9,000	10,000
	p	0,000	0,017
R2		0,977	0.980739
Düz. R2		0,975	0.979160
F		524,135	621,201
P		0,000	0,000

Modellerin sonuçları, ilk olarak ikinci modeldeki toplam katsayıların birinci modele göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki iki yönlü ilişki dikkate alındığında, çalışma değişkenleri için tahmin edilen katsayıların ekonomik büyüme üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, bir önceki yıl GSYİH değişkenleri, dış ticaret açığı, sabit sermaye oluşumu, doğrudan yabancı yatırım, kamu harcamaları ve nüfus ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Bu değişkenlerden 1.669 ve 1.795 katsayıları ile doğrudan yabancı yatırım en fazla etkiye sahipken, 0.113 ve 0.174 katsayıları olan nüfus en az etkiye sahiptir. 1.259 ve 1.337 katsayılı brüt sabit sermaye oluşumu, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesini etkileyen değişkenler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Sonuçlar, doğrudan yabancı yatırımda yüzde 1'lik bir artışla ilk modelde 1.699, ikinci modelde ise yüzde 1.795'lik ekonomik büyümenin büyüdüğünü gösteriyor ki bu da araştırılan ülkelerde bu değişkenin büyük önemini gösteriyor.

Heteroskedasite ve Otokorelasyon Testi

Panel veri modellerinde gözlenemeyen birim etkilere hata terimi gibi tesadüfî bir değişkenmişçesine muamele edilmesi halinde “tesadüfî etkiler” in varlığından bahsedilebilirken; yine bu gözlenemeyen birim etkilere sabit parametreymiş gibi muamele ediliyorsa “sabit etkiler” söz konusu olur. Bu noktada ekonometrik analizlerde kullanılan, sabit etkili ya da tesadüfî etkili tahminciler arasında seçim yapma aşamasında çeşitli testler kullanılır. Bu testler içerisinde yer alan Wald Testi, değişen varyans sorununun tespiti amacıyla kullanılır. Değişen varyans problemi, çoğunlukla yatay kesit verileri kullanılarak tahmin yapılması halinde (birimlere göre heteroskedasite olarak bilinir) ortaya çıktığı gibi, zaman serileriyle yapılan tahminlerde de ortaya çıkabilir (Tatoğlu, 2016: 220-222).

Tablo 4.20. Wald Testi Sonuçları

Wald Test: Equation: Untitled			
Test Statistic	Value	df	Probability
t-statistic	1.140556	127	0.1938
F-statistic	4.52154	(1, 127)	0.2673
Chi-square	4.52154	1	0.2673

Wald test sonuçlarına göre modelde değişen varyanslılığın olmadığı göstermektedir. Analizde panel regresyon yapılmadan önce otokorelasyonun mevcudiyeti incelenmelidir. Çalışmadaki herhangi bir seride otokorelasyonun bulunması, regresyon varsayımlarından biri olan $e_i = e_{i-1}$ durumunu bozmaktadır. Bu sebeple otokorelasyon probleminin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aşağıda Wooldridge otokorelasyon testi sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 4.21. Wooldridge Otokorelasyon Test Sonuçları

Serbestlik Derecesi	F-İstatistiği	Olasılık Değeri
F (1,127)	4,28157	0.0406

Tablo 4.21’ deki Wooldridge otokorelasyon test istatistiğine göre, modelde birinci dereceden otokorelasyonun bulunmadığını belirten H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Yani modelde birinci dereceden otokorelasyonun bulunmadığı belirlenmiştir. Ayrıca veri setinde ele alınan yıl sayısının 20 ve 20’ den az olması halinde (yani küçük veri setlerinde) otokorelasyon probleminin analiz için çok önemli olmadığı söylenebilir. (Reyna, 2012: 36; Hoechle, 2007: 22).

SONUÇ

Bu çalışmada D8 ülkelerindeki (Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya) yabancı özel yatırımların, sermaye oluşumu ve ekonomik büyümeye etkileri incelenmiştir. Özellikle son yıllarda DYY' nin ekonomik büyüme üzerindeki rolü, temel tartışma konularından birisi olmuştur. Bununla birlikte mevcut ampirik çalışmalar, çelişkili sonuçlar vermektedir. Çalışmamızda, bu çelişkili sonuçlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye geçiş mekanizmaları araştırılarak literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, çıktı değişimini (yani ekonomik büyümeyi) girdi ve toplam faktör verimliliği değişim bileşenlerine ayrıştırmak için OLS ve 2SLS regresyon analizlerini aşamalı bir şekilde işleyen tahmin modeli yardımıyla, literatüre farklı bir şekilde katkı yapmak hedeflenmiştir. Kurulan model; yabancı yatırımlara ev sahipliği yapan ülkelerin büyüme oranına, bir önceki yıla ait büyüme oranına, ülkelerin çektiği DYY miktarına, ülkelerin masnetme kapasitesine ve DYY' lerin yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerdeki yapılarına göre belirlenmiştir.

Bu çalışma, D8 ülkelerindeki DYY' nin ana ve potansiyel belirleyici faktörlerini inceleyerek doğrudan yabancı yatırım (DYY) literatürüne katkıda bulunmaktadır. Çalışmada, daha önce DYY çalışmalarının çoğunluğu tarafından kullanılan, yani 2000-2017 döneminde 8 gelişmekte olan ülke örneğinde panel veri ekonometri tahmin yönteminden yararlanılmıştır. Havuzlanmış sıradan en küçük kareler yöntemini, sabit etkiler yöntemini ve rastgele etki yöntemini içeren üç panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Hausman spesifikasyon testine dayanan bu üç yöntem arasında sabit etki yöntemi çalışmanın içeriğine uygun bir modeldir. On açıklayıcı değişken çalışmaya dâhil edilmiştir.

Sonuçlara göre, önceki yıl GSYİH değişkenleri, dış ticaret açığı, brüt sabit sermaye oluşumu, doğrudan yabancı yatırım, kamu harcamaları ve nüfus ekonomik büyümeye üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Bu değişkenlerden 1.669 ve 1.795 katsayıları ile doğrudan yabancı yatırım en fazla etkiye sahipken, 0.113 ve 0.174 katsayıları olan nüfus en az etkiye sahiptir. 1.259 ve 1.337 katsayılı brüt sabit sermaye oluşumu, incelenen ülkelerin ekonomik büyümesini etkileyen değişkenler arasında ikinci sırada yer almaktadır. Sonuçlar,

doğrudan yabancı yatırımda yüzde 1'lik bir artışla ilk modelde 1.699, ikinci modelde ise yüzde 1.795'lik ekonomik büyümenin büyüdüğünü gösteriyor ki bu da araştırılan ülkelerde bu değişkenin büyük önemini gösteriyor.

Doğrudan yabancı yatırımın olumlu etkisi aşağıdaki nedenlerden kaynaklanıyor olabilir:

- Doğrudan yabancı yatırım, ucuz sermaye, etkin yönetim ve ileri teknolojinin bir bileşimi olarak tanımlandığından, ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur.
- Döviz rezervlerini artırarak bir ülkeye doğrudan yabancı yatırım girişi, özel sektöre verilen kredilerin artmasına ve dolayısıyla üretimin artmasına neden olur.
- Doğrudan yabancı yatırım, ev sahibi ülkenin özel sektörüne girdiğinden, özel yatırım düzeyinde önemli bir etkiye sahip olabilir ve dolayısıyla büyüme üzerindeki etkisini artırabilir.
- Ev sahibi ülkedeki doğrudan yabancı yatırım ürünleri, yerli yatırımcılar için üretim verisi olarak kullanılabilir ve büyümeyi artırabilir.

Doğrudan yabancı yatırımın olumlu etkisi göz önüne alındığında, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde bu tür yatırımların büyümesinin önündeki engellerin kaldırılmasına özel önem verilmiştir. Yeni kanunların çıkarılmasına ek olarak, doğrudan yabancı yatırımı çekmek için uygun koşulların yaratılması gerekli görünmektedir.

Yabancı yatırımcılar için ticari olmayan risklere karşı finansal garantiler sağlamak, yatırım ortamını hazırlamanın bir yoludur. Bu nedenle, yatırım akışını hızlandırmak için çoğu gelişmiş ülke, yatırımı ticari olmayan risklere karşı güçlendirmek için ulusal sigorta programları sağlamıştır. Projeyi teşvik etmenin yanı sıra, projeyi tamamlamak için çok taraflı bir yatırım garanti kurumu kuruldu ve bu kurum, sürekli mali garantiler için yatırım ortamını iyileştirebilir. Bu nedenle yatırım riskini azaltmak için bu kuruma üyelik, üye değilse hedef ülkelere önerilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırım, doğası gereği önemli avantajlara sahip olduğundan, pazar penetrasyonu yüksektir. Böylelikle ev sahibi ülkelerin bu ülkenin hükümetleri tarafından desteklenen yerli sanayileri zarar görebilir ve yerli yatırımlar azalabilir. Böylelikle, ev sahibi ülkedeki bu korunan endüstrilerin sayısı ne kadar azsa ve ihracat

endüstrilerinin sayısı o kadar yüksek olur (yüksek rekabet gücü). Doğrudan yabancı yatırımın artan özel yatırım üzerindeki etkileri daha büyük olacaktır. Bu nedenle, ülkelere, doğrudan yabancı yatırım çekmeleri halinde yerel sanayilere zarar vermemek için yerel sanayilerini belirli bir süre içinde rekabetçi hale getirmek için harekete geçmeleri tavsiye edilir.

Doğrudan yabancı yatırımın yönünün uzun vadeli değerlendirmelere dayandığı göz önüne alındığında, dalgalanmaları diğer yönlerden daha az değişken olacak ve diğer yandan uluslararası pazarlara ve en son teknolojiye daha kolay erişim ve ortak girişimler yoluyla iç yönetimin teşviki olacaktır. Başka faydaları da vardır, bu nedenle onu çekmek için gerekli güvenliği sağlamak ve belirli topluluklara uygun olarak yasal destekle özel mülkiyet ilkesini kabul etmek tavsiye edilir.

KAYNAKLAR

- Acar, Y. (2002). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*, Bursa: Vipaş Yayınları, .
- Ades, F. A., Glaeser, E. L. (1999). “Evidence on Growth, Increasing Returns, And The Extent of The Market”, *The Quarterly Journal of Economics*, 144(3), 1025-1045.
- Agarwal J.P. (1980). “Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey”, *Weltwirtschaftlichesarchiv*, 116 (4), 739-773.
- Aghion, P. ve Howitt, P. (1992). “A Model of Growth Through Creative Destruction” *Econometrica*, 60(2), 323-351.
- Ağayev, S. (2010). “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eştümleşme ve Panel Nedensellik Analizi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 159-184.
- Akdiş, M. (1988). *Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*. İstanbul: YASED Yayınları.
- Aktan, C. C, Vural, İ. Y. (2006). *Çok Uluslu Şirketler Global Sermaye ve Global Yatırımlar*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Albeni, M. ve Karaöz, M. (2003). “Ekonomik Kalkınma ve Modern Yenilik Teorisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 27-48.
- Aristotelous, K. ve Fountas, S. (1996). “An Empirical Analysis of in Ward Foreign Direct Investment flows in The Eu With Emphasis on The Market Enlargemen Thypothesis”, *Journal Of Common Market Studies*, 34(4), 571-583.
- Asiedu E. (2003). “On Thedeterminants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different?”, *World Development*, 30 (1), 107-119.
- Aşıkoğlu Y. (1995). *Finance, Exchange Rates & Financial Liberalization*, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Bağcı, F. (2009). “1980 Sonrası Türkiye’de Yabancı Sermaye Hareketleri ve Dış Politikaya Yansımaları”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5 (9), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrjtj/issue/7534/99204>

- Barro R. J. ve Xavier Sala-i Martin, (2001). *Economic Growth*, (3.B). Cambridge: The MIT Press.
- Barro, R. J. (1990). “Government Spending in a Simple Model Ofendogenous Growth”. *Journal Of Political Economy*, 98(5), 103–125.
- Batmaz, N., Tunca, H. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Bay, M., Oskay, C. S., Çiçek, E. (2007). “Doğrudan Yabancı Yatırımları Türkiye’ye Çekmek İçin Yapılması Gereken Düzenlemeler”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 253-263. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10224/125718>. (Erişim Tarihi: 20.12.2020)
- Bayraktutan, Y. (2003). “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.
- Berber M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bevan, A. A. ve Estrini S. (2004). “The Determinants of Foreign Direct Investment into European Transition Economies”, *Journal of Comparative Economics*, Sayı: 32, 775-787.
- Busse, M. (2004). “Transnational Corporations and Repression of Political Rights and Civil Liberties: An Empirical Analysis”, *Kyklos*, 57(1), 45-66.
- Chakrabarti, A. (2001). “The determinants of Foreign Direct Investment: Sensitivity analyses Of Cross-Country Regressions”, *Kyklos*, 54(1), 89-114.
- Cheng L. K., Kwan, Y. K. (2000). “What are the determinants of the location of Foreign Direct Investment? The Chinese Experience”, *Journal Of International Economics*, 51(2), 379-400.
- Coughlin, C. C., Terza, J. V., Arromdee, V. (1991). “State Characteristics and the Location of Foreign Direct Investment with in the United States”, *The Review of Economic sand Statistics*, 73(4), 675-683.
- Çatalbaş, N. (2005). *Uluslararası Hizmetler Ticaretinin Serbestleştirilmesi ve Gelişme Yolundaki Ülkelere Etkileri: Türkiye Uygulaması*. (Yayımlanmış Doktora Tezi),

Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çilesiz Y. (1988). *Türkiye’de Yabancı Sermaye: Karlılık Teknoloji Yoğunluk, 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Çevresinde Bir İnceleme, Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*, İstanbul: Yased Yayınları.
- Dees, S. (1998). “Foreign Direct Investment in China: Determinants and Effects”, *Economics of Planning*, 31(2), 175-194.
- Deichmann, J., Karidis, S., Sayek, S. (2003). “Foreign Direct Investment in Turkey: Regional determinants”, *Applied Economics*, 35(6), 1767-1778.
- Dincer, O. (2007). “The effects of Propert Rights on Economic Performance”, *Applied Economics*, 39(7), 825-837.
- Dornbusch, R., Fisher, S. ve Startz, R. (2007). *Makro Ekonomi*, (Çeviren: Salih Ak), Ankara: Gazi Yayınları.
- Efe, B. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi: İzmir Örneği*, İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Eğilmez, M., ve Kumcu, E. (2005). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*, (Sekizinci Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekinci A. (2005). *Çin Yabancı Sermaye Türkiye*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Erdal, F. ve Tatoğlu, E. (2002). “Locational Determinants of Foreign Direct Investment in an Emerging Market Economy: Evidence from Turkey”, *Multinational Business Review*, 10(1), 21-27.
- Ersungur, Ş. M. (2019). *Bölgesel İktisat Teori, Politika ve Uygulama*, (Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 5. Baskı), Erzurum: Kültür Eğitim Kitap ve Kirtasiye.
- Feils, D. J., Şabac, F. M. (2000). “The impact of Political Risk on the Foreign Direct Investment Decision: A Capital Budgeting Analysis”, *The Engineering Economist*, 45(2), 129-143.
- Filiz, Y. (2010). *Ekonomik Büyüme ve Sağlık Harcamaları İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Frankel, J. A. and Rose, A. K. (1996). "A Panel Project On Purchasing Power Parity: Mean Reversion Within And Between Countries", *Journal of International Economics*, 40(1-2), 209-224.
- Fung, K.C., Iizaka, H., Lee, J., and Parker, S. (2000). "Determinants of U.S. and Japanese Foreign Direct Investment in China," *Santacruz Center For International Economics Working Papers*, No. 456.
- Goldberg, L. (2004). "Financial-Sector Foreign Direct Investment and Host Countries: New and Old Lessons", *Federal Reserve Bank of New York Staff Reports*, No: 183.
- Greider, W. (1998). *One World, Ready Or Not: The Manic Logic of Global Capitalism*, New York: Touchstone.
- Gündoğan, N. (2002). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkileri", *Hazine Dergisi*, Sayı: 14, 19-34.
- Gürak, H. (2006). *İktisadi Büyüme ve Küresel Ekonomi*, Bursa: Ekin Yayınları.
- Güvel, E. A. (2011). *Ekonomik Büyüme Kuramları: Ulusların Zenginliğinin Dinamikleri*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Halıcıoğlu, F. (2001). "An Econometric Analysis Of Foreign Direct Investment flows into Turkey from major Global Regions: 1975-1999" *International Conference in Economics V, 10-13 Eylül*, Economic research Center, Middle East Technical University, Ankara.
- Han, E. (2006). *İktisada Giriş I*, (6. Basım), Ankara: Nobel Yayınları.
- Han, E., Kaya, A. A. (2008). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, 6.Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Hanson, G. H. (2001). *Should Countries Promote Foreign Direct Investment? United Nations Conference on Trade and Development, United Nations ve Center for International Development*, Harvard University, G -24 Discussion Paper Series No. 9, February 2001, <<http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/g24-hanson.pdf>>, (Erişim Tarihi: 25.12.2020).

- Harms, P. And Ursprung, H.W. (2002). “Do Civil and Political Repression Really Boost Foreign Direct Investments?”, *Economic Inquiry*, 40(4), 651-663.
- Hines, J. R. (1996). “Altered States: Taxes and The Location Of Foreign Direct Investment in America”, *The American Economic Review*, 86(5), 1076-1094.
- Howitt, P. (2007). *Growth and Development: A Schumpeterian Perspective*, C.D. Howe Institute Commentary No. 246.
- Ietto-Gillies, G. (1992). *International Production: Trends, Theories, Effects*, Cambridge: Politypress.
- İşeri, M. ve Aktaş, Z. (2005). “İMKB’de Yabancı Portföy Yatırımlarındaki Hareketler (1997-2005. Dönemi)”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 151, 373-386.
- Janicki, H. P., P. V. Wunna, (2004). “Determinants of Foreign Direct Investment: Empirical evidence from Eu Accession candidates”, *Applied Economics*, Vol: 36, 505-509.
- Jones, L., Manuelli, R., & Rossi, P. (1993). Optimal Taxation In models of Endogenous Growth. *Journal Of Political Economy*, 101(3), 485–517.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Büyüme Dinamikleri*. Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Kar, M. ve Kara, M. A. (2003). “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı 29, 46-80.
- Karagül, M. (2002). *Beşerî Sermayenin İktisadi Gelişmedeki Rolü ve Türkiye’deki Önemi*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Karagül, M. (2003). “Beşerî Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı” *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5, 79–90.
- Karluk, R. (2001). “Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı” *Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.
- Kaynak, M. (2009). *Büyüme Teorileri Giriş*, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Kazgan, G. (1991). *İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi*, (Beşinci Basım),

İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kılavuz, E. ve Topçu, A., B. (2012). “Export and Economic Growth in the Case of the Manufacturing Industry: Panel Data Analysis of Developing Countries”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2 (2), 201-215.
- Kosma, T., Kottaridi, C., McHugh J. (2004). *On The Differential Impact of FDI Host Economies*, Nottingham: European Trade Study Group (ETSG).
- Kravis, I. B. ve Lipsey, R. E. (1980). “The location Of Overseas production and production foreexport by U.S. Multinational firms”, *Nber Working paper Series*, No. 482.
- Lebe, F. ve Ersungur, Ş. M. (2011). “Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. *Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı*, Cilt: 25, 321-339.
- Lensink, R. ve White, H. (1998). “Does the revival Of International Private capital flows mean the end of Aid: An Analysis of Developing countries' Access To private capital”, *World Development*, 26(7), 1221-1234.
- Levin, A. And Lin, C. F. (1992). ‘Unit Root Test in Panel Data: Asymptotic and Finite Sample Properties', *University of California At San Diego, Discussion Paper* No. 92-93.
- Lewer, J. J. (2002). “International Trade Composition and Medium-Run Growth: Evidence of a Causal Relationship”, *The International Trade Journal*, 16(3), 295-317.
- Loree, D. W. ve Guisinger, S. E. (1995). “Policy and non-Policy Determinants of U.S. Equity foreign Direct Investment”, *Journal of International Business Studies*, 26(2), 281-299.
- Luiz R. De Mello, Jr. (1999). “Foreign Direct Investment -Ledgrowth: Evidence from Time Series And Panel Data” *Oxford Economic Papers*, 51(1), 133-151.
- Macdonald, R. (1996). “Panel Unit Root Tests and Real Exchange Rates”, *Economics Letters*, 50, 7-11.

- Makielaa, K., Ouattara, B. (2018). "Foreign Direct investment and Economic Growth: Exploring The transmission Channels", *Economic Modelling*, Sayı: 72, 296-305.
- Mankiw N.G., Romer, R. and Weil, D. N. (1992). "A Contribution to the Empirics of Economic Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.
- Mankiw, N. Gregory (2012). *Principles of Economics*, (6th Edition). Cengage Learning Pub. Isbn-13: 9780538453059
- Meyer, K. ve Estrin, S. (1998a). "Entry Mode Choice in Emerging Markets Green Field, Acquisition, and brownfield", Center For East European studies, Copenhagen Business School, Workingpaper No. 18, February 1998, 3-4, <<http://ep.lib.cbs.dk/download/isbn/x645115729.pdf>>, (Erişim Tarihi: 22.11.2020).
- Meyer, W. (1998b). *Human Rights and International Political Economy in Third World Nations: Multinational Corporations, Foreign Aid And Repression*, Westport, Ct: Praeger.
- Nazan, Ö. F. (1992). *Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye*, (Uzmanlık Tezi), Ankara: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı.
- Obwona, M. B. (2001). "Determinants of FDI and the Irımpact on Economic Growth in Uganda", *African Development Review*, 13(1), 46-81.
- OECD (2018). Main Economic Indicators. <http://www.oecd.org/sdd/oecdmaineconomicindicatorsmei.htm> (Erişim Tarihi: 12.12.2020).
- Oh, K. Y. (1996). "Purchasing Power Parity and Unit Root Tests Using Panel Data", *Journal of International Money And Finance*, Sayı: 15, 405-418.
- Oksay, S. (1998). "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi", *Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi*, Yıl.3, Sayı: 8, 14-27.
- Oksay, S. (1998). "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi", *Dış Ticaret Dergisi*, 8, 14-27.
- Oktayer, N., Susam, N. (2007). "Tasarruf- Yatırım – Sermaye Hareketleri İlişkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler*

Dergisi, 9 (2), 19-54.

Ongun, M. T. (1993). "Finansal Globalleşme, Ekonomik Yaklaşım", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(9), 38.

Onyeiwu, S. ve Shrestha, H. (2004). "Determinants of Foreign Direct Investment in Africa", *Journal of Developing Societies*, 20(1-2), 89-106.

Özel, H.A. ve Sezgin, F. (2014). "Ticari Serbestleşme-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Bootstrap Kantil Regresyon Yardımıyla Analizi", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 62(2), 283-303.

Öztürk L. (1998). *Serbest Bölgeler Ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ. (2003). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, (2. Baskı), Bursa: Ezgi Kitabevi.

Riedel J. (1974). "The Nature Anddeterminants of Export-Oriented FDI in A Developing Country: A Case Study Of Taiwan", *Weltwirtschaftlichesarchiv* 111.

Robert M. Solow, (1956). "A Contribution to the theory Of Economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 64-94.

Romer, P. R. (1990). "Economicgrowth", *The Concise Encyclopedia of Economics*, <http://www.econlib.org/library/enc/economicgrowth.html>, (Erişim Tarihi: 20.02.2020).

Root, F. R. ve Ahmed, A. A. (1978). "Thein Fluence Of Policy Instruments on Manufacturing Direct Foreign Investment in Developing Countries", *Journal of International Business Studies*, 9(3), 81-94.

Sabır, H. (2002). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Saygılı Ş. (2003). *Bilgi Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye Ekonomisi'nin Dünya'daki Konumu*, Ankara: DPT.

Scaperlanda, A. E., L. J. Mauer, (1969). "The determinants Of U.S. Direct Investment İn E.E.C.", *The American Economic Review*, 59(4), 558-568.

- Seyidoğlu H. (2001). *Uluslararası Finans*, (3. Baskı), İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu H. (2017). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*, (Geliştirilmiş 21. Baskı), İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shatz, H. J. ve Venables, A. J., (2000). "The geography of International Investment", *Policy Research Working Paper*, No. 2338. The World Bank.
- Singh, H. ve Jun, K. W., (1995). "Some New Evidence On Determinants Of Foreign Direct Investment In Developing countries", *Policy Research Working Paper*, Wps-1531, The World Bank.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*, (Çev.: Haldun Derin). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Solow R. M. (1957). "Technical Change and the Aggregate Production Function", *Review of Economics and Statistics*, No: 39-3, 312-320.
- Solow, R. M. (1956). "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, Vol: 70, 65-94.
- Spero, J. E., Hart, J. A. (1997). *The Politics of International Economic Relations*. New York: St. Martin's Press.
- Stokey, N., & Rebelo, S. (1993). "Growth Effects Of flat-Rate Taxes". *Journal of Political Economy*, 101(3), 519–550
- Szymanska, A. (2002). "Companies Looking for Compromise On Special Economic Zones", *Warsaw Bussiness Journal*, 2002, 11.
- Şen, F. (2007). *Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şiriner, İ., Doğru, Y., (2008). *Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politikası 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- T.C. Başbakanlık DPT (2000). *VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT Yayını.
- T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25141, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu,

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030617.htm>, (Erişim Tarihi: 01.12.2019).

Taban, S. (2008). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Taban, S. (2011). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Tandırcıoğlu, H., A. Özen, (2003). “Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(4), 105-129.

Te Velde, D. W., Bezemer, D., (2004). Regional Integration And foreign Direct Investment in Developing countries, <http://www.odi.org.uk/iedg/projects/ecprep2.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

Tezel, Y. S. (1995). *İktisadi Büyüme*, Ankara: İmaj Yayınları.

Todaro, M. P., Smith, S. C., (2012). *Economic Development*, 11th Edition, New York: Addison-Wesley Pearson.

UNCTAD (1995). *World Investment Report 1995: Trans National Corporations and Competitiveness*, United Nations Conference On Trade and Development Division On Trans national Corporation Sand Investment, New York And Geneva, 1995, <[Http://Www.Unctad.Org/En/Docs/Wir1995 En.Pdf](http://www.unctad.org/en/docs/wir1995_en.pdf)>, (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

UNCTC (1991). *Government Policies and Foreign Direct Investment*, United Nations, UNCTC Current Studies, Series A, No. 17, New York.

Uras, G. (1979). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*, İstanbul: İktisadi Yayınlar.

Ünsal, E. M. (2007). *İktisadi Büyüme*, (Birinci Basım), Ankara: İmaj Yayınları.

Üzümcü, A. (2012). *İktisadi Büyüme*, (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Varsak, S., Bakırtaş, İ. (2009). “Ekonomik Büyüme Üzerinde Beşerî Sermayenin Etkisi: Türkiye Örneği”. *Dumlupınar Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, 49-59.

Williamson, J., ve Mahar, M. (2002). *Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Liberte Yayınları.

Woodward D. P., Rolfe R. J. (1993). “The location Of Export-Oriented foreign Direct

- Investments in the Caribbean Basin”, *Journal of International Business Studies*, 24 (1), 1993.
- Wu, Y. (1996). “Are Real Exchange Rates Stationary? Evidence From A Panel Data Test”, *Journal Of Money, Credit And Banking*, 28(1), 54-63.
- Yapraklı, H. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yardımcı, P. (2006). “İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 10, 96-114.
- Yılmaz, B. ve A. Barbaros, (2006). Development and Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: A Comparison with Ireland and Spain, <<http://www.iaw.uni-bremen.de/~jtholen/tagungen/papers/Yilmaz.Pdf>>, (Erişim Tarihi: 05.08.2006).
- Yülek, M. A. (1997). “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, *Hazine Dergisi*, Sayı 6, 89-105.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Leila HAJI BEIGI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Bioloji
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce - Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	2021.01.14